

MAGISTERUPPSATS I BIBLIOTEKS- OCH INFORMATIONSVETENSKAP
VID BIBLIOTEKS- OCH INFORMATIONSVETENSKAP/BIBLIOTEKSHÖGSKOLAN
2005:28
ISSN 1404-0891

Att välja och att välja bort
En kvalitativ studie av hur barnbibliotekarier motiverar
sina inköp av barn- och ungdomslitteratur

GERD ERIKSSON

HÖGSKOLAN I BORÅS

© **Författaren**

Mångfaldigande och spridande av innehållet i denna uppsats
– helt eller delvis – är förbjudet utan medgivande.

Svensk titel: Att välja och att välja bort: En kvalitativ studie av hur barnbibliotekarier motiverar sina inköp av barn- och ungdomslitteratur

Engelsk titel: To choose or to drop: A qualitative study of how children's librarians motivate their purchases of fiction for children and youth

Författare: Gerd Eriksson

Kollegium: 3

Färdigställt: 2005

Handledare: Catarina Eriksson

Abstract: The purpose of this thesis is to investigate how children's librarians at public libraries motivate their selection and their purchases of fiction for children and youth. The aim is also to find out what is felt like a problem at the selection process and what is not.

Six children's librarians have been interviewed in this qualitative study. On a basis of a theory of literature pedagogic perspectives the librarians were asked how they look upon purchase of fairy-tales, classics, pulpliterature and literature that contributes to the debate about man and society.

They were also asked about their opinions of Bibliotekstjänst, of criticism of children's books and how they reason about their purchases in general. These views are discussed in relation to earlier research.

The interviewed librarians look very positively at the purchase of literature that contributes to the debate about man and society. They are also positive to buying fairy-tales and classics but the purchases are diminished by little demand for these books. Purchase of pulpliterature is the least important among these four different types of books. Some librarians buy them and some don't. Arguments both for and against buying them are expressed.

The greatest problems about Bibliotekstjänst are the long delivery time and that the purchases are ruled by their reviews too much. Reviews of children's books in newspapers and journals are of less importance since they are too few and are published too late. Examples of how the librarians reason about their purchases in general are that they have no problems buying books which get mediocre criticism, they want to keep the breadth of the collection of books and they don't mind buying books described as thick and complicated.

Nyckelord: barnlitteratur, ungdomslitteratur, urval, inköp, barnbibliotek, folkbibliotek

Innehållsförteckning

1 Inledning.....	1
1.1 Problemformulering	1
1.1.1 Syfte	2
1.1.2 Frågeställning	2
1.2 Avgränsningar.....	2
1.3 Tidigare forskning	2
1.4 Sökprocessen.....	5
1.5 Uppsatsens relevans inom B & I.....	5
1.6 Disposition.....	5
2 Teoretiska perspektiv	7
2.1 Barn- och ungdomslitteratur	7
2.1.1 Om barnböcker.....	7
2.1.2 Bilderböcker, sagor, rim och ramsor.....	9
2.1.3 Realism, fantasy, klassiker och andra genrer	11
2.1.4 Ungdomsböcker	13
2.1.5 Massmarknadslitteratur	15
2.2 Urval och inköp.....	16
2.2.1 Urvalet är viktigt	16
2.2.2 Kvalitetslitteratur och massmarknadslitteratur ..	17
2.2.3 Tycke och smak	19
2.2.4 Statistik	21
2.2.5 Ekonomi	22
2.3 Bibliotekstjänst	23
2.3.1 Om Bibliotekstjänst	23
2.3.2 BTJ-häftet.....	24
2.3.3 Lektören.....	25
2.3.4 Kritik mot BTJ och dess lektörer	25
2.4 Övrig barnbokskritik	27
2.4.1 Åsikter om barnbokskritiken.....	27
2.4.2 Fackpress och dagspress	28
2.5 Teorisyntes.....	30
2.5.1 Litteraturpedagogiska perspektiv.....	30
2.5.2 Litteraturpedagogisk litteratur	33
2.5.3 Användning av teorin.....	33
3 Metod.....	34
3.1 Insamlingsmetod	34
3.2 Analysmetod.....	36
4 Analyserade resultat.....	38
4.1 Det traditionalistiska perspektivet.....	38
4.1.1 Sammanfattning	40
4.2.2 Analys och diskussion.....	40

4.2 Det pragmatiska perspektivet.....	41
4.2.1 Sammanfattning	43
4.2.2 Analys och diskussion.....	44
4.3 Det emancipatoriska perspektivet.....	45
4.3.1 Sammanfattning	46
4.3.2 Analys och diskussion.....	46
4.4 Det utvecklingspsykologiska perspektivet.....	46
4.4.1 Sammanfattning	47
4.4.2 Analys och diskussion.....	48
5 Övrig resultatredovisning.....	49
5.1 Bibliotekstjänst	49
5.1.1 BTJ-häftet.....	49
5.1.2 Värdet av lektörernas omdömen.....	50
5.1.3 Förändra eller förbättra BTJ	50
5.2 Övrig barnbokskritik	51
5.2.1 Barnbokskritikens betydelse för inköpen.....	51
5.2.2 Åsikter om barnbokskritiken.....	52
5.3 Hur man resonerar vid inköp.....	52
5.3.1 Hur respondenterna resonerar vid urvalet	52
5.3.2 Böcker som får medioker eller dålig kritik	54
5.3.3 Efterfrågan kontra lektörens omdöme	54
5.3.4 Utlåningsstatistikens betydelse	54
5.3.5 Prioritering av åldersgrupp vid inköpen	55
5.3.6 Bredden på barnboksbeståndet.....	55
5.3.7 Inköp av tjocka och komplicerade böcker	55
5.3.8 Litteraturstödjande inköp	56
5.3.9 Ekonomins betydelse	56
5.3.10 Analys och diskussion.....	57
6 Slutsatser	61
7 Sammanfattning	65
8 Källförteckning.....	67
8.1 Otryckta källor.....	67
8.2 Tryckta källor	67
Bilagor.....	72

1 Inledning

I en bibliotekaries arbete ingår att välja ut och köpa in den litteratur som ska finnas på biblioteket. Det anses ofta vara en rolig, stimulerande och därtill mycket viktig arbetsuppgift eftersom var och en av bibliotekets alla olika besökare ska kunna hitta något som passar just den personen. De inköpta böckerna ska bland annat locka till läsning och utlån, ge fördjupade kunskaper inom olika ämnesområden, kunna användas som diskussionsunderlag i olika frågor och ifråga om skönlitteratur även ge en estetisk läsoplevelse.

Ibland är det inte helt lätt att med en begränsad summa pengar, och kanske även med ett begränsat hyllutrymme, göra de bästa och mest optimala valen vid inköpen. BTJ-häftet och bokhandeln är fulla av böcker som verkar spännande, intressanta och bra. BTJ-häftet ges ut av Bibliotekstjänst och innehåller recensioner av olika media som böcker, cd-skivor, videofilmer med mera. BTJ-häftet och Bibliotekstjänst presenteras utförligare i kapitel 2.3. Jag har i mitt arbete som filialföreståndare vid ett integrerat folkhögskole- och kommunaldelsbibliotek (öppet för allmänheten 15 tim/vecka) upptäckt att det kan vara svårt att välja ut vilka böcker som ska köpas in och vilka jag kan strunta i. Jag försöker att vid urvalet ta hänsyn till låntagargruppens sammansättning och vad de kan tänkas vara intresserade av. Då bokanslaget är ganska begränsat blir recensionerna ett viktigt urvalsinstrument men jag brukar i möjligaste mån ändå ta hänsyn till inköpsförslag från bibliotekets besökare.

Eftersom jag är mycket intresserad av barn- och ungdomslitteratur har jag valt att i denna uppsats fokusera på urval och inköp av skönlitteratur på svenska för barn och ungdomar. Hur resonerar barnbibliotekarier när de ska bestämma vilka böcker som ska köpas in och vilka böcker som de kan avstå från? Vad har de för bevekelsegrunder för sina inköp? Detta har fångat min uppmärksamhet och jag har funnit det vara ett intressant forskningsområde. För att skaffa mig mera kunskap om urvals- och inköpsprocessen har jag intervjuat ett antal barnbibliotekarier med inköpsansvar. Jag ville undersöka hur de resonerar kring uppdraget att välja ut och köpa in en i deras tycke lämplig sammansättning av skönlitteratur för barn och ungdom.

1.1 Problemformulering

Denna uppsats skrivs i kollegium 3, användarperspektivet, och den tänkta användaren i uppsatsen är barnbibliotekarien. Uppsatsen ska undersöka hur barnbibliotekarien använder sina inköpsförutsättningar.

Som nämnts ovan måste en inköpsansvarig bibliotekarie göra ett urval bland den litteratur som finns att tillgå och givetvis kan frågor och problem dyka upp i samband med detta. Några frågor jag ställer mig angående barnbibliotekariens uppgift att välja ut och köpa in litteratur är: Vad har barnbibliotekarier för uppfattning om inköp av massmarknadslitteratur, kvalitetslitteratur, barnboksklassiker och sagor, om BTJ-häftets lektörsomdömen och om barnbokskritik? Vad säger de om andra frågor som kan uppstå vid urvalet, till exempel hur man ställer sig till böcker som får dålig kritik, till utlåningsstatistiken och till betydelsen av låntagarnas önskemål?

Jag har för avsikt att ta reda på vad barnbibliotekariernas urval grundar sig på och vilka argument som förekommer inom inköshanteringen. Jag eftersöker alltså barnbibliotekariernas redogörelser för de egna subjektiva bedömningarna som ingår i arbetet.

1.1.1 Syfte

Syftet med denna uppsats är att studera några inköpsansvariga barnbibliotekariers synpunkter och erfarenheter vad gäller urvalet av skönlitteratur till barnbiblioteken och vilket underlag de har för sina inköp. Med hjälp av studien avser jag att utröna vad som upplevs som problematiskt vid urvalet och vad som upplevs fungera bra. I och med intervjupersonernas utsagor kan förståelse skapas för inköpsansvariga barnbibliotekariers förutsättningar för sitt arbete.

1.1.2 Frågeställning

Min frågeställning i anslutning till syftet är:

- Hur motiverar barnbibliotekarier sitt urval och sina inköp?

Vad har de för åsikter om inköp av sagor, klassiker, massmarknadslitteratur, kvalitetslitteratur och litteratur som bidrar till debatt om människa och samhälle? Vad säger de om till exempel BTJ-häftets lektörsomdömen, barnbokskritik i pressen, låntagarnas efterfrågan och utlåningsstatistikens betydelse vid urvalet? Hur ser de på sådana företeelser som litteraturstödjande verksamhet och ekonomins betydelse? Vilka argument används för att motivera inköp?

1.2 Avgränsningar

Uppsatsen tar inte upp urval och inköp av facklitteratur för barn och ungdom. En barnbibliotekarie har säkerligen många funderingar kring vilken facklitteratur som behöver köpas in men för att begränsa studiens omfattning har jag valt att koncentrera innehållet till skönlitteratur. Poesi, dramatik och serier hör också till skönlitteraturen men jag har av samma skäl som ovan valt att inte fråga respondenterna om inköp av dessa genrer. Uppsatsen behandlar alltså inköp av de böcker som finns på signum Hcf, bilderböcker och kapitelböcker för barn ca 6-9 år, Hcg, böcker för barn ca 10-12 år, och uHc/uHce, böcker för ungdomar ca 13-17 år.

I uppsatsen anläggs inget genusperspektiv. Till respondenterna ställs inte direkta intervjufrågor om inköp av böcker som tilltalar ett visst kön. Däremot är det möjligt att respondenten själv kommer in på detta ämne. Jag tar inte heller hänsyn till de intervjuade barnbibliotekariernas kön och vad det kan ha för inverkan på urvalet. Detta ämnesområde skulle förmodligen kräva en egen uppsats.

1.3 Tidigare forskning

Ämnesområdet inköp och urval av barn- och ungdomslitteratur har behandlats i några tidigare magisteruppsatser. Linda Sörensen och Magdalena Zawila beskriver i sin uppsats *Barnbibliotekariers urvalsarbete: Praktiska rutiner och hjälpmedel från 1940-*

talet till idag¹ från 1997 hur bokurvalet rent praktiskt går till och har gått till från 1940-talet och framåt och vilka hjälpmedel man har använt sig av. De konstaterar att BTJ-häftet (sambindningslistan) är det mest använda hjälpmedlet för bibliotekarierna och att det för övrigt inte finns så många andra hjälpmedel att tillgå vid urvalet. Dessutom är det inget annat hjälpmedel, till exempel recensioner i dagspress och tidskrifter, som bevakar hela barnboksutgivningen. Andra faktorer som påverkar barnbibliotekariernas urval är bland annat ekonomi, utbildning och hur den allmänna debatten runt barn- och ungdomslitteratur är för tillfället.

Anna Nilsson och Katarina Synnermark tar i sin uppsats *Urvalsunderlag och debatt i samband med inköp av barnlitteratur*², också från 1997, upp barnbokens ställning, bibliotekens urvalsarbete och debatt kring barnbokskritiken. Även i denna uppsats framkommer att BTJ-häftet är det dominerande hjälpmedlet. De flesta bibliotekarier som intervjuades menade att de köpte färre böcker än tidigare på grund av försämrade ekonomi. Det minskade anslaget gjorde också urvalsarbetet svårare. Barnbibliotekarierna såg både positivt och negativt på BTJ-häftet som man ansåg hade många brister men som man samtidigt inte skulle kunna klara sig utan.

Olof Berge-Kleber och Emma Hermansson fokuserar i sin uppsats *”Man silar mygg och sväljer kameler ibland”*: *Urval och beståndsarbete på några svenska barn- och skolbibliotek*³ från 2001 på om förvärvsplaner skulle kunna utgöra ett hjälpmedel för bibliotekarierna när de ska köpa in barn- och ungdomslitteratur. Det förekom inte förvärvsplaner vid något av de bibliotek där uppsatsförfattarna utförde sina intervjuer. De menar dock att en förvärvsplan skulle underlätta beståndsarbetet på barn- och skolbibliotek. En sådan plan ger en långsiktig planering för hur beståndet ska byggas upp och det ger ett genomtänkt bestånd även vid personalförändringar.

Här följer exempel på ytterligare litteratur som berör inköp och urval av barn- och ungdomslitteratur. Jag återkommer till dessa texter i teoriavsnittet. Christian Wåhlin och Maj Asplund Carlsson presenterar i *Barnens tre bibliotek*⁴ en läsvanestudie som fokuserar på svenska 9-12 åringars läsvanor av fiktionslitteratur. Studien berör även bibliotek och vad som köps in till dem. Till exempel att en del barn inte hittar den litteratur de vill ha på biblioteket, problematiken kring att ha antingen ett efterfrågestyrt eller ett kvalitetsstyrt bibliotek, om utlåningsstatistikens betydelse och att ekonomin är det argument som åberopas när massmarknadslitteratur inte köps in till biblioteket.

Gunilla Borén beskriver i *Barnboksutgivning och barnbokskritik – vad har bibliotekarier för hjälpmedel*⁵ två av de problemområden som finns i samband med urval och inköp av barnlitteratur. Dels hur svårt det är att överblicka den stora utgivningen och dels problemet att vaska fram det bästa ur utgivningen, att välja ut vad som ska köpas till biblioteket. Borén framhåller att trots att sambindningslistorna (BTJ-häftena) inte tar upp all utgiven barn- och ungdomslitteratur är de fullt tillräckliga för bibliotekens behov.

¹ Sörensen & Zawila 1997.

² Nilsson & Synnermark 1997.

³ Berge-Kleber & Hermansson 2001.

⁴ Wåhlin & Asplund Carlsson 1994.

⁵ Borén 1995.

Jofrid Karner Smidt har i sin avhandling *Mellom elite og publikum*⁶ undersökt den litterära smaken och litteraturförmedlingen hos bibliotekarier i norska folkbibliotek. Undersökningen behandlar främst vuxenlitteratur och där framkommer att bibliotekariernas litterära smak är en bred, självständig smak ”på mitten” som mycket lite påverkas av social bakgrund, kön och ålder. Den enda skillnad Smidt kunde skönja var att yngre bibliotekarier tycks ha ett större intresse för populärlitteratur än vad äldre bibliotekarier har. Vad avser populärlitteratur för barn (till exempel Kitty-böckerna) konstaterade Smidt att bibliotekariernas eventuella ovilja mot denna typ av litteratur förvärras i vuxen ålder.

*Børn køper bøger*⁷ är titeln på ett danskt projekt där man lät elever i klass 5, 8 och 9 välja ut vilka böcker som skulle köpas in till ett integrerat skol- och folkbibliotek. Elevernas urval skilde sig något från vad bibliotekarierna skulle ha valt men skillnaden var inte särskilt stor. Inte större än skillnaden mellan olika bibliotek. Bibliotekspersonalen tyckte att elevernas val var helt godtagbara, problemet var snarare att bibliotekarierna saknade vissa av de böcker som inte blev inköpta.

Catherine Blanshard tar i sin bok *Managing library services for children and young people*⁸ bland annat upp vad man ska tänka på vid urval av böcker där hon poängterar fantasi, kreativitet, det mångkulturella samhället, potentiella läsare med mera. Hon anger även en mängd orsaker till varför biblioteket ska ha ett attraktivt barnboksbestånd, vilket jag återkommer till i teoriavsnittet, och hon ger förslag på vilka hjälpmedel man kan använda sig av vid urvalet, till exempel recensioner, bokkataloger, den lokala bokhandeln, besök på bokmässor, boktips från barn, föräldrar, lärare och andra bibliotekarier och att själv läsa så många barnböcker som möjligt.

Dessa källor, och även ytterligare källor längre fram i texten, är valda med tanke på att de berör sådana frågeställningar inom området urval och inköp som jag har valt att fokusera på i uppsatsen. Några av källorna är skrivna av etablerade forskare inom biblioteks- och informationsvetenskap som Jofrid Karner Smith, Catherine Blanshard, Birger Hjørland, David Spiller, G. Edward Evans, Gunilla Borén med flera. Andra källor bygger på tidskriftsartiklar och facklitteratur av mer populärvetenskaplig art och i dessa fall har jag bedömt källan som trovärdig och relevant innan jag har använt mig av den.

Mitt bidrag till den ovan nämnda välgjorda forskningen på magisternivå om urval och inköp av barn- och ungdomslitteratur är att undersöka hur ett antal barnbibliotekarier idag, år 2004, ser på sin uppgift att välja ut och köpa in barn- och ungdomslitteratur. Med utgångspunkt i den litteratur jag har läst om inköp och urval vill jag tillföra forskningen en aktuell syn på barnboksinköpen utifrån vad denna undersöknings sex respondenter ger uttryck för. Tidigare har inte någon forskning gjorts vad avser synen på inköp av barn- och ungdomsböcker utifrån litteraturpedagogiska perspektiv vilket denna undersökning delvis kommer att handla om. Litteraturpedagogiska perspektiv presenteras i teorisynthesen kap 2.5. Vad säger respondenterna rent konkret om sina

⁶ Smidt 2002.

⁷ *Børn køper bøger* 1991.

⁸ Blanshard 1998.

motiv för urvalet, om sådant som inköp av sagor, klassiker, massmarknadslitteratur, kvalitetslitteratur och litteratur som bidrar till debatt om människa och samhälle, om BTJ-häftets lektörsomdömen, barnbokskritiken i pressen, låntagarnas efterfrågan, utlåningsstatistikens betydelse vid urvalet, litteraturstödande verksamhet och ekonomins betydelse? Hur handskas barnbibliotekarierna med de svårigheter som kan uppstå vid inköp och urval?

1.4 Sökprocessen

För att hitta bakgrundsmaterial till denna uppsats har jag sökt på ett flertal ställen. Jag började i Borås högskolebiblioteks katalog Voyager där jag med sökord som inköp, urval, barnlitteratur, medieurval och ungdomslitteratur hittade en del av intresse, bland annat några tidigare magisteruppsatser som behandlar inköp och urval av litteratur på bibliotek ur olika aspekter. Litteraturlistorna i dessa magisteruppsatser gav en del tips. Nordiskt BDI-index och i viss mån Artikelsök har bidragit till att jag har hittat en del artiklar i ämnet. Jag har då sökt på samma sökord som nämndes ovan.

Jag har också sökt i databasen LISA, företrädesvis på orden book selection, children, library, selection process, book purchase och book och kombinationer av dessa ord. Eftersom jag främst är intresserad av material som berör svenska förhållanden gav det inte så mycket men jag hittade några engelska och amerikanska artiklar som var intressanta att läsa även om bara en av dem sedan användes i uppsatsen. Ytterligare ett sätt att hitta material har varit att "browsa" på hylla Abd på högskolebiblioteket i Borås. Där hittade jag flera monografier av intresse. Jag har även använt mig av bibliotekskatalogen på mitt lokala folkbibliotek och Högskolan Dalarnas bibliotekskatalog.

1.5 Uppsatsens relevans inom B & I

Eftersom barnverksamheten på ett folkbibliotek i mångt och mycket vilar på att kunna erbjuda skönlitteratur till nytta och nöje för olika kategorier barn och ungdomar har denna uppsats om urval och inköp av barn- och ungdomslitteratur en naturlig relevans i ämnesområdet biblioteks- och informationsvetenskap. Med denna undersökning hoppas jag att kunna ge svar på hur barnbibliotekarier kan se på urval och inköp av barn- och ungdomslitteratur utifrån olika aspekter och framförallt hur de ser på inköpen utifrån litteraturpedagogiska perspektiv. Dessa perspektiv tas upp i avsnittet om teorisyntes.

1.6 Disposition

Inledningsvis kommer ett kapitel om teoretiska perspektiv. I detta kapitel kommer först en presentation av vad barn- och ungdomslitteratur är. För de som redan är väl införstådda med detta ämne blir det en repetition. Men jag har valt att ta med detta avsnitt för att även den oinvidde läsaren ska få veta lite mera om detta område. Nästa avsnitt behandlar aspekter på urval och inköp där jag tar upp betydelsen av att göra ett lämpligt urval, om diskussioner kring att köpa in kvalitetslitteratur och massmarknadslitteratur, om tycke och smak, utlåningsstatistikens betydelse vid urvalet och ekonomi. Bibliotekstjänst och övrig barnbokskritik tas upp i varsitt avsnitt. Sist i kapitlet kommer en teorisyntes.

Därefter kommer metodkapitlet som tar upp insamlingsmetod och analysmetod.

Därpå följer i två kapitel redovisning av intervjuerna med analys av och diskussion kring de resultat som framkom i undersökningen.

Slutsatser har fått ett eget kapitel och därefter avslutas uppsatsen med en sammanfattning.

2 Teoretiska perspektiv

Detta kapitel innehåller först en presentation av barn- och ungdomslitteratur, sedan ett avsnitt som tar upp olika aspekter på processen att välja ut och köpa in litteratur, därpå kommer information om Bibliotekstjänst och övrig barnbokskritik och därefter följer en beskrivning av den teori som delvis ligger till grund för undersökningen, nämligen litteraturpedagogiska perspektiv.

2.1 Barn- och ungdomslitteratur

I detta avsnitt ska jag översiktligt presentera vad barn- och ungdomslitteratur är, jag ska kortfattat nämna något om hur synen på barnboken har växt fram, företrädesvis i Sverige, ta upp vikten av att barn får möta litteratur, peka på några olika genrer och jag kommer även att beröra begreppet massmarknadslitteratur. Detta kapitel är skrivet i syfte att läsaren ska bli mera bekant med vad barn- och ungdomslitteratur innebär.

2.1.1 Om barnböcker

En barnbok är en bok skriven för barn. Författaren har vanligtvis anpassat språket så att det ska passa barn i den åldern som boken riktar sig till. Exempelvis har en bok tänkt för barn i 7-9-årsåldern således enklare ord och mindre tillkrånglade meningar än en bok som riktar sig till en äldre målgrupp.⁹

Längre tillbaka sågs barnlitteraturen enbart som ett didaktiskt hjälpmedel. Sedan barnlitteraturen blev universitetsämne på 1970-talet har den fått en högre status än tidigare och den är föremål för diskussioner och bedömningar utifrån konstnärliga och estetiska kriterier.¹⁰ Men fortfarande har barnlitteraturen inte uppnått samma status som vuxenlitteraturen. Den senare får till exempel betydligt större utrymme i dagspressens bokrecensioner.¹¹

I de äldsta barnböckerna var det bara det pedagogiska syftet som hade betydelse. Barnen skulle via boken få klart för sig vilka normer och värderingar som gällde, till exempel i fråga om renlighet, religion eller arbetsamhet. Med våra mått mätt var böckerna varken spännande eller roliga. På 1700-talet ökade barnboksproduktionen i Sverige och upplysningsidéerna medförde att man ville göra böckerna både nyttiga och nöjsamma. Fabeln utvecklades mycket under denna tid.¹² Fabeln är en allegorisk berättelse som oftast handlar om talande djur. Man tyckte att fabler lämpade sig bra för barn eftersom de har en sensmoral och därmed bibringar barnet lite visdom samtidigt med nöjet att läsa.¹³

I slutet av 1800-talet ökade produktionen av barnböcker ytterligare i Sverige och man anser att den svenska barnlitteraturen hade sin första blomstringsperiod mellan 1890-talet och första världskriget. Folkbildning, demokratiska strävanden och en vilja att tillhandahålla god litteratur till alla barn bidrog till att man ville satsa på barnlitteratur.

⁹ Nettekvik 2002, s. 9f.

¹⁰ Kåreland 2001, s. 11f.

¹¹ Lundman 2002, s. 4f.

¹² Kåreland 2001, s. 25-28.

¹³ Nettekvik 2002, s. 17.

”Barnbiblioteket Saga” är ett exempel på hur man sålde bra barnböcker till ett lågt pris.¹⁴

Om tiden runt sekelskiftet betraktades som barnbokens första guldålder så inföll den andra guldåldern efter andra världskrigets slut. 1945 är nämligen det år som brukar anges som genombrottet för den moderna svenska barnboken. Författare som Astrid Lindgren, Lennart Hellsing och Tove Jansson debuterade vid denna tid. Det nya i böckerna var både ämnesval och inställning till barnet såväl som stil och språk.¹⁵ Man kan spekulera i varför det kom flera nyskapande författare just detta år. Kanske var det andra världskriget som förde med sig en pessimism och minskad tro på människan vilket gjorde att författarna ville uttrycka sig på nya sätt. 40-talister som Aspenström, Vennberg med flera kan också ha inspirerat barnboks författarna. Det kanske helt enkelt var så att tiden var mogen för mera lek med språket och olika litterära konstnärliga experiment.¹⁶ En annan teori är att de pedagogiska och psykologiska idéer som fanns vid denna tid kan ha inspirerat författarna till att skriva på ett nyskapande sätt.¹⁷

De sociala förändringarna i dagens samhälle speglas även i barnböckerna. Postmodernistiska drag som kan återfinnas i böckerna är alienation och en känsla av överklighet. I själva berättandet blandas genrer och gränsen mellan högt och lågt tenderar att försvinna. De barnböcker som översätts till svenska kommer från ett fåtal språkområden vilket innebär att världen i barnböckerna har krympt de senaste decennierna.¹⁸ I 1975 års utgivning fanns det böcker översatta till svenska från 23 olika språk. År 2000 hade detta antal sjunkit till 10 språk. Svenska barn- och ungdomsböcker håller dock en mycket hög kvalitet vilket till viss del kan förklara varför det inte översätts böcker från så många olika språk.¹⁹

Föräldrar och andra vuxna ägnar allt mindre tid åt att läsa högt för små barn. Lena Kåreland, docent i litteraturvetenskap, anser att det är viktigt att stimulera barns läslust och med jämna mellanrum görs satsningar i läsfrämjande syfte, till exempel läsprojekt och litteraturkampanjer. Hindren att nå fram till barnboken kanske inte i första hand beror på ekonomi utan det kan bero på attityder, vilken inställning man har till böcker och läsning. Barn behöver få umgås med böcker på ett avstressat sätt för att få en positiv inställning till dem.²⁰

Kåreland menar vidare att barn behöver språklig träning och stimulans för att utveckla sitt språk. Detta får de genom samtal, berättande och gemensam läsning. Att föräldrar och andra vuxna läser högt för barnet är ett sätt att stimulera barnets språkutveckling och samtidigt blir barnet bekant med böckernas värld. Språkträning gör det lättare för barnet att senare klara av skolan. Går ett litet barn miste om språkträning kan det vara svårt att ta igen detta senare. Yngre barn (ca 2-5 år) älskar att leka med ord och även att

¹⁴ Kåreland 2001, s. 33ff.

¹⁵ Kåreland 2001, s. 35.

¹⁶ Nettervik 2002, s. 176.

¹⁷ Kjersén Edman 2002, s. 93.

¹⁸ Kåreland 2001, s. 36f.

¹⁹ Kjersén Edman 2002, s. 187.

²⁰ Kåreland 2001, s. 18f.

skapa egna ord. Barn är förtjusta i nonsens och ordlekar och det är ypperligt att förse barn med berättelser, sagor, rim och ramsor.²¹

2.1.2 Bilderböcker, sagor, rim och ramsor

På grund av nya, förbättrade trycktekniska metoder utvecklades bilderboken under 1800-talet och den svenska bilderboken hade en första glansperiod vid sekelskiftet 1900. Exempel på bilderboksförfattare vid denna tid är Elsa Beskow och Ivar Arosenius.²²

Från 1945 och framåt förnyades bilderboken av författare som Bertil Almqvist, Inga Borg, Inger och Lasse Sandberg och Ulf Löfgren. På 1960-talet var man öppen för experiment och nya idéer och på 1970-talet kom de realistiska bilderböckerna som tog upp sociala och samhälleliga frågor. Under 1980-90-talen har intresset för bilderbokens utveckling varit stort. Bilderboken av idag riktar sig ofta till andra åldrar än bara förskolebarn, den kan sägas ha ett dubbelt tilltal och tar upp alla möjliga slags motiv och ämnen. Det förekommer både livsåskådningsfrågor, vardagsrealism och absurditeter. Moderna bilderböcker innehåller många gånger en osminkad realism och berättelserna kan ha en komisk, humoristisk eller satirisk ton eller dra åt det groteska och mot karikatyr. I många av dagens bilderböcker har skillnaden mellan barnets och den vuxnes värld minskat. De vuxna blir barnsligare och barnen ter sig mer vuxna än tidigare.²³

Många författare använder sig av förmänskligade djur i sina böcker. Djurberättelsens rötter finns i fabeln och en av fördelarna med denna form av berättelse är att små barn brukar kunna identifiera sig med djuret i berättelsen.²⁴ Djuret skapar också en distans som kan vara positiv för barnet om boken tar upp något svårt ämne, till exempel något som barnet, och även djuret, är rädd för.²⁵ Beatrix Potter skrev tidigt om förmänskligade djur, ett exempel är boken *Sagan om Pelle Kanin* från 1902 (översatt till svenska 1948).

I studiet av bilderböcker anser Kåreland att det är viktigt att komma ihåg att det är lika angeläget att analysera och tolka bilden som texten. Bildspråket är en del av kommunikationen mellan människor och barn konsumerar mycket bilder.²⁶

Samtryck innebär att bilderna i en bilderbok trycks samtidigt för olika länders upplagor och texten trycks på varje språk för sig. Det här ger givetvis ekonomiska fördelar men kan också leda till att bilderna, för att bli accepterade på den internationella marknaden, blir mer utslätade och mindre genuina för ursprungslandet.²⁷ Till exempel har en del svenska bilderbokskonstnärer fått lov att ändra på sina bilder för att de ska accepteras i vissa andra länder.²⁸

²¹ Kåreland 2001, s. 43f.

²² Kåreland 2001, s. 44ff.

²³ Kåreland 2001, s. 47-51.

²⁴ Kåreland 2001, s. 86.

²⁵ Kjersén Edman 2002, s. 134.

²⁶ Kåreland 2001, s. 42.

²⁷ Kåreland 2001, s. 53.

²⁸ Kjersén Edman 2002, s. 119.

Pekboken är tänkt för de allra minsta barnen och har antingen lite text eller ingen text alls. Med hjälp av pekbooken kan barnet känna igen saker och sätta namn på dem. Pekboken ger även barnet vana att umgås med böcker. Med tiden har pekböckerna utvecklats och kännetecknas av mer humor och lekfullhet än tidigare.²⁹

I sagans värld pratar man om både folksagor och konstsaor. Skillnaden mellan folksaga och konstsaor är att konstsaogan har en namngiven författare medan folksagan muntligen har förts vidare och så småningom nedtecknats. Men vem som ursprungligen hittade på folksagan vet man inte. Kampen mellan det goda och det onda är ett vanligt tema i sagorna och slutet är för det mesta lyckligt. Folksagorna har stor utbredning och samma saga kan finnas på många håll runt om i världen, om än i lite olika varianter. Konstsaogan har många gånger sitt ursprung i folksagomotiv och H C Andersen är en av konstsaogans främsta diktare.³⁰ Andersen skapade en ny stil med sitt sätt att skriva. I hans texter finns en känsla av intimitet och han har ett vänligt tilltal till läsaren när han berättar.³¹ Bröderna Jacob och Wilhelm Grimm hörde till dem som gjorde en stor insats för folksagornas bevarande på 1800-talet.³² Något som utmärker sagorna är att de tilldrar sig i en icke tidsbestämd dåtid på en plats som inte kan identifieras i verkligheten.³³

Man har genom tiderna diskuterat om det är lämpligt att läsa sagor för barn varvid en majoritet har uttalat sig till förmån för sagorna; att sagoläsningen är positiv för barns utveckling. En bra saga ger barnet både trygghet och spänning och kan bidra till att barnet kan bearbeta själsliga konflikter. Sagan kan även ange de normer och värderingar som finns i samhället och som barnet kan ta till sig.³⁴

Bruno Bettelheim hör till dem som förespråkar sagan och han menar att sagor innehåller universella mänskliga problem och när barnet tar del av dessa problem bidrar det till barnets utveckling. Folksagorna är viktiga för barnets fantasi och kan hjälpa barnet att ge form åt sina dagdrömmar vilket i förlängningen kan leda till ett mera positivt liv. Sagor tar ofta upp existentiella problem som framförs på ett kort och koncist sätt. Det innebär att barnet kan gripa sig an det som är mest väsentligt i problemet utan att förvirras av en mera invecklad handling. I sagan är alla situationer förenklade. Sagan både roar barnet och fostrar personligheten. Den berikar livet på allehanda sätt och ger insikt på flera plan.³⁵ Bettelheim har dock kritiserats på många punkter bland annat för att han inte har någon historisk förankring i sina sagoanalyser.³⁶

Ramsor har, liksom folksagor, förts vidare genom muntlig tradition och de kan också hjälpa till att stimulera barnets språkliga utveckling. Nonsensversen, som har en namngiven författare, är snarlik den folkliga ramsan. Nonsensversen leker med ord och uttryck, vänder upp och ned på begrepp, kan vara språkligt nyskapande, byter

²⁹ Kåreland 2001, s. 55f.

³⁰ Kåreland 2001, s. 61ff.

³¹ Hallberg 1993, s. 131.

³² Nettervik 2002, s. 30.

³³ Furuland & Örvig 1990, s. 129.

³⁴ Kåreland 2001, s. 64ff.

³⁵ Bettelheim 1979, s. 12f, s. 15, s. 19.

³⁶ Kåreland 2001, s. 66.

perspektiv och kan ifrågasätta det konventionella.³⁷ Lennart Hellsing är en av Sveriges största nyskapare av nonsensvers i modern tid.³⁸

Modern barnpoesi som skrivits de senaste decennierna kännetecknas ofta av en vardaglig karaktär. Poesin kan ta upp barns vardag med glädjeämnen och konflikter och beskriva hur de vuxna är tanklösa och inte förstår. Det finns även mycket naturkänsla i nyare poesi.³⁹

2.1.3 Realism, fantasy, klassiker och andra genrer

De första vardagsskildringarna i barnboken på 1800-talet var moraliserande och hade ett uppfostrande syfte. Men redan på mitten av 1800-talet ifrågasattes och kritiserades att berättelserna var alltför moraliserande. Runt sekelskiftet 1900 var de realistiska berättelserna tämligen idylliska och det ansågs att barn behövde litteratur som innehöll eftersträvansvärda ideal och handlade om personer som var goda föredömen.⁴⁰

Under 1900-talet utvecklades barnlitteraturen. Det idealistiska ersattes med tiden av en samhällskritisk realism. Man beskrev en kärvare verklighet än tidigare och skrev om nya ämnesområden och teman. Författarna försökte se tillvaron med barnets ögon vilket rent konkret kom att märkas språkligt, i uttryck och ordval men även i hur dialogen utformades.⁴¹

Efter andra världskriget men framförallt från 1960-talets slut och framåt skrevs allt fler böcker där författarna skildrade människorna och verkligheten på ett djupare sätt. Man skrev allt mer om barns vardag och ämnen som tidigare var tabu, till exempel könsroller, åldrande och hur barn blir till, fick plats i böckerna.⁴²

Under barnbokens utveckling har kravet på fantasi eller realism växlat. 1970-talet var socialrealismens decennium och helt naturligt kom då den politiska barnboken. Författarna ville skapa solidaritet och medvetenhet hos barnen som läste böckerna. På 1980-talet ökade intresset för myt och saga och därmed blev den fantastiska berättelsen populär. Detta innebar inte att den realistiska litteraturen försvann. Den fick istället en psykologiserande inriktning och tog upp existentiella frågor. Under denna tid ökade även inslagen av humor och absurditet i barnböckerna.⁴³

Även om det är mera humor i den moderna svenska realistiska barnboken än tidigare skrivs det också böcker med en samhällskritisk tendens som tar upp den sociala verkligheten. I nyare barnböcker beskrivs, på ett ibland farsartat sätt enligt Kåreland, hur föräldrarollen har försvagats. En del böcker tar upp hur relationen mellan föräldrar och barn kan vara omkastad så att det är barnet som får ta på sig vuxenansvaret.⁴⁴ Hallberg menar att många författare idag väljer att skriva om allmänmänskliga frågor i

³⁷ Kåreland 2001, s. 68, s. 71f.

³⁸ Nettervik 2002, s. 60.

³⁹ Kåreland 2001, s. 73f.

⁴⁰ Kåreland 2001, s. 96ff.

⁴¹ Kåreland 2001, s. 99f.

⁴² Kåreland 2001, s. 101f.

⁴³ Kåreland 2001, s. 109f.

⁴⁴ Kåreland 2001, s. 112f.

barnböcker. I barnlitteraturen kan vuxna således hitta kunskap både om sig själva och om barn.⁴⁵

I en berättelse kan det finnas både fantasi och realism. En fantastisk berättelse, eller fantasybok, kan innehålla ett politiskt eller socialt budskap eller på något annat sätt spegla verkligheten. Enligt Kåreland används både fantasy och fantastiska berättelser för att namnge denna typ av litteratur. Fantasi behöver inte betyda eskapism och verklighetsflykt. Jonathan Swifts *Gullivers resor* är ett tidigt exempel på fantasy. Precis som med sagan har man genom åren diskuterat huruvida det är lämpligt med fantasyberättelser för barn. I en fantastisk berättelse finns det oftast två parallella världar; fantasins och verklighetens och det är vanligt att det förekommer förflyttningar till andra världar och resor i tid och rum. I fantasyberättelsen förekommer det ofta en kamp mellan gott och ont.⁴⁶ Övernaturliga händelser, konstiga upplevelser och magi är typiska inslag i fantasyböckerna och det är också vanligt med oförklarliga fenomen. Varelsor, goda eller onda, från fantasyvärlden kan dyka upp i den vanliga världen.⁴⁷ J K Rowlings böcker om Harry Potter är moderna fantasyböcker som blivit omåttligt populära över stora delar av världen.

Pysslingvärldar, till exempel Astrid Lindgrens *Nils Karlsson-Pyssling*, är ett annat motiv i barnböckerna. Med en pysslingvärld kan författaren gestalta hur litet barnet är i förhållande till vuxenvärlden och den känsla av främlingskap som barnet kan känna. Barn kan i förhållande till vuxna många gånger känna sig små och maktlösa. Många barnböcker beskriver den känslokonflikt som detta innebär och gestaltar de aggressioner som barnet kan känna gentemot de krav och normer som föräldrarna och andra vuxna har. Författaren kan med hjälp av fantasi symboliskt skildra motsättningar mellan barn och föräldrar. Ett exempel är Ole Lund Kirkegaards *Gummi-Tarzan*.⁴⁸

Klassiker är ett begrepp som används om äldre böcker som fortfarande läses och omtalas och som är kända för nutidens människor. Det är litteratur som har ett bestående värde.⁴⁹ En annan beskrivning av vad en barnboksklassiker är återfinns i *Tusentipset*: ”Klassiker är böcker som är så bra att de har levt kvar i minnet från barn till vuxen, från årtionde till årtionde genom sekler.”⁵⁰ Inom barn- och ungdomslitteraturen finns det en hel del klassiker, bland annat Elsa Beskows bilderböcker, *Det susar i säven* av Kenneth Grahame, *Nalle Puh* av A. A. Milne, *Alice i underlandet* av Lewis Carroll, *Robinson Crusoe* av Daniel Defoe, *Gullivers resor* av Jonathan Swift, *Den hemlighetsfulla ön* av Jules Verne, *Djungelboken* av Rudyard Kipling, *Skriet från vildmarken* och *Varghunden* av Jack London, *Tom Sawyer* och *Huckleberry Finns äventyr* av Mark Twain, *Skattkammarön* av R. L. Stevenson, *Anne på Grönkulla* av L. M. Montgomery och *Pappa Långben* av Jean Webster.⁵¹ Listan kan göras mycket längre, detta var bara ett mindre urval av de barn- och ungdomsboksklassiker som finns och som man kan låna på de flesta bibliotek.

⁴⁵ Hallberg 1993, s. 135.

⁴⁶ Kåreland 2001, s. 78-83.

⁴⁷ Nettervik 2002, s. 117.

⁴⁸ Kåreland 2001, s. 84, s. 92f.

⁴⁹ Klassiker 1978, ingår i *Bra böckers lexikon*. Bd 13, s. 152.

⁵⁰ *Tusentipset* 2003, s. 254.

⁵¹ *Tusentipset* 2003, s. 254-268.

Boken om *Gullivers resor* var av Swift ämnad för en vuxen läsekrets. Men de två första delarna, om Gullivers resor till dvärgarnas och jättarnas land, blev populära äventyrsberättelser för en ung läsekrets. Defoes *Robinson Crusoe* skrevs också ursprungligen för en vuxen publik. Boken kom att ge upphov till genren robinsonader vilket är böcker som handlar om äventyr och resor och hur man kan klara sig och överleva i en isolerad miljö på egen hand. Montgomerys *Anne på Grönkulla* är en klassisk flickbokshjältinna och en förebild för många andra företagsamma flickor i barn- och ungdomslitteraturen, till exempel Pippi Långstrump.⁵²

Sverige har fått allt fler invandrare vilket märks i barnlitteraturen där motivet invandrare och minoriteter förekommer allt oftare.⁵³ En annan genre är den historiska berättelsen som kan hjälpa unga läsare att förstå sin egen tid i det historiska sammanhanget. Många författare har även tagit upp tredje världen och den problematik som finns för barnen i u-länderna. Ytterligare exempel på genrer inom barn- och ungdomslitteraturen är det ensamma och utsatta barnet, berättelser om busungar, teknik och science fiction, kriminalhistorien, indianboken och äventyrsboken.⁵⁴

Begreppet fortsättningsböcker innebär att författaren skriver flera titlar om samma person. Huvudpersonen utvecklas och mognar, det yttre händelseförloppet är varierat, konflikter och problem tas upp på ett djupare plan och det är inte helt säkert att boken slutar lyckligt.⁵⁵ Angående böckernas slut vill jag tillägga att böcker skrivna för de lägre åldrarna och mellanåldern, det vill säga upp till ca 12 år, i stort sett alltid slutar lyckligt medan man i böcker skrivna för tonåringar inte jämt kan förvänta sig ett lyckligt slut.

Serier är ett medium som lockar många barn och ungdomar och kan i vissa fall vara till hjälp för barn med lässvårigheter. Seriernas vara eller inte vara har även de varit föremål för debatt genom åren.⁵⁶

2.1.4 Ungdomsböcker

När man pratar om ungdomslitteratur menar man skönlitteratur som är utgiven och marknadsförd för unga personer. Det är vanligt att boken handlar om en eller flera ungdomar. Det finns ingen tydlig gräns mellan vuxenböcker och ungdomsböcker. Det finns vuxenböcker som handlar om unga människors utveckling och som kan vara nog så intressanta för ungdomar att läsa och å andra sidan finns det många ungdomsböcker som vuxna tar del av med stor behållning. Den moderna ungdomsboken har sina rötter i bland annat 1800-talets familjeroman, den klassiska äventyrsboken och i den rådgivningslitteratur för unga kvinnor som fanns i äldre tider. Efter 1945 kunde man skönja nya attityder och värderingar i ungdomslitteraturen. På 1960-talet kom dock en större förändring och i böckerna märktes att författarna ville vidga det sociala perspektivet och ge en fördjupad människoskildring. Könrollsdebatten som tog fart på

⁵² Furuland, Ørvig och Svensson 1994, s. 251, s. 84, s.33.

⁵³ Nettervik 2002, s. 236.

⁵⁴ Kåreland 2001, s. 106-109, s. 88-92.

⁵⁵ Kåreland 2001, s. 111.

⁵⁶ Kåreland 2001, s. 145f.

1960-talet innebar att man ville skriva ungdomsböcker som vände sig till båda könen i stället för att som tidigare ha en uppdelning i pojk- och flickböcker.⁵⁷

Under 1970-talet, socialrealismens period, blev ungdomsboken allt tydligare samhälls- och probleminriktad. Nu började man i större utsträckning skriva om död, skilsmässor, sex, politik, livsåskådningsproblem, missbruk och samhällsfrågor. Även i ungdomsböckernas språk märktes en förändring; författarna använde sig i större utsträckning av ungdomars språk och uttryckssätt. I samband med att ungdomsboksförfattarna skrev om olika slags samhällsproblem ifrågasattes även etablerade borgerliga värderingar och de vuxna beskrevs ofta som omöjliga, tafatta och hopplösa. Det fördes också en könsrollsdebatt i ungdomsböckerna. Under denna tid kom begreppet bruksböcker, vilket innebär att sådana böcker inte alltid uppfyller de konstnärliga krav som man ställer på en bok men att den pedagogiska funktionen ändå är viktig.⁵⁸

Mot slutet av 1970-talet blev ungdomsböckerna kritiserade för att de var för pessimistiska, ytliga, perspektivlösa och att de förmedlade hopplöshet och apati. Kritikerna ville istället se böcker som beskrev det kommande vuxenlivet, förmedlade kunskaper om tider och förhållanden som ungdomarna inte kände till och vidgade deras vyer. I början av 1980-talet kom fantasyvågen och realismen trängdes tillbaka. Man skrev även många historiska ungdomsböcker. Dessa har en tidlös prägel och vill förutom att levandegöra en historisk epok även visa på idéer och ett nytt sätt att se på samtiden.⁵⁹

Skolan är ett vanligt förekommande motiv i ungdomsboken. Det är ganska naturligt med tanke på att ungdomar tillbringar mycket av sin tid i skolan och säkerligen har många åsikter om den. Till största delen ges en negativ bild av skolan.⁶⁰ Peter Pohl och Mats Wahl är exempel på två ungdomsboksförfattare som har kritiserat skolan i sina böcker.

Under 1980- och 90-talen har sättet att berätta förändrats i ungdomsböckerna. Företeelser som flera perspektivbyten, metafiction, uppbruten kronologi och en icke traditionell handling är exempel på hur texterna skrivs. Böckernas motiv rör sig ofta om ungdomars utsatthet och ensamhet, om det mörka och negativa i samhället (våld, grymhet, svek) och även om klasskillnader. De nyare ungdomsböckerna kan berättartekniskt även ligga nära thrillern och filmen. Det finns naturligtvis också ungdomsböcker som inte är fullt så mörka utan som kännetecknas av mera humor, fars, uppsluppenhet, optimism och där familjetragedierna mildras med hjälp av komik.⁶¹ De realistiska, mörka och negativa ungdomsromanerna föranledde Sonja Svensson, chef för Svenska Barnboksinstitutet, att 1995 mynta begreppet idyllfobi. Hon menade att de välskrivna böckerna var desillusionerade och att de förmedlade en stark svartsyn av tonåringarnas värld.⁶²

⁵⁷ Kåreland 2001, s. 116-119.

⁵⁸ Kåreland 2001, s. 119-122.

⁵⁹ Kåreland 2001, s. 122f.

⁶⁰ Nettervik 2002, s. 230.

⁶¹ Kåreland 2001, s. 125ff.

⁶² Kjersén Edman 2002, s. 185.

Det finns flera ungdomsböcker som bidrar till debatten om människa och samhälle. Ett exempel på detta är Mats Wahls *Vinterviken*. Ingrid Nettervik, universitetslektor i litteraturvetenskap, menar att det är en roman med hög konstnärlig kvalitet som aktualiserar samhällsfrågor som våld, rasism, främlingsfientlighet och familjeproblem. Wahl pekar på hur verkligheten kan se ut för dagens ungdomar som bor i storstäder.⁶³ En annan roman som tar upp ett debatterat ämne är Christina Nord Wahldéns (numera Christina Wahldén) bok *Kort kjol* som handlar om en gymnasieflicka som en skolavslutningskväll blir våldtagen av två jämnåriga pojkar.⁶⁴

Ungdomsböcker skrivna av utländska författare och översatta till svenska bidrar med impulser utifrån. Aidan Chambers är exempel på en författare som experimenterar med olika litterära grepp och även använder sig av typografiska effekter som pratbubblor, slow-motion och handskrivna text.⁶⁵

I den moderna ungdomslitteraturen kan ungdomar känna igen sina problem och sin vardag. Litteraturen ger läsaren inblick i andra kulturer och tidsepoker och hjälper därmed till att vidga vyerna. Teman som återkommer ofta är kärlek, förälskelse, familj, skola och identitetssökande. Att ungdomsboken har blivit mer formmässigt experimenterande bidrar till den allt otydligare gränsen mellan ungdomsbok och vuxenbok.⁶⁶ Efter att ha läst ett antal ungdomsböcker de senaste åren skulle jag vilja citera Lena Kjersén Edman, lektor i litteraturvetenskap: ”Den goda ungdomsromanen är inte en väg till den riktiga litteraturen. Den är den riktiga litteraturen.”⁶⁷

2.1.5 Massmarknadslitteratur

En hel del av de barnböcker som ges ut är så kallad massmarknadslitteratur, även kallad masslitteratur. Andra termer för denna typ av litteratur är också trivial-, skräp-, smuts-, kiosk-, eller populärlitteratur. Dessa böcker trycks i stora upplagor, recenseras sällan i pressen, har ett lägre pris än andra böcker och kan köpas förutom i bokhandeln även i kiosker, varuhus och tobaksaffärer. De finns inte alltid att låna på biblioteken. Det har blivit allt svårare att dra en strikt gräns mellan masslitteratur och så kallad kvalitetslitteratur. Vad som är typiskt för masslitteraturen är schablonartad person- och miljöskildring och klichéartat språk och stil. Den får ofta kritik för att innehålla reaktionära värderingar och könsfördomar. Masslitteraturens popularitet sägs bero på att det känns tryggt att i bok efter bok läsa om samma personer och likartade händelser, trots att det blir förutsägbart. Därmed påminner masslitteraturen och folksagan om varandra. Ytterligare en gemensam nämnare mellan dessa två är att det är det goda som segrar.⁶⁸ Välkända exempel på massmarknadsböcker för barn och ungdom är Kitty och Fem-böckerna.

Masslitteratur är populärt bland barn och ungdomar och långserier är ett exempel på detta. Det finns olika sorters långserieböcker, till exempel mysterieböcker och

⁶³ Nettervik 2002, s. 267.

⁶⁴ Kjersén Edman 2002, s. 186.

⁶⁵ Kåreland 2001, s. 128.

⁶⁶ Kåreland 2001, s. 130f.

⁶⁷ Kjersén Edman 2002, s. 175.

⁶⁸ Kåreland 2001, s. 134f.

hästböcker. Exempel på moderna långserieböcker som finns på de flesta bibliotek är böckerna om Sune och Bert.⁶⁹ Typsikt för långserieböcker är att huvudpersonerna varken utvecklas eller blir äldre och att de hamnar i likartade situationer i varje bok och klarar upp situationerna på ungefär samma sätt.⁷⁰

Kåreland påpekar att man har i ca 100 års tid debatterat huruvida det är skadligt för barn och ungdomar att läsa massmarknadslitteratur. Man har framförallt kritiserat de attityder och värderingar som förmedlas av masslitteraturen. En del författare har skrivit långserieböcker som innehåller färre fördomar och bättre värderingar, än vad den gängse massmarknadslitteraturen har, för att tillhandahålla denna typ av böcker av en högre kvalitet.⁷¹

Även om inte massmarknadsböckerna har så hög kvalitet ger de åtminstone lästräning. Många menar att det är bättre att barn läser dessa böcker än att de inte läser alls. I den litteraturpedagogiska debatten har man påpekat att det är viktigt att lära sig läsa kritiskt för att till exempel kunna genomsöka den schablonartade personschildringen i masslitteraturen. Men däri ligger också en risk att man analyserar sönder böckerna och förstör den litterära upplevelsen. I debatten har röster höjts som menar att man ska vara försiktig med att se andra människors kulturkonsumtion som ytlig och torftig och åsikten har framförts att det är vuxnas maktbehov som ligger bakom deras omdömen om barns konsumtion av masslitteratur.⁷²

Kvalitetslitteratur kan sägas vara det motsatta till massmarknadslitteratur. Det vill säga det är en litteratur som inte har en schablonartad person- och miljöskildring och klichéartat språk och stil och att huvudpersonerna genomgår en viss utveckling. Ulf Nilsson menar att kvalitetslitteraturen: ”/.../berättar om verkligheten, ger en riktig bild av livet och hur människor lever.”⁷³

2.2 Urval och inköp

I detta avsnitt tar jag upp olika aspekter på processen att välja ut och köpa in litteratur, bland annat om kvalitets- och massmarknadslitteratur, tycke och smak, statistik och ekonomi. Ibland handlar texten om urval och inköp av specifikt barn- och ungdomslitteratur och ibland om litteratur i största allmänhet. Vid sådana tillfällen har jag bedömt att innehållet ändå är av intresse.

2.2.1 Urvalet är viktigt

Ur ett statligt kulturpolitiskt perspektiv kan man hävda att folkbibliotekens viktigaste uppgift är att tillhandahålla litteratur och stimulera till läsning.⁷⁴ Vid inköp av skönlitteratur för barn och ungdomar torde således den optimala situationen för den inköpsansvarige vara att den litteratur som köps in både har kvalité och uppskattas och efterfrågas av låntagarna. Birger Hjørland påpekar i *Faglitteratur Kvalitet, vurdering og selektion* att materialvalet är viktigt, det är själva livsnerven i biblioteket. Man måste

⁶⁹ Kåreland 2001, s. 136ff.

⁷⁰ Kjersén Edman 2002, s. 50.

⁷¹ Kåreland 2001, s. 139.

⁷² Kåreland 2001, s. 140f.

⁷³ Nilsson 1984, s. 13.

⁷⁴ Almerud 2002, s. 8.

skaffa det material som kommer bibliotekets användare till mest nytta.⁷⁵ Han menar vidare att det är bra med en explicit inköpspolitik. Då har användarna större möjlighet att påverka inköpen och det är lättare för biblioteken att utvärdera sitt arbete. Exempel på en explicit inköpspolitik är till exempel att ha en skriftlig inköpspolicy, diskussioner på bokmöten, att man vidareutbildar sig inom sitt område och att göra en översyn av inköpspolitiken med jämna mellanrum. Inköpspolitiken kan vara efterfrågestyrd eller normstyrd. Inget bibliotek är helt efterfrågestyrt men tendensen är att allt fler bibliotek blir mer efterfrågestyrda än tidigare, bland annat beroende på utlåningsstatistik och på förändrade normer för vad som anses vara kvalitet.⁷⁶ Bokbeståndet på ett bibliotek speglar vårt samhälle och kultur och det finns flera faktorer som spelar roll vid inköpsurvalet, till exempel mediaanslag, befintligt bestånd, efterfrågan, biblioteksbesökarnas vanor, kommunens struktur, personalens kompetens, personalens mål, eventuella politikermål och hur man vill arbeta med boken.⁷⁷

Cathrine Blanshard tar i sin bok *Managing Library Services för Children and Young People: a practical handbook* upp flera aspekter på vad barnboksbeståndet ska fylla för funktion: Böckerna ska bidra till att ge kunskaper och utveckla barnet intellektuellt och känslomässigt. De ska öka förståelsen för läsarens egen och andras situation och för olika kulturella grupper. Böckerna ska utveckla barnets språk, ge nya erfarenheter och utveckla fantasin. Dessutom ska de uppmuntra till nöjesläsning och grundlägga ett intresse för böcker. Blanshard kommer även med en del tips på vad man ska tänka på vid urvalet av böcker: Bland annat ska man förutom aktiva biblioteksanvändare också ha potentiella läsare och användare med särskilda behov i åtanke. Böckerna ska på ett positivt sätt porträttera båda könen och olika kulturer medan rasistiskt och sexistiskt material ska undvikas. Man ska välja böcker som kännetecknas av fantasi och kreativitet och inte köpa in böcker med ett didaktiskt eller propagandistiskt innehåll. Man kan mycket väl köpa in sådant som är kontroversiellt eller socialt, politiskt eller etiskt känsligt. Det viktiga är att det är välskrivet material som bidrar till debatten. Man ska använda samma urvalskriterier när man ersätter försvunnet och utslitet material som man har vid inköp av nyutkomna böcker. Man kan också ha i åtanke att det finns vuxenböcker som passar för ungdomar och barn- och ungdomsböcker som intresserar vuxna.⁷⁸

2.2.2 Kvalitetslitteratur och massmarknadslitteratur

I många fall går det bra att förena kraven på kvalitetslitteratur och efterfrågad litteratur men ibland kan det bli bekymmer, till exempel när låntagarna vill ha massmarknadsböcker av en sort som biblioteket helst inte köper in. Ska man då tillmötesgå låntagarnas önskemål eller hålla på de rådande kvalitetsprinciperna? Jofrid Karner Smidt har i sin avhandling *Mellom elite og publikum* undersökt några norska bibliotekariers litterära smak och där uttrycktes åsikten att folk har olika litterär smak och alla ska ha möjlighet att påverka vad som ska köpas in till biblioteket. Alla ska ha rätt att hitta en passande bok. Ändå kan man inte ha ett bibliotek enbart styrt av efterfrågan eftersom biblioteken även står för folkbildning och som en motvikt till underhållningsindustrin. Skulle biblioteken till allt för stor del bestå av populärlitteratur

⁷⁵ Hjørland 1997, s. 11.

⁷⁶ Hjørland 1997, s. 15f.

⁷⁷ Forsén 2000, s. 29.

⁷⁸ Blanshard 1998, s. 159, s. 165f.

och bestsellers minskas intresset för biblioteken som litteraturförmedlande instans. I undersökningen framkommer dock en antydning om att efterfrågestyrd förmedling är en åsikt som vinner terräng allt mer.⁷⁹

Om biblioteket är kvalitetsstyrt kan det bli anklagat för censur och förmynderi, men om det är efterfrågestyrt kan det å andra sidan få höra att det tillhandahåller skräp.⁸⁰ Det är alltså en ytterst delikat fråga att balansera mellan dessa ytterligheter för att tillfredsställa olika smaker. Bibliotekschefen Ulla Forsén påpekar att många bibliotek köper in en del av skönlitteraturen på efterfrågan. Då får kommuninvånarna vara med och bestämma över mediabeståndet. Det betyder inte att biblioteken slutar köpa in den smala litteraturen. Dels ser bibliotekarierna det som sin uppgift att även den litteraturen ska finnas tillgänglig och dels finns det låntagare som efterfrågar den smala litteraturen. Problemet kan vara att avgöra var kvalitetsgränsen går, vad ska skattepengarna finansiera?⁸¹

På de allra flesta bibliotek finns viss massmarknadslitteratur för barn och ungdom som till exempel Sune och Bert-böckerna. En del av dessa bibliotek köper av kvalitetsskäl inte in långserier som Kitty, Tvillingarna, Fem-böcker etc. Dessa böcker återfinns dock i många andra kommuner vilket visar att man kan resonera på olika sätt i denna fråga. Kulturjournalisten Fredrik Bergman tycker att Kittyböcker ska finnas på biblioteken och menar att det på grund av BTJ-recensionerna inte finns så många av dem på biblioteken. Han tycker inte att Kittyböcker är särskilt bra men att de fyller sin funktion genom att bjuda på spänning och igenkännande och att de snarast borde jämföras med teves dokusåpor och långserier som han tror är alternativet till Kittyböcker för en del barn. Det är helt enkelt bättre med Kittyböcker än inga böcker alls.⁸² Lektören Eva Wahlström svarar Bergman att varje bok, varje text, ska bedömas utifrån sina egenskaper. Kittyböckerna skrivs av olika författare och därför kan de också få lite olika utlåtanden. Wahlström tror inte att Kitty är varken bättre eller sämre än TV-serier men menar att texter ska jämföras med texter.⁸³

Fem-böckerna är fortfarande populära. Lärare och bibliotekarier är dock inte överdrivet förtjusta i Blytons böcker. På de bibliotek där de inte köps in motiveras detta med att man tycker att böckerna är sexistiska och rasistiska och att barnen borde läsa "riktiga" böcker istället, som främjar deras utveckling. David Rudd, som har skrivit en doktorsavhandling om Fem-böckerna, ser dock vissa positiva egenskaper hos böckerna. Blytons talspråksstil tilltalar barn och de barn som Rudd har intervjuat menar att böckerna ger trygghet och spänning. Pojkflickan George i Fem-böckerna ifrågasätter könsrollerna, hon kräver att i likhet med pojkarna få göra vad hon vill och Rudd menar att det genom hela serien går att skönja en maktkamp/könskamp. Dock är Blyton ingen feminist utan snarare en produkt av patriarkatet hon verkade i.⁸⁴

⁷⁹ Smidt 2002, s. 317f, s. 264.

⁸⁰ Wählin & Asplund Carlsson 1994, s. 155.

⁸¹ Forsén 2000, s. 30ff.

⁸² Bergman 1998, s. 4f.

⁸³ Wahlström 1998, s. 7.

⁸⁴ Ekelöf 1998, s. 25ff.

I Smidts undersökning framkom det att 90% av bibliotekarierna tyckte som barn om att läsa den typ av populärlitteratur (till exempel Kitty) som inte riktigt har platsat på biblioteken. Detta pekar på att bibliotekariernas eventuella ovilja mot denna litteratur inte har sitt ursprung i barndomen utan snarast har förvärvats senare i livet. Under intervjuerna framkom även åsikten att inköp av populärlitteratur för barn och ungdom kan bidra till en förbättrad läsförmåga.⁸⁵

I den undersökning av läsning av fiktionslitteratur i slukaråldern som Kristian Wåhlin och Maj Asplund Carlsson presenterar i *Barnens tre bibliotek* tar man upp att barn kan bli besvikna över att det inte finns den litteratur de vill ha på biblioteket. Det visade sig att 38% av de tillfrågade barnen inte hittade sin älsklingsbok på biblioteket. Antingen var det en typ av bok som biblioteket inte köpte in eller så hade barnet inte någon favoritbok. Man delade in barnen i småläsare, mellanläsare och storläsare. Småläsarna och storläsarna hade störst behov av biblioteket. För småläsarna är massmarknadslitteraturen för svår, de behöver läsalättböcker som finns på biblioteken. Storläsarna har ganska snabbt avverkat massmarknadssortimentet och behöver ha tillgång till bibliotekets bredare utbud.⁸⁶

2.2.3 Tycke och smak

Urvalet är delvis en fråga om tycke och smak, kanske främst bibliotekariens tycke och smak men även recensentens eftersom dennes recensioner och omdömen om en bok påverkar bibliotekariens åsikter. G. Edward Evans menar i sin bok *Developing Library and Information Center Collections* att bibliotekarier tänker olika i fråga om vad som är viktigast av kvalitet eller efterfrågan och att urvalsprocessen är en mycket personlig och mycket subjektiv aktivitet. Han påpekar att denna subjektiva urvalsprocess innebär att bibliotekarien ska ha klart för sig vilken personlig filosofi denne utgår ifrån i arbetet. Det finns också annat som påverkar urvalsarbetet, till exempel vilken grupp människor man serverar, vilken typ av bibliotek det är och vad biblioteket har för policy.⁸⁷

I Smidts undersökning framkom att bibliotekariernas litterära smak befinner sig ”på mitten”, alltså mellan hög och låg litteratur och att de dessutom har en smak med stor bredd. Bibliotekariernas sociala bakgrund har mindre betydelse eftersom de som sökt sig till yrket alla är storläsare oavsett uppväxtmiljö. Det är också små skillnader i smak mellan könen. Det är heller inga stora skillnader mellan åldersgrupper förutom att yngre personer tycks vara mer intresserade av populärlitteratur och även av att köpa in dessa böcker än vad äldre bibliotekarier är. En majoritet av bibliotekarierna tyckte att kvalitetsfrågan var viktigare ifråga om skönlitteratur för barn och ungdomar än för vuxna.⁸⁸

Chambers och Stoll kom i sin rapport *Book selection in public libraries* fram till att barnbibliotekarier gör en hårdare bedömning vid barnboksurvalet än vad vuxenbibliotekarier gör av vuxenlitteratur och att barnbibliotekarier har en tanke om att litteraturen ska vara utbildande och moralisk i högre grad än vad vuxenbibliotekarier har. Man varnar dock för att barnbibliotekarier kan råka välja bort böcker som barnen

⁸⁵ Smidt 2002, s. 108, s. 187.

⁸⁶ Wåhlin & Asplund Carlsson 1994, s. 134, s. 143f.

⁸⁷ Evans 1987, s. 83, s. 103.

⁸⁸ Smidt 2002, s. 311, s. 316.

vill läsa om urvalet är alltför diktatoriskt och hela tiden styr bort från det som inte anses bra för barn.⁸⁹

Recensenten kan också indirekt påverka urvalet. En kritiker gör i sin recension oftast två saker; dels beskriver bokens värden i olika aspekter, det vill säga förklarar på vilket sätt ett litterärt verk har ett värde, och dels talar om sin egen åsikt om boken. Kritikern kan sägas vara både objektiv och subjektiv på det sättet, vilket är två uppgifter som kompletterar varandra. Estetiska omdömen påverkas av genus, tradition, kultur, och utbildning.⁹⁰

Det är vuxna som väljer ut vilken barn- och ungdomslitteratur som ska köpas in till biblioteket men det är inte alltid som barn och vuxna har samma syn på vad som är en bra bok. I ett danskt projekt, *Børn køber bøger*, 1990 fick elever i år 5, 8 och 9 vara med och välja vilka böcker som skulle köpas in till det integrerade folk- och skolbiblioteket. Eleverna valde till viss del andra böcker än vad bibliotekspersonalen skulle ha valt men det var inga större skillnader. Inte mer skillnad än vad det normalt är mellan två bibliotek. Eleverna höll sig i stor utsträckning till de fastlagda normerna. Eleverna köpte mer av tecknade serier, triviallitteratur och böcker för flickor. De köpte också en hel del kvalitetsböcker men inte alltid just de kvalitetsböcker som bibliotekarierna skulle ha valt. De böcker som eleverna hade köpt in var helt godtagbara tyckte bibliotekarierna efteråt, problemet var snarare att man saknade en del av de böcker som inte blev inköpta.⁹¹

Bibliotekarien Anna Birgitta Eriksson berör också problematiken med vuxna inköpare i sin text Barnbibliotekets medier i boken *Barnspåret* som är en idébok för bibliotek från 1994. Hon menar att det finns en risk att man köper in böcker som inte intresserar barnen om vuxenestetiska krav får ha alltför stort inflytande. Barn väljer i första hand böcker som roar dem för stunden. Barnbibliotekarien får på ett insiktsfullt sätt se till att böckerna även innehåller en viss uppfostransaspekt. Eriksson anser vidare att barn och vuxna kan ha olika smak, till exempel i fråga om humor och att det inte är säkert att vuxna alltid förstår sig på vad barn vill läsa, eller har behov av, och de vuxna kan råka välja bort böcker som intresserar barnen. Därför är det viktigt att barnen får vara med och tycka till om vilka böcker barnbiblioteket ska köpa in. Eriksson tar även upp problemet med litterär kvalitet och pekar på att det kontinuerligt sker ett nyskapande inom litteraturen vilket gör det svårt att fastslå vad som är godtagbar kvalitet. Det man vanligen har debatterat inom barnlitteraturen är dock de moraliska kvaliteterna, inte de litterära.⁹²

I boken *Passa upp, passa, passa vidare* som är en handbok för barnbibliotekarier från 1982 uppmanar man till inköp av böcker som beskrivs som tjocka, komplicerade, originella och mångfasetterade. Barn behöver sådana böcker. Man ska inte enbart köpa lättläst. I boken varnas också för att köpa in många exemplar av ett fåtal bra titlar. Om man bara köper godbitarna försvårar man utgivningen av så kallade osäkra kort. En

⁸⁹ Chambers & Stoll 1996, s. 32.

⁹⁰ Wilhelmi 1999, s. 47f, s. 43.

⁹¹ *Børn køber bøger* 1991, s. 29ff.

⁹² Eriksson 1994, s. 48ff.

författare som debuterar med en halvbra bok kan utvecklas och skriva bättre sedan.⁹³ I *Passa upp, passa, passa vidare* har de fyra författarna Britt Engdal, Ulla Forsén, Malin Koldenius och Lena Skoglund haft för avsikt att utarbeta underlag för praktiskt biblioteksarbete. Boken är från 1982 och således något till åren men det är intressant att jämföra svaren från respondenterna med det som skrivs i boken. Ibland tycker respondenterna lika som det som sägs i denna 22 år gamla bok och ibland tycker de inte det.

Bibliotekstjänsts lektörsomdömen är för många inköpsansvariga ett viktigt hjälpmedel vid urvalet. Oftast räcker tiden inte till att ta del av ytterligare barnbokskritik förutom Bibliotekstjänsts recensioner. Det kan ibland vara stressigt att hinna med att läsa även dessa omdömen. Alla recensioner får då inte samma uppmärksamhet och läses inte lika noggrant vilket kan resultera i att man kan råka köpa in böcker som inte tilltalar bibliotekets användare och som inte blir lånade och lästa. I BTJ-häftet tas dock inte all nytutgiven litteratur upp. Gunilla Borén har i en studie av åren 1977 och 1987 visat att det behövdes tre källor för att sammanställa årsutgivningen av barnböcker; BTJ-häftet, Libris och Svensk bokförteckning. Detta innebär att en bibliotekarie inte tar del av allt som ges ut under ett år genom att bara ta del av en källa, till exempel BTJ-häftet. Borén menar dock att BTJ-häftet trots allt räcker som ensam källa vid urvalsarbetet eftersom där tas upp det mesta av den litteratur som är intressant för biblioteken att köpa in.⁹⁴

Även Evans påtalar att bibliotekarier inte har tid att läsa alla böcker själva och därför behöver ta del av bokrecensioner. Men bibliotekarien måste också göra ett eget omdöme och komma ihåg att recensioner endast är ett hjälpmedel i urvalsprocessen, inte basen.⁹⁵

Det är inte alla inköpsansvariga barnbibliotekarier förunnat att ha någon att diskutera inköpen med. I de fall man har det tror jag att en genomgång av och en diskussion kring BTJ-häftets recensioner (och andra barnboksrecensioner) före urvalet kan bidra till att ge nya perspektiv på böckerna och lektörsomdömena. Jendy Murphy, chef för barnavdelningen på Albany (NY) Public Library, ger i sin artikel *Talkin' the Night Away* exempel på hur en grupp barnbibliotekarier träffas hemma hos varandra för att diskutera och tipsa om nytutkomna barnböcker. Det tycks vara en mycket populär företeelse eftersom de gör detta på sin fritid och därtill pratar så engagerat om barnböcker att de behöver använda en äggklocka för att alla ska få talutrymme.⁹⁶

2.2.4 Statistik

Den barn- och ungdomslitteratur som köps in bör helst resultera i många utlån eftersom det för många biblioteks fortsatta existens, eller för att undvika nedskärningar i budgeten, är viktigt att kunna peka på goda statistiksiffror. Wåhlin och Asplund Carlsson tar upp vilka konsekvenser detta kan få. Om utlåningsstatistiken spelar stor roll för ett biblioteks överlevnad kan det bli så att det bibliotek som köper kvalitetslitteratur, och kanske därmed får sämre statistik, tvingas stänga, medan ett efterfrågestyrt bibliotek med högre utlåningssiffror blir kvar.⁹⁷ Marianne Steinsaphir, chefredaktör på

⁹³ *Passa upp, passa, passa vidare* 1982, s. 36ff.

⁹⁴ Borén 1995, s. 372ff.

⁹⁵ Evans 1987, s. 126.

⁹⁶ Murphy 2001, s. 39.

⁹⁷ Wåhlin & Asplund Carlsson 1994, s. 166.

Biblioteksbladet, pekar på att eftersom biblioteken måste kunna visa upp goda utlåningssiffror för politikerna tenderar man att köpa mera av det som efterfrågas och kan generera högre statistik än att enbart se till kvaliteten. Detta förfarande innebär att man i framtiden kan riskera att ha luckor i beståndet, det vill säga man har missat att köpa in titlar som det längre fram visar sig att man är i behov av, och istället ha litteratur som snabbt åldras och blir ointressant. Genom att ha dessa inkösprinciper kan man kanske locka fler låntagare och därmed höja statistiken men förfarandet kan också skrämman bort andra låntagare.⁹⁸ Detta sista påpekande, att vissa låntagare kan skrämman bort av inköp som styrs av kvantitetsbedömning snarare än kvalitetsbedömning, tyder på att även kvalitetslitteratur medverkar till att generera höga utlåningssiffror. Statistik och siffror är ämnen som har något av färskvarustämpel över sig och ovan nämnda texter från 1994 och 1996 kan tyckas gamla. Men jag bedömer dem som intressanta i detta sammanhang eftersom jag utifrån min egen arbetssituation känner igen mig i Wåhlin & Asplund Carlssons och Steinsaphirs resonemang.

Ett exempel från Borlänge bibliotek belyser att det lånas ut betydligt fler böcker på Hcf, det vill säga bilderböcker och kapitelböcker för 6-9 år, än på Hcg och uHc/uHce, kapitelböcker för 10-12 år respektive 13-17 år.⁹⁹

2.2.5 Ekonomi

När bokanslagen minskas ökar trycket att köpa in rätt böcker anser Birgitta Modigh, bibliotekarie och bibliotekskonsulent på Statens kulturråd. Sådant biblioteken drar in på vid krympande budget är debutanter, översättningar från mindre kända språkområden och böcker av tämligen okända författare.¹⁰⁰ Ekonomin är naturligtvis en viktig faktor för vad som kan köpas in. På ett mindre bibliotek har man kanske inte ens möjlighet att köpa in alla böcker som får bra recensioner utan måste välja mellan de som är bra och en bok med medioker recension blir inte ens påtänkt. På ett större bibliotek med större ekonomiska resurser har man kanske möjlighet att köpa in åtminstone ett exemplar av alla böcker man är intresserad av och får sedan ta ställning till vilka böcker som förväntas bli så populära att man ska satsa på flera exemplar. Steinsaphir påpekar att när bibliotekens bokanslag minskar förändras inköpen såtillvida att man håller samma bredd som tidigare men köper in färre exemplar. På mindre orter minskas även bredden.¹⁰¹ Ekonomin är oftast det argument man tar till när man ska förklara för barn och ungdomar varför man inte köper in efterfrågad masslitteratur. Vanliga svar på denna fråga är: ”/.../ de [böckerna] är billiga och lätta att få tag på i alla fall. Andra böcker är inte så lättillgängliga, och dem vill vi använda det knappa bokanslaget till.”¹⁰²

Blanshard påpekar att en viss del av anslaget behöver användas till att ersätta etablerade och populära böcker som försvunnit eller slitits ut.¹⁰³ Detta är ett faktum som många bibliotekarier har erfarit och ju fler böcker som måste ersättas på grund av att de är försvunna eller utslitna ju mindre pengar finns det till inköp av nya böcker.

⁹⁸ Steinsaphir 1996, s. 54.

⁹⁹ Enligt utlåningsstatistiken för år 2003, Borlänge bibliotek.

¹⁰⁰ Modigh 2000, s. 50.

¹⁰¹ Steinsaphir 1996, s. 54.

¹⁰² Wåhlin & Asplund Carlsson 1994, s. 162.

¹⁰³ Blanshard 1998, s. 165.

2.3 Bibliotekstjänst

De allra flesta inköpsansvariga barnbibliotekarier använder sig på något sätt av BTJ-häftet vid urval och inköp av barn- och ungdomslitteratur. En del bibliotekarier kanske bara använder sig av häftet för att orientera sig om vilka böcker det finns och vad de handlar om och gör sedan sina inköp någon annanstans än via Bibliotekstjänst. Andra bibliotekarier kanske använder sig av BTJ-häftets recensioner som underlag för sina inköpsbeslut och köper alla böcker via BTJ. Jag ska i detta avsnitt berätta något om Bibliotekstjänst, BTJ-häftet, lektörerna och den kritik gentemot BTJ-häftets recensioner som uppkommer då och då.

2.3.1 Om Bibliotekstjänst

Bibliotekstjänst är ett företag i BTJ som säljer olika produkter och tjänster till biblioteken. Bibliotekstjänst handhar bland annat BURK (Bibliotekstjänst Universella Register för Katalogdata), bibliografisk service, Artikelsök, Media direkt, BTJ-häftet och BTJ Förlag.¹⁰⁴ BTJ ägs av Litorina Kapital, Svensk Biblioteksforening och Ratos AB. År 2002 ändrades en del namn. Koncernen bytte namn från Bibliotekstjänst till BTJ och affärsområdet Info & Media fick istället heta Bibliotekstjänst. År 2001 såldes BTJsystem, som handhar bland annat bibliotekssystemet Book-it som många folkbibliotek använder sig av, till Axiell AB.¹⁰⁵

Exempel på tjänster och produkter som biblioteken kan köpa av Bibliotekstjänst är media- och informationsförmedling, prenumerationservice, litteraturservice, databaser, inköpsvägledning, biblioteksbindning och biblioteksanpassning, bibliografisk service, e-bokskoncept och konsulttjänster.¹⁰⁶ Förutom de ovan nämnda databaserna BURK-sök och Artikelsök har Bibliotekstjänst även databaserna Lyrics, Handicat och bibliotek.se. Den sistnämnda databasen är tillgänglig för vem som vill använda den bara man har tillgång till Internet.¹⁰⁷

Bibliotekstjänst har en barn- och skolgrupp som anordnar barnboksdagar, temadagar, vandringsutställningar och litteraturgenomgångar.¹⁰⁸ Bibliotekens Bokklubb är en annan tjänst som vänder sig till bland annat skolor och det innebär att kunden, till exempel ett skolbibliotek, kan abonnera på en viss mängd kvalitetslitteratur lämplig för skolans pedagogiska arbete. Denna litteratur har valts ut av sakkunniga på Bibliotekstjänst.¹⁰⁹

Som tidigare nämnts har Bibliotekstjänst ett förlag, BTJ Förlag, som ger ut författarporträttsböcker, litteraturöversikter och tidskriften Barn & Kultur. Dessutom producerar förlaget böcker och foldrar som är bra att ta till när någon frågar efter böcker inom ett visst ämne eller genre och idé- och metodböcker som är tänkta att inspirera biblioteken att utveckla sin verksamhet.¹¹⁰

¹⁰⁴ BTJ 2004, Varumärken. Bibliotekstjänst. *BTJ*.

¹⁰⁵ BTJ 2004, Om BTJ. Historia. *BTJ*.

¹⁰⁶ Bibliotekstjänst 2004, Om oss. Helhetslösningar. *Bibliotekstjänst*.

¹⁰⁷ Bibliotekstjänst 2004, Produktguide. Databaser. *Bibliotekstjänst*.

¹⁰⁸ Bibliotekstjänst 2004, Träffpunkter. Barn & ungdomsböcker. *Bibliotekstjänst*.

¹⁰⁹ Bibliotekstjänst 2004, Inköpsinformation. Abonnemang. Bibliotekens bokklubb. *Bibliotekstjänst*.

¹¹⁰ BTJ Förlag 2004, *Bibliotekstjänst*.

Det är en fördel om Bibliotekstjänst kan hålla sådana priser att biblioteken kan göra besparingar på att handla från dem. Samtidigt ska dock företaget utvecklas och bibehålla anställningstryggheten för de anställda vilket gör att man ändå måste se till att gå med en viss vinst.¹¹¹

2.3.2 Btj-häftet

Bibliotekstjänst ger ut 24 häften per år där nya böcker, och även annat material som musik, cd-rom, filmer med mera, presenteras och recenserar. Tidigare kallades BTJ-häftet för sambindningslistan vilket är ett begrepp som många fortfarande använder. Bokförlagen skickar in böcker till Bibliotekstjänst och det mesta tas upp i häftena och får ett omdöme. Förlagen skickar inte in särskilt mycket massmarknadslitteratur. Dessa böcker får oftast dåliga recensioner vilket förlagen är medvetna om. Vuxenböcker får en recension medan barn- och ungdomsböcker får två. Skulle de två lektörerna vara oense i sin bedömning får boken ytterligare en recension. Genom BTJ-häftena har folk- och skolbiblioteken en chans att hinna med att orientera sig om vilka böcker som kommer ut¹¹².

Många bibliotek använder sig till stor del av dessa BTJ-häften som underlag när de väljer ut vad de ska köpa in, vilket innebär att lektörsomdömet har stor betydelse för hur pass bra en bok säljer till biblioteken. BTJ-häftet innebär alltså inte något kvalitetsurval per automatik. Det framgår av varje boks recension vad lektören tycker om den. Däremot sammanställer Bibliotekstjänst även specialkataloger där innehållet är ett kvalitetsurval baserat på vad lektörerna har skrivit om böckerna.¹¹³

I BTJ-häftena recenserar strax under 1200 barn- och ungdomsböcker, inklusive faktaböcker, per år. År 2002 var antalet 1195 stycken.¹¹⁴ Ibland presenteras böcker som förhandserbjudanden med endast en redaktionell notis och boken återkommer i ett senare häfte med en recension. Det kan gå lite snabbare att få boken om man beställer den på förhandserbjudandet. Det är dock ganska vanligt att man vill ta del av recensionen för att kunna bilda sig en uppfattning om boken före inköpet.

Böckerna erbjuds i olika utföranden, antingen som biblioteksband eller plastade. Ett biblioteksband innebär att boken är inbunden i ett mera slitstarkt utförande. Förlagsbandet får nya pärmar, häftningen förstärks och boken får dessutom ett överdrag av ytbehandlad väv. En plastad bok innebär att ett vanligt förlagsband har plastats in för att öka hållbarheten. Båda varianterna har bibliografisk information på ryggen och förses med en BURK-etikett för att förenkla bokens inläggning i ett databaserat cirkulationssystem.¹¹⁵ Vad avser skönlitteratur för barn och ungdom är det vanligt att böckerna på Hcf och Hcg endast levereras i biblioteksband medan man på uHc/uHce oftast kan välja mellan biblioteksband eller plastad. En biblioteksinbunden bok är dyrare än om samma bok kan köpas som plastad.

¹¹¹ Yrlid 1994, s.112.

¹¹² Yrlid 1994, s.113.

¹¹³ Bibliotekstjänst 2004, Produktguide. Böcker & AV-medier. BTJ-häftet. *Bibliotekstjänst*.

¹¹⁴ Lektor 2003, s. 47.

¹¹⁵ Bibliotekstjänst 2004, Produktguide. Böcker & AV-medier. Böcker. Biblioteksbandet. *Bibliotekstjänst*.

Hösten 2004 har BTJ infört en hel del förändringar. Bland annat säljer man nu många böcker även i outrustat skick, precis som de ser ut när man köper dem i bokhandeln. Detta gäller också bilderböcker och Hcf och Hcg kapitelböcker som tidigare såldes endast i biblioteksband. Därtill har man en tydligt differentierad prissättning så att kunden ska se hur mycket priset ökar för plastad bok respektive biblioteksband. Böcker i outrustat skick är oftast leveransklara direkt. En annan nyhet är att BTJ från 2005 börjar ta betalt för recensionsservicen. Biblioteken får betala per styck för BTJ-häftena. Denna utgift har tidigare varit inbakad i bokens pris.¹¹⁶ Men dessa förändringar har inträffat efter det att intervjuerna med respondenterna genomfördes och därför tar jag i denna undersökning inte hänsyn till BTJs förändrade service.

2.3.3 Lektören

I avsikt att förenkla inköpsbesluten för folk- och skolbiblioteken erbjuder Bibliotekstjänst lektörsomdömen som är oberoende av enskilda förlagsintressen till ca 6000 titlar per år. Det är nästan 1000 lektörer som läser och bedömer böcker och andra medier. Ca 160 av dessa lektörer recenserar barn- och ungdomsböcker.¹¹⁷ En lektor får 394 kr per bok plus ett exemplar av den färdiga boken (uppgiften gäller 2004-12-20). Lektören har 10-14 dagar på sig att skriva recensionen. En lektörs arbete utvärderas med jämna mellanrum av en granskningsnämnd. Lektören får ange vilken bakgrund vederbörande har och lämna önskemål på vilken sorts böcker denne vill recensera.¹¹⁸

Granskningsnämnden består av 10 ledamöter, 6 för vuxenlitteraturen och 4 för barnlitteraturen. Nämnden, som sammanträder 2 gånger per år, följer kontinuerligt upp lektörernas och redaktionens arbetsinsatser, bevakar recensionerna av svenska böcker och handlägger överklagningsärenden.¹¹⁹

Lektörerna ska i sina recensioner hålla sig sakliga och opartiska, de ska inte framföra överdrivet beröm eller överdriven kritik, de ska undvika formuleringar som är ironiska eller överlägsna och skriva på ett begripligt språk. Lektörerna ska inte, som tidigare, ge direkta inköpsråd men däremot uttrycka ett motiverat kvalitetsomdöme.¹²⁰ Lektörerna har dessutom vissa punkter att hålla sig till. Vilka punkter som gäller för lektörer av barn- och ungdomslitteratur kan studeras i bilaga 1.

2.3.4 Kritik mot BTJ och dess lektörer

Det händer att författare känner sig missbedömda när deras böcker får dålig kritik i BTJ-häftet. Detta är fullt förståeligt eftersom ett negativt omdöme genererar låga försäljningssiffror till biblioteken och kanske dessutom äventyrar författarens självkänsla och tro på sig själv som författare. Författaren eller förlaget kan då vända sig till granskningsnämnden och begära att boken ska få en ny recension. Det är nämnden som bestämmer om boken ska få en ny recension och man kan inte överklaga nämndens beslut.¹²¹

¹¹⁶ Se BTJ-häftet nr 1 2005.

¹¹⁷ Bibliotekstjänst 2004, Produktguide. Böcker & AV-medier. Lektörer. *Bibliotekstjänst*.

¹¹⁸ Enligt uppgift från lektören Maj Gustavsson.

¹¹⁹ Lektor 2003, s. 36.

¹²⁰ Lektor 2003, s. 37.

¹²¹ Lektor 2003, s. 36.

Åsikter om bibliotekstjänsts recensionsverksamhet har allt emellanåt synts i dagspress och tidskrifter och det har hänt att skribenter har varit så irriterade på omdömena att de har krävt att den ska läggas ned. Dock har det också funnits personer som har försvarat verksamheten och menat att bibliotekarierna inte skulle ha en chans att överblicka utbudet utan Bibliotekstjänsts recensionsservice.¹²²

Ett exempel på dylik kritik är att i ett debattinlägg anklagar författaren Börje Crona lektören Jörgen Hammenskog för att ge starka, väletablerade författare bra recensioner medan de mindre välkända författarna skulle få sämre omdömen.¹²³ Hammenskog svarar att han inte anser sig göra på detta sätt och påpekar att hans uppgift som kritiker är att pröva och tolka gränser och undersöka om ett verk är så bra som det påstår sig vara. Och att vad eller vem en kritiker personligen uppskattar inte har med omdömet att göra. Vidare tycker han att Crona borde ha överklagat till granskningsnämnden vilket denne aldrig gjorde.¹²⁴ Ytterligare en debattör, Sylvia Brauns Haking, blandade sig i debatten och hon anser att det är ingen idé att överklaga till granskningsnämnden eftersom hennes erfarenhet är att man får avvisande, knäckande svar från denna nämnd, och ingen ny recension. Hon anser också, i likhet med Crona, att debutanter kan bli styvmoderligt behandlade av BTJ-lektörerna.¹²⁵

Ifråga om barnböcker var det tidigare granskningsnämnden som gav ett tredje omdöme om en bok där de två lektörerna inte tyckte lika. Numera är det, som tidigare nämnts, en tredje lektor som skriver detta omdöme. Enligt en undersökning visade det sig att granskningsnämndsledamöterna gjorde en strängare bedömning än vad lektörerna gör.¹²⁶

I *Biblioteksbladet* 1996:1 kritiserar Tommy Sundin Bibliotekstjänst för att de har lång leveranstid och att böcker levereras till biblioteken långt efter det att de har kommit ut och debatterats. Detta leder till att biblioteken söker sig till snabbare leverantörer.¹²⁷ Detta sades 1996 och visst kan man fortfarande tycka att det ibland tar alldeles för lång tid för en eftertraktad bok att nå biblioteket från det att den utgivits. Men numera har Bibliotekstjänst något som kallas för BTJ Express som biblioteken kan kosta på sig om de vill. Det innebär snabbare leverans och biblioteksutrustade böcker ska kunna nå kunden inom en arbetsvecka.¹²⁸

I boken *Passa upp, passa, passa vidare* kritiserades 1982 BTJs nyhetshets. Man menade att denna hets gjorde det svårare att ha en genomtänkt och planerad inköspolitik. Istället borde man ha en överblick över det årliga utbudet och göra större beställningar några gånger per år istället för var 14 dag. Man menade att sambindningsläsandet ger en fragmentiserad bild av svensk barnboksutgivning och det bidrar inte till en optimal inköspolitik.¹²⁹

¹²² Yrlid 1994, s. 114f.

¹²³ Crona 2002, s. 18f.

¹²⁴ Hammenskog 2002, s. 22.

¹²⁵ Haking 2002, s. 22f.

¹²⁶ Törnqvist 1996, s. 153.

¹²⁷ Sundin 1996, s. 21f.

¹²⁸ Bibliotekstjänst 2004, Inköpsinformation. Handla elektroniskt. BTJ Express. *Bibliotekstjänst*.

¹²⁹ *Passa upp, passa, passa vidare* 1982, s. 32.

2.4 Övrig barnbokskritik

Förutom i BTJ-häftet kan barnbibliotekarierna ta del av recensioner av barnböcker i dagstidningar och fackpress. Den fackpress som ligger närmast till hands för barnbibliotekarierna är *Opsis Kalopsis*, *Barn & Kultur* och *Barnboken*. De större dagstidningarna som till exempel *Dagens Nyheter*, *Svenska Dagbladet* och *Göteborgsposten* har med jämna mellanrum recensioner av barn- och ungdomsböcker om än i en ganska liten omfattning. Jag återkommer nedan till dessa tidskrifter och dagstidningar.

2.4.1 Åsikter om barnbokskritiken

I en rapport från Statens kulturråd 1996 påtalades att behovet av en samlad information om vilka barnböcker som är aktuella och som kan komma ifråga för inköp är stort, allrahelst för personer som inte yrkesmässigt arbetar med barn och barnböcker. Man tycker att det saknas ett samtal om barnboken i vårt samhälle.¹³⁰ Barnbibliotekarierna har BTJ-häftet att tillgå men kan dessutom ha nytta av en väl fungerande recensionsverksamhet av barnböcker i dagspress och tidskrifter.

Det största problemet med barnboksrecensionerna i pressen är att så få böcker av ett års utgivning recenserar och att när en recension väl kommer är det långt efter det att boken givits ut. Gunilla Borén upptäckte i sin undersökning av åren 1977 och 1987 att mer än hälften av den nya litteraturen inte beaktades av kritikerna. Borén märkte också att kritikerna inte var särskilt intresserade av tecknade serier, facklitteratur, massmarknadsböcker och böcker från små eller religiösa förlag. Bilderböcker fick dessa år flest recensioner. I Boréns undersökning visade det sig att 35-40% av recensionerna kom i pressen först året efter att boken utgivits. Därtill kan i många fall recensionerna innehålla alldeles för korta och intetsägande omdömen för att vara någon vägledning. Båda dessa aspekter gör det svårt att använda sig av pressens barnboksrecensioner vid inköp av nya böcker.¹³¹

Borén skrev sitt inlägg 1995 men vad anser man i ett diskussionsinlägg av senare datum? I artikeln *Vinter i barnbokslandet* från 2002 skriver Mats Lundman att det fortfarande tar lång tid innan en ny barnbok recenserar. Förstadags- eller ens förstamånadsrecensioner av barn- och ungdomsböcker förekommer inte alls. Dessutom ska barnboksrecensionerna samsas med all sorts barnkultur på det begränsade utrymmet. När en bok sedan väl recenserar är det inte alltid den är föremål för diskussion och analys utan omdömet ges i form av stjärnor eller prickar. Denna instrumentalisering innebär en risk att kritiken blir marginaliserad. Barnlitteratur och vuxenlitteratur bemöts på olika sätt i pressen. Vuxenlitteraturen recenserar snabbare och får betydligt mera utrymme. Detta har författare som skriver både barn- och vuxenlitteratur vittnat om. Man ser inte författarskap som helheter utan uppmärksammar författares vuxenböcker på ett annat sätt än barnböckerna. I till exempel *Dagens Nyheter* och *Svenska Dagbladet* samlar man barnboksrecensioner till en helsida varje vecka. Enligt Lundmans artikel tycker en del att det är för sällan medan andra menar att barn- och ungdomsböcker skulle förlora på att recenserar ihop med vuxenböcker, de skulle helt enkelt inte bli uppmärksammade. I artikeln framkommer att *Dagens*

¹³⁰ *Barnbokens ställning – inom biblioteksväsendet och inom barnomsorgen* 1996, s. 29.

¹³¹ Borén 1995, s. 375f.

Nyheters barnboksrecensioner har blivit kortare sedan materialet samlades till en helsida och det är analysdelen som minskat mest. Ibland recenserar barn- och ungdomsböcker i en samlingsrecension, en så kallad ”massgrav”. Det negativa med samlingsrecensioner är att de kan få konstiga infallsvinklar. Om temat i en artikel till exempel är hur föräldrar skildras i böckerna och en författare har skrivit sin bok utifrån ett helt annat ämne kan det bli en orättvis bedömning av boken. Det positiva med dessa samlingsrecensioner är dock att böcker som inte skulle ha omnämnts alls får en chans i dem.¹³²

I Lundmans artikel tas även problemet med missförstådda författare upp. Det är inte alltid recensenten har förstått vad författaren menat. Men det är väldigt sällan som författare går i svaromål. Då finns risken att man blir betraktad som besvärlig och kanske inte recenserar i den tidningen igen. Förlagen ger sina författare rådet att inte bråka. En tidigare kulturchef på flera dagstidningar, Ingrid Elam, hävdar dock i artikeln att man blir recenserad oavsett hur bråkig man är och att urvalet av böcker styrs av andra faktorer. Författaren Eva Susso påpekar att det mest vanliga är att inte veta om det blir några recensioner alls. En ljummen kritik stör henne ändå inte så mycket, hon tycker att möten med bibliotekarier och barn är viktigare.¹³³

I *Barnbokens väg* tar man upp det faktum att det är vuxna som bedömer barnböcker, vuxna som i fråga om ålder och erfarenhet befinner sig på en annan nivå än barnen, de tilltänkta läsarna.¹³⁴ Detta har jag tidigare berört under tycke och smak. Det innebär att det är vuxna recensenter som med sina texter vänder sig till vuxna potentiella köpare/inköpare. Och ändå måste väl ett av det viktigaste med en barnbok vara det som Lennart Hellsing sätter som punkt 1 på vad man bör fordra av en skönlitterär barnbok: ”Att den intresserar barnen.”¹³⁵ Ett undantag bland alla vuxna recensenter är när barn skriver för andra barn om böcker de tycker om, till exempel i tidningen *Kamratposten*.

David Spiller tar också upp problemen med recensioner. Han påpekar, som tidigare nämnts, att det bara är ett mindre antal böcker som recenserar, att recensionerna ofta kommer sent varvid bibliotekarien måste fatta beslut om inköp innan denne har läst recensionerna och att publicerade recensioner kan vara svåra att återfinna när man vill kontrollera något eller läsa dem igen.¹³⁶

2.4.2 Fackpress och dagspress

Under denna rubrik ska jag kortfattat skriva om några tidskrifter och dagstidningar som tar upp barnbokskritik, nämligen de ovan nämnda *Opsis Kalopsis*, *Barn & Kultur*, *Barnboken*, *Dagens Nyheter*, *Svenska Dagbladet* och *Göteborgsposten*.

Opsis Kalopsis har ett avsnitt, ca 7-10 sidor, med bok- och cdrecensioner i varje nummer. Tidskriften kommer ut med 4 nummer/år och år 2003 fördelade sig recensionerna enligt följande: I nr 1 recenserades 10 barn- och ungdomsböcker, 2 vuxenböcker (böcker med anknytning till barnkultur) och 2 barncd. Dessutom finns en

¹³² Lundman 2002, s. 4ff.

¹³³ Lundman 2002, s. 7.

¹³⁴ *Barnbokens väg* 1987, s. 67.

¹³⁵ Hellsing 1999, s. 52.

¹³⁶ Spiller 2000, s. 27.

samlingsrecension av barnböcker på temat döden innehållande både äldre och nyare böcker. I nr 2 recenserades 7 barn- och ungdomsböcker, 1 vuxenbok och 3 barncd. Samlingsrecensionen hade temat hästböcker. I nr 3 var det 6 barn- och ungdomsböcker och 3 barncd recenserade, ingen samlingsrecension. Slutligen recenserades i det fjärde numret 6 barn- och ungdomsböcker, 3 barncd och samlingsrecensionen handlade om grisar. Recensionerna förefaller både oftast långa och utförliga och tar upp boken ur olika aspekter. Problemet är, som nämnts ovan, att så få böcker av ett års utgivning recenseras. I detta fall, år 2003, blev det 29 barn- och ungdomsböcker.

I tidskriften *Barn & Kultur* finns också bokrecensioner om än med ett annat upplägg. *Barn & Kultur* utkommer med 6 nummer/år, varav nr 4-5 är ett dubbelnummer. För år 2003 fördelade sig recensionerna enligt följande: I nr 2 recenserades 2002 års utgivning av bilderböcker och kapitelböcker för 5-10-åringar. Det skrevs om 65 bilderböcker och 47 kapitelböcker. I nr 3 tog man upp 29 recensioner av 2002 års ungdomslitteratur och i nr 4-5 recenserades 31 faktaböcker för barn, för faktaböckerna var det dock 2003 års utgivning. *Barn & Kultur* skriver således om betydligt fler barn- och ungdomsböcker under ett år än vad *Opsis Kalopsis* gör. För det allra mesta är dock varje boks recension kortare i *Barn & Kultur*, ibland bara några rader ibland en halv spalt. Det förekommer även artiklar där en författare och dennes produktion presenteras. Men det är inte riktigt samma typ av recensioner som de ovan nämnda och rör sig inte om enbart det senaste som författaren har skrivit. Det är mer en presentation än recension.

Svenska Barnboksinstitutets tidskrift *Barnboken* utkommer med 2 nummer/år. I årgång 2003 finns det inte några recensioner alls av nya barn- och ungdomsböcker. Däremot förekommer samlingsrecensioner kring ett tema i vissa nummer. I en sådan samlingsrecension presenteras mest äldre men även några nyutgivna böcker. I nr 2 2003 har man ett tema vid namn "Med bilderböcker uppför ålderstrappan." där bilderböcker utgivna mellan 1897 och 2003 presenteras. I nr 1 finns ingen samlingsrecension.

Barnboksrecensioner förekommer i de flesta dagstidningar, både storstads- och landsortspress, i större eller mindre omfattning. Jag har valt att ta upp barnboksbevakningen i *Dagens Nyheter*, *Svenska Dagbladet* och *Göteborgsposten* eftersom dessa tidningar tillhör Sveriges största dagstidningar med spridning även utanför storstäderna och de har en kontinuerlig presentation av barnboksrecensioner. Informationen om de tre dagstidningarna har jag fått via telefonsamtal till respektive tidnings kulturredaktion.

I *Dagens Nyheter* publiceras varje måndag en "Ung-sida" på ett uppslag. Där finns förutom barnboksrecensioner även annan barnkultur, till exempel reportage om barnteater. Recensenterna, som kan vara till exempel litteraturvetare eller författare av vetenskaplig litteratur, kommer själva med önskemål om vad de vill recensera. *Dagens Nyheter* har även en redaktör som väljer ut vilka böcker som bör få en recension. Redaktionen kan ge rekommendationer för hur recensionen ska utformas men oftast har recensenten stor frihet. En bok som visar sig vara särskilt intressant kan ges större utrymme än vad som var tänkt från början.

Svenska Dagbladet publicerar varje måndag en sida, "Ung Kultur", med barnboksrecensioner, och annan barnkultur, där vanligen 3-4 böcker recenseras. De

flesta av recensenterna är litteraturvetare och de kommer, liksom på *Dagens Nyheter*, med önskemål om vilka böcker de vill skriva om. Från redaktionens sida följer man upp vad som ges ut och går igenom vad som kan vara av intresse att recensera.

Göteborgsposten har varje onsdag en barnkultursida, "Underlandet", där barnböcker recenserar. Man skriver på detta utrymme även om annan barnkultur. Biträdande kulturchefen på tidningen väljer ut de böcker som ska recenserar och man ställer samma krav på engagemang, perspektiv och formuleringar på recensioner av barnlitteratur som på vuxenlitteratur. Recensenterna har en blandad bakgrund, till exempel journalister och litteraturvetare och på barnbokssidan dominerar de kvinnliga skribenterna. Denna dominans är också lätt avläst i BTJ-häftets barnboksrecensioner. Eftersom inget genusperspektiv har anlagts i denna uppsats vidareutvecklas inte något resonemang kring dessa uppgifter.

På alla tre tidningarna förekommer även samlingsrecensioner, till exempel kring något tema, även om det är mest vanligt med recensioner av enskilda böcker. Ingen av tidningarna kan på direkt fråga uppge hur många barn- och ungdomsböcker som tidningen recenserar på ett år. *Göteborgsposten* menar att de hade fler barnboksrecensioner förr, vilket troligen hänger samman med att de tidigare även hade fler samlingsrecensioner.

2.5 Teorisyntes

Som teoretisk utgångspunkt används delvis en teori om litteraturpedagogiska perspektiv. Orsaken till detta är att både barns läsning och barns böcker ofta förknippas med pedagogiska ambitioner. Chambers och Stoll kom i sin rapport *Book selection in public libraries* fram till att barnbibliotekarier har en tanke om att litteraturen ska vara utbildande och moralisk i högre grad än vad vuxenbibliotekarier har och att de gör en hårdare bedömning vid barnboksurvalet än vad vuxenbibliotekarier gör av vuxenlitteratur.¹³⁷ En annan anledning till valet av denna teori är min tidigare nämnda erfarenhet av att köpa in böcker till en biblioteksfilial och att jag vid urvalet många gånger har funderat utifrån dessa aspekter. Ska alla klassiker finnas på biblioteket även om de inte lånas ut särskilt mycket? Sagor i bilderboksform är populärt medan sagoinsamlingarna oftast står inne på hyllan. Hur gör andra bibliotekarier med sina sagoinköp? Ska läs- och språkträning sättas i främsta rummet och därmed inköp av sådan massmarknadslitteratur som barnen efterfrågar och gärna läser även om jag inte tycker att den är särskilt bra? Eller är kvaliteten det viktigaste? Jag är mycket förtjust i författare som tar upp samhällsproblematik i sina böcker och som vill skapa debatt, till exempel Mats Wahl, Christina Wahldén och Peter Pohl. Hur ser andra bibliotekarier på denna typ av böcker? Utifrån dessa funderingar låg en teori om litteraturpedagogiska perspektiv nära till hands. Förutom teorin om litteraturpedagogiska perspektiv används i teorisyntesen forskningsresultat och uttalanden från inom ämnesområdet sakkunniga personer. Detta presenteras till största delen i kap 2.1, 2.2, 2.3 och 2.4.

2.5.1 Litteraturpedagogiska perspektiv

Man kan skönja fyra olika huvudlinjer som i denna uppsats kallas det traditionalistiska perspektivet, det pragmatiska perspektivet, det emancipatoriska perspektivet och det

¹³⁷ Chambers & Stoll 1996, s. 32.

utvecklingspsykologiska perspektivet. Idén till att arbeta med just fyra huvudlinjer kommer från Kristian Wåhlin's artikel om litteraturdidaktik.¹³⁸ Namnen på de tre förstnämnda huvudlinjerna är hämtade från Aant Elzinga som 1986 i den opublicerade rapporten *Humanistisk forskningsetik under förändrade forskningsvillkor* redogjorde för tre sätt att förhålla sig till humaniora.¹³⁹ Staffan Thorson har i sin rapport *Tendenser i efterkrigstidens läroböcker i svenska* studerat ett antal läroböcker i syfte att skapa debatt om läroboken som fenomen, dess funktion och kvalitet och i denna studie omarbetat Elzingas modeller för att de ska fungera i hans studie.¹⁴⁰ I denna uppsats utgår jag från Thorsons presentation av litteraturpedagogiska modeller, snarare än Elzinga, och hänvisar därför till Thorson. Namnet på den sistnämnda huvudlinjen är hämtat från Wåhlin's artikel om litteraturdidaktik.¹⁴¹ I beskrivningen av de olika perspektiven nedan avser jag att åskådliggöra hur barnbibliotekarier kan förhålla sig till urval och inköp av skönlitteratur för barn och ungdom.

I det **traditionalistiska perspektivet** ligger huvudsyftet på att ta del av den klassiska litteraturen, de stilbildande författarna och att litteraturen har ett värde i första hand som tradition och kulturarv. Det viktigaste i detta perspektiv är bildningsfunktionen, att individen ska skolas in i traditionen och någon ytterligare nyttoaspekt är inte nödvändig. Att ta del av den klassiska litteraturen är ett sätt att öka sitt kulturella kapital.¹⁴² En funktion som barnboksbeståndet ska fylla är att böckerna ska grundlägga ett intresse för böcker och uppmuntra till nöjesläsning.¹⁴³ Detta borde klassiker kunna medverka till. Det traditionalistiska perspektivet vad avser barn- och ungdomslitteratur kan sägas vara de barnboksklassiker som stått sig genom åren, till exempel Milnes *Nalle Puh*, Montgomerys *Anne på Grönkulla*, Twains *Huckleberry Finns äventyr*, adaptationer av *Oliver Twist*, *Gullivers resor*, *Skattkammarön* och *Robinson Crusoe* med flera.¹⁴⁴ Naturligtvis kan dessa böcker, enligt min mening, även läsas utifrån andra perspektiv men de tillhör onekligen den klassiska barnbokslitteraturen och genom att ta del av böckerna blir den unge läsaren skolad i traditionen och kulturarvet. Att ha kännedom om klassikerna även inom barn- och ungdomslitteraturen ökar individens kulturella kapital.

I det **pragmatiska perspektivet** betonas nyttoaspekten. Man vill helst se ett avläsbart resultat av litteraturläsningen. Att öva läsförmågan är viktigt. Det centrala är inte vad man läser utan att man läser och texterna ska språkmässigt helst ha en ökande svårighetsgrad. Färdighetsträningen ses inte som ett medel utan blir själva målet.¹⁴⁵ Barnboksbeståndet ska även bidra till att ge barnet kunskaper och utveckla barnet intellektuellt.¹⁴⁶ Detta tycker jag uppfylls bland annat när barnet ökar sina kunskaper i läsning. Det faktum att man inom detta perspektiv lägger tyngdpunkten på att barnen läser snarare än vad, innebär, enligt min mening, att här ryms alla barn- och

¹³⁸ Wåhlin 1993, s. 364.

¹³⁹ Andersson, S & Elzinga, A 1986, *Humanistisk forskningsetik under förändrade forskningsvillkor*. Opubl. rapport. Inst. f. vetenskapsteori. Göteborg. Se Thorson 1988, s. 127f, s. 176.

¹⁴⁰ Thorson 1988, s. 112, s. 127f.

¹⁴¹ Wåhlin 1993, s. 364.

¹⁴² Thorson 1988, s. 127, s. 157.

¹⁴³ Blanshard 1998, s. 159.

¹⁴⁴ *Tusentipset* 2003, s. 254-268.

¹⁴⁵ Thorson 1988, s. 127f.

¹⁴⁶ Blanshard 1998, s. 159.

ungdomsböcker med en bra språkbehandling medan böckernas innehåll är av mindre betydelse. Det gör att även massmarknadslitteraturen får plats här. Böckerna om till exempel Kitty, Bert, Sune, Sabrina tonårshäxan, Fem-böckerna med flera har alla, i mitt tycke, ett oklanderligt språk men innehållsmässigt kan de vara stereotypa med likartad handling i varje bok. Men om barnen tycker att de är spännande, roliga och/eller intressanta och läser den ena efter den andra ger de trots allt god språkträning.

Att tillhandahålla massmarknadslitteratur kan innebära att biblioteket är efterfrågestyrt. Smidt påpekar att man inte kan ha ett bibliotek enbart styrt av efterfrågan eftersom biblioteken även står för folkbildning och som en motvikt till underhållningsindustrin men att det finns en antydning till att efterfrågestyrd förmedling är en åsikt som vinner terräng allt mer. I Smidts undersökning framkom under intervjuerna med bibliotekarier även åsikten att inköp av populärlitteratur för barn och ungdom kan bidra till en förbättrad läsförmåga.¹⁴⁷

I det **emancipatoriska perspektivet** läggs fokus på den kritiska verksamheten. Man tar inte avstånd från varken bildning eller nytta men huvudsyftet är att sätta in litteraturen i sitt politiska och sociala sammanhang vilket i förlängningen är tänkt att leda till frigörelse och omprövning. Det är ett politiskt radikalt perspektiv eftersom man starkt ifrågasätter traditionens makt och auktoriteter. Till skillnad från det pragmatiska synsättet uppfattas litteraturen i det emancipatoriska perspektivet som ett medel, inte ett mål. Ett medel i kampen för samhällets svaga grupper när de kräver större rättvisa.¹⁴⁸ Litteraturen ska alltså bidra till debatt om människa och samhälle och bidra till samhällseliga förändringar.¹⁴⁹ Barnboksbeståndet ska också bidra till att öka förståelsen för läsarens egen och andras situation och för olika kulturella grupper.¹⁵⁰ Detta borde kunna uppfyllas av de böcker som återfinns i det emancipatoriska perspektivet. Exempel på aktuella svenska barn- och ungdomsboksförfattare som skriver samhällskritiskt och bidrar till debatt om människa och samhälle är, enligt min mening, Mats Wahl, Peter Pohl, Christina Wahldén med flera.

I det **utvecklingspsykologiska perspektivet** ingår hur betydelsefullt det är att barn på ett tidigt stadium får komma i kontakt med sagor och ramsor. En anledning till att det är bra för barn med tidig kontakt med litteraturen är att dessa sagor och ramsor kan förmedla insikt i grundläggande livsfrågor.¹⁵¹ Genom sagan kan barnet ta del av vad som är rätt och fel, ont och gott och på ett symboliskt plan beskriver sagan vad livet innebär.¹⁵² Även om sagor inte är direkt moraliserande har de ett moraliskt förhållningssätt och det är tydligt i sagan vem som är god och vem som är ond. Av folksagan *Prins hatt under jorden* kan barnet lära sig vikten av att lita på sina närstående och se upp med falska råd och i *Snövit* framkommer hur förskräcklig en människa kan bli av avundsjuka och missunsamhet.¹⁵³ Barnböckerna på biblioteket ska utveckla barnets språk och fantasi.¹⁵⁴ Detta borde sagor göra i stor utsträckning. Även

¹⁴⁷ Smidt 2002, s. 318, s. 264, s. 187.

¹⁴⁸ Thorson 1988, s. 128.

¹⁴⁹ Wählin 1993, s. 364.

¹⁵⁰ Blanshard 1998, s. 159.

¹⁵¹ Wählin 1993, s. 364.

¹⁵² Hallberg 1993, s. 71.

¹⁵³ Hallberg 1993, s. 114f.

¹⁵⁴ Blanshard 1998, s. 159.

Bettelheim påpekar att sagor bidrar till barnets utveckling, att de är viktiga för barnets fantasi och att sagorna tar upp existentiella problem.¹⁵⁵

2.5.2 Litteraturpedagogisk litteratur

Böcker om litteraturpedagogik uppehåller sig vanligtvis inte vid de fyra litteraturpedagogiska perspektiven, så som de beskrivs i denna uppsats, utan böckerna tar mestadels upp olika sätt för lärare att arbeta med skönlitterära texter i skolan. Exempel på sådant som tas upp är bokprat, vilka arbetsuppgifter läraren kan ge eleverna före, under och efter avslutad läsning, hur man kan använda sig av närläsning av en text i litteraturarbetet, hur man samtalar om en berättelse, hur mindre barn kan leka innehållet i en bok, vikten av högläsning, bokens funktion i skolan, olika nivåer av läsförmåga, läsutvecklingsschema, olika didaktiska frågeställningar och om hur litteraturundervisningen kan integreras med andra ämnen. En del böcker om litteraturpedagogik har med sagor som ett förslag på tema, hur man kan arbeta med och samtala om sagor. I det hänseendet är man inne på det utvecklingspsykologiska perspektivet även om inte just dessa ord används.¹⁵⁶

2.5.3 Användning av teorin

I uppsatsens analys knyter jag an teorin om litteraturpedagogiska perspektiv till intervjuavren på fråga 5, 6 och 7 i intervjumanualen (se bilaga 2). Jag ska om möjligt utröna vilka åsikter barnbibliotekarierna ger uttryck för och se om det är lika angeläget att tillgodose litteraturbehoven vad avser alla perspektiven eller om något av perspektiven framstår som mer betydelsefullt. Resultaten återfinns i kapitel 4.

Det är dock bara vissa delar av intervjun som kan knytas an till denna teori. Övriga intervjufrågor ställs i relation till tidigare forskning och uttalanden av sakkunniga inom ämnesområdet. I uppsatsens resultatdel återfinns dessa övriga frågeställningar i kapitel 5.

¹⁵⁵ Bettelheim 1979, s. 12f, s. 15.

¹⁵⁶ Jag har läst igenom följande böcker om litteraturpedagogik för att ta reda på vad denna typ av litteratur fokuserar på, huruvida de tar upp de litteraturpedagogiska perspektiven eller inte: *Nya lusboken* av Birgitta Allard m fl, *Läsglädje i skolan* av Helen Amborn och Jan Hansson, *Bildglädje och läslust* av Susanna Ekström och Britt Isaksson, *Litteraturläsning* av Kristin Hallberg, *Läsa tolka förstå: Litteraturpedagogiska modeller* av Ulla Lundqvist, *Litteraturläsning som lek och allvar* av Lars-Göran Malmgren och Jan Nilsson, *Att läsa skönlitteratur med tonåringar* av Gunilla Molloy, *Möte med ungdomsboken 10-12 år* och *Möte med ungdomsboken 13-16 år* av Inger Norberg, *Läslust och lättläst* red: Inger Norberg och *Läsning pågår ... om förhållningssätt till skönlitteratur* red: Staffan Thorson.

3 Metod

I det här kapitlet redogör jag först för hur jag har gått tillväga vid insamlandet av undersökningsmaterialet och sedan kommer en beskrivning av hur jag har analyserat materialet.

3.1 Insamlingsmetod

Jag har använt mig av litteraturstudier för att skissera bakgrunden till mitt problemområde och för att samla in mitt empiriska material har jag valt kvalitativ intervju. För att ta reda på vad barnbibliotekarier tycker och tänker om urval och inköp valde jag att göra halvstrukturerade kvalitativa intervjuer.¹⁵⁷ Jag ansåg att det var det bästa sättet att få fram den information jag ville ha. En alltigenom strukturerad intervju kan bli alltför styrande och verka hämmande på de spontana frågeställningar som kan uppkomma under intervjun medan en helt ostrukturerad intervju kan innebära att intervjun till stora delar hamnar på sidan av de frågor man vill ha svar på.

I en intervju av detta slag är det lämpligt att ha en intervjuguide som hjälp och stöd i intervjusituationen så att man inte glömmer av viktiga teman.¹⁵⁸ I intervjuguiden, som återfinns i bilaga 2, fungerade frågorna i fetstil som övergripande tematiska frågor som jag utgick från. De andra frågorna hade jag tänkt komma in på om inte den intervjuade redan spontant tagit upp ämnesområdet.

Den kvalitativa forskningsintervjun ska fungera som en dialog mellan två parter om olika företeelser i den intervjuades livsvärld och hur hon ser på dessa.¹⁵⁹ Exempel på företeelse i den intervjuades livsvärld i detta sammanhang är att jag i intervjun bland annat har frågat respondenten hur hon ser på inköp av barnboksklassiker. Där kan dels hennes egna åsikter om betydelsen av klassiker och dels hennes ansvar som barnbibliotekarie komma till uttryck i svaret.

Steinar Kvale påpekar i sin bok *Den kvalitativa forskningsintervjun* att: ”Intervjuaren leder den intervjuade till vissa teman, men inte till bestämda uppfattningar om dessa teman.”¹⁶⁰ Detta var även min intention när jag utformade intervjuguiden men intervjufrågorna blev dock mer styrande än vad jag hade tänkt mig från början. Vid den provintervju som jag gjorde några veckor före intervjuerna upptäckte jag att det under intervjun var svårt att komma ihåg om jag fått svar på underfrågorna om jag inte ställde dem specifikt. Jag insåg också att jag faktiskt ville ha svar på alla underfrågorna. Därför valde jag att uttryckligen ställa alla frågor i intervjuguiden. Däremot uppkom det olika spontana diskussioner och frågeställningar runt de frågor jag hade och dessa diskussioner varierade med respondenterna.

Jag har valt att låta de intervjuade vara konfidentiella till både namn och arbetsort. Detta för att de skulle känna sig fria att berätta vad de tycker ut an att riskera att någon i efterhand kan räkna ut vem som har kommit med åsikten. Att jag inte heller anger i

¹⁵⁷ Kvale 1997, s. 117.

¹⁵⁸ Widerberg 2002, s. 68.

¹⁵⁹ Kvale 1997, s. 21, s. 35.

¹⁶⁰ Kvale 1997, s. 37.

vilken kommun biblioteken ligger beror på att dessa kommuner är så pass små att det oftast bara finns en (högst två) barnbibliotekarie på ortens bibliotek och därmed blir det i princip samma sak att ange kommunens namn som att ange den intervjuades namn. Jag har också valt att använda bandspelare vid intervjuerna för att ha möjlighet att vid behov kunna återge ordagrant vad den intervjuade har sagt. Jag informerade respondenterna på ett tidigt stadium om att jag tänkte använda bandspelare och om konfidentialiteten.

Trots tidigare erfarenhet av hur svårt det är att intervjua med papper och penna är en av respondenterna intervjuad utan bandspelare. Hon bad specifikt att få slippa bandspelare och lovade att tala långsamt vilket hon också gjorde. En viss nyfikenhet infann sig på hur denna intervju skulle utfalla i förhållande till de andra och jag ville inte välja bort en respondent som var välvilligt inställd till att bli intervjuad av det faktum att intervjun skedde utan bandspelare. Men jag är medveten om att intervjuaren kan skilja sig åt i förhållande till de intervjuer som skedde med bandspelare. Dels är det omöjligt att hinna skriva ned varje ord som sägs och dels blir det som faktiskt skrivs ned till viss del påverkat av mig eftersom det är jag som i intervjuögonblicket, medvetet eller omedvetet, väljer vad som skrivs ned och vad som inte kommer med. Sammantaget tyckte jag dock inte att slutresultatet skilde sig särskilt mycket mellan denna intervju och de andra intervjuerna.

Urvalet av respondenter gick till som så att jag ringde upp de inköpsansvariga barnbibliotekarierna på åtta av Dalarnas femton huvudbibliotek och frågade om de kunde tänka sig att ställa upp på en intervju. Två av kommunerna i länet hade vid den aktuella tidpunkten ingen barnbibliotekarie vilket innebar att de inte var intressanta för undersökningen. När jag tyckte att jag hade tillräckligt många intresserade bibliotekarier kontaktade jag inte flera. Detta innebär att inte alla huvudbibliotek i Dalarna som har en barnbibliotekarie blev tillfrågade eftersom jag inte skulle ha haft möjlighet inom ramen för denna undersökning att intervjua så många som tretton personer. En av respondenterna hade jag träffat i ett tidigare sammanhang. I övrigt kände jag dem inte innan. Mitt krav var att respondenten skulle vara en barnbibliotekarie som hade minst ett par års erfarenhet av arbetet. I övrigt tog jag ingen hänsyn till kommunernas storlek eller läge. Slumpen gjorde att det ändå blev en variation i detta hänseende.

Det är möjligt att urvalsmetoden kan ha påverkat resultatet på något sätt men eftersom jag inte medvetet har valt bort någon kommun utifrån tidigare kända fakta utan i initialskedet var beredd att intervjua vem som helst av länets barnbibliotekarier, menar jag att resultatet ändå speglar uppsatsens syfte, det vill säga att ta reda på hur några barnbibliotekarier motiverar urval och inköp. När jag ringde runt till olika barnbibliotekarier för att fråga om de kunde tänka sig att ställa upp på en intervju var det två personer som ville få intervjufrågorna en tid före intervjun så att de hann förbereda sig. Jag bestämde mig dock för att inte lämna ut intervjufrågorna innan och valde bort de respondenter som ville se frågorna i förväg. Detta på grund av att jag anser att det blir en helt annan undersökning om respondenterna tar del av frågorna innan och hinner fundera över vad de vill svara. Det kan bli mer tillrättalagda svar. Det blev således sex intervjuer vilket visade sig vara ett lämpligt antal att hinna med i en undersökning av denna storlek.

Jag är medveten om att de svar jag har fått från respondenterna är en beskrivning av vad de just i intervjuögonblicket har för åsikt i den aktuella frågan. Det är inte säkert att de skulle svara på samma sätt på frågorna ett år senare. Just att svara på dessa intervjufrågor kan även det leda till att den intervjuade börjar fundera mer på ämnet i fråga, en tankeprocess sätts i gång vilket kan resultera i en ändrad uppfattning i vissa aspekter.

Undersökningen har sin begränsning i att den omfattar 6 intervjuer med inköpsansvariga barnbibliotekarier och därmed får de resultat som kommer fram i uppsatsen endast ses som exempel på hur man resonerar kring urval och inköp av barn- och ungdomslitteratur vid svenska folkbibliotek.

Intervjuerna är gjorda inom ett begränsat geografiskt område, Dalarnas län, vilket möjligen kan ge en viss likriktning av undersökningsresultaten. Till exempel finns det ingen storstad som Stockholm, Göteborg eller Malmö representerad utan de undersökta biblioteken befinner sig i små och medelstora kommuner.

Jag har i intervjuerna inte bitt respondenterna att göra en jämförelse mellan nu och då, där då kan vara för 10 eller 20 år sedan. Detta eftersom jag inte kan räkna med att alla respondenter har arbetat som barnbibliotekarier så länge. En jämförelse får i stället ske gentemot vad som skrevs inom ämnet för ett antal år sedan.

Jag har dessutom genom litteraturstudier tagit reda på mera om barn- och ungdomslitteratur, om urval och inköp, om BTJ och deras lektörsomdömen och om barnboksrecensioner i övrigt. Detta för att få en bakgrund till intervjuresultaten.

Eftersom jag själv arbetar med att välja ut och köpa in litteratur till en biblioteksfilial är jag medveten om att min egen förförståelse av ämnet är färgad av mina upplevelser och erfarenheter, att jag som forskare inte har ett helt neutralt utgångsläge. Jag har dock försökt att framföra mina intervjufrågor på ett så neutralt sätt som möjligt för att inte mina åsikter ska färga av sig på de intervjuades svar. Mina förkunskaper i ämnet kan även ses som positiva i den bemärkelsen att jag kan ta upp olika aspekter som jag har stött på i mitt arbete och försöka ta reda på hur den intervjuade ser på och handskas med dessa företeelser.

Det faktum att respondenterna var medvetna om att jag har erfarenhet av att köpa in böcker till en filial (vilket förvisso inte alls är av samma omfattning som barnbibliotekariernas inköpsarbete) kan eventuellt ha inneburit att de tagit för givet att jag har en viss förförståelse i ämnet och att de därmed inte förklarat vissa sammanhang och begrepp lika grundligt som om de hade pratat med en person som inte är insatt i ämnet. De kan därmed ha utelämnat vissa bitar av verksamheten som de har tagit för givet att jag var införstådd med.

3.2 Analysmetod

Det inledande arbetet med analysen var att jag skrev ut de bandade intervjuerna i text. Anteckningarna från den intervju som skedde utan bandspelare skrev jag också ut i tryckt text så att de skulle vara mer lättlästa. Sedan följde ett omfattande arbete att plocka ut det väsentliga i allt som sagts under intervjun och hitta svar på de frågor jag

hade ställt. Kvale pekar på att när man analyserar kvalitativa intervjuer brukar man börja med att läsa igenom hela intervjun för att skaffa sig en allmän uppfattning om den. Därefter återvänder man till olika teman och uttryck för att utveckla betydelsen av dem.¹⁶¹ Jag inledde också analysen av varje utskrivna intervju med att läsa igenom hela texten och sedan undersöka varje tema för sig. För att bedöma var en intervjuutsaga hörde hemma utgick jag från intervjufrågorna och undersökte om det sagda svarade på frågan eller på annat sätt anknöt till frågan. Jag ställde under intervjun specifika frågor för att kunna härleda svaren till särskilda kategorier och perspektiv, till exempel hur respondenten såg på inköp av sagor och svaret på denna fråga hamnade då i det utvecklingspsykologiska perspektivet. Om vi under samtalet kom in på något sidospår har jag fäst avseende vid det endast om jag har tyckt att det har relevans för frågan. Jag har även gått igenom hela utskriften för varje respondent för att se om något intressant för en särskild frågeställning finns någon annanstans i intervjun än just vid den aktuella frågan.

Respondenterna svarade troligen mycket ordentligt på mina frågor för det kändes aldrig tveksamt om var ett uttalande hörde hemma. De kunde vara mer eller mindre utförliga i sina svar men gav dock alltid ett svar. En respondent var mycket värtalig och i det fallet fick jag vara extra noga när jag läste igenom utskriften för att hitta det väsentliga som svarade på intervjufrågorna eller som tillförde något i samband med frågorna.

Intervjufråga 1 ställde jag för att få bakgrundsinformation till hur barnbibliotekariernas arbetssituation ser ut. Svaren på denna fråga omnämns kortfattat i inledningen av resultatredovisningen och är inte föremål för någon analys. Svaren på intervjufråga 5, 6 och 7 ställde jag mot förutsättningarna i teorin om litteraturpedagogiska perspektiv, avsnitt 2.5.1 i teorisynthes.

Jag har i resultatredovisningen först låtit varje respondent få komma till tals och berätta hur hon resonerar i den aktuella frågan. Därefter har jag gjort en sammanfattning av svaren där jag pekar på likheter och skillnader i respondenternas svar. Sedan följer för varje perspektiv en analys och diskussion där jag redovisar hur respondenternas svar förhåller sig till det aktuella perspektivet, till exempel hur pass intresserade respondenterna är av att köpa in klassiker och därmed tillhandahålla litteratur utifrån det traditionella perspektivet.

I redovisningen av de övriga intervjufrågorna, som inte direkt anknyts till de litteraturpedagogiska perspektiven, redovisas inte respondenternas svar lika utförligt. Jag gör ett sammandrag av svaren som för fråga 4, om hur man resonerar vid inköp, avslutas med analys och diskussion. För intervjufråga 2, om Bibliotekstjänst, och 3, om övrig barnbokskritik, är analys och diskussion sammanvävd med resultatredovisningen. Resultaten ställs mot tidigare forskning och uttalanden i ämnesområdet.

I kapitel 7, Slutsatser, redovisar jag vad respondenterna ser positivt och negativt på utifrån de litteraturpedagogiska perspektiven och även vad avser de övriga frågorna angående urval och inköp. Jag drar också slutsatser om vad som upplevs som problematiskt och vad som upplevs fungera bra vid urvalet.

¹⁶¹ Kvale 1997, s. 51.

4 Analyserade resultat

Vad avser teorin om de litteraturpedagogiska perspektiven informerades inte respondenterna om denna teori. Detta dels för att det skulle ha tagit mycket tid i anspråk av intervjutiden och dels skulle det ha kunnat påverka respondenterna att försöka tillrättalägga sina svar. Jag har försökt ställa frågorna på ett sådant sätt att svaren ska kunna analyseras utifrån teorin ändå. När jag med egna ord återger vad respondenterna har svarat är texten något mera talspråksmässig än i övrigt. Detta för att ge en bild av vad respondenterna har sagt och hur de har uttryckt sig. Dessutom förekommer naturligtvis en hel del rena citat. Jag har i denna uppsats valt att inte göra blockcitat när jag återger längre uttalanden från respondenterna. Detta på grund av att det förekommer flera sådana långa citat och jag anser att det skulle bidra till att göra uppsatsen onödigt lång eftersom ett utbrutet blockcitat tar större plats i anspråk än ett citat i löpande text. Jag tycker även att texten i denna resultatredovisning löper smidigare utan blockcitat.

Innan jag går in på resultatredovisningen vill jag mycket kortfattat presentera de sex respondenterna och säga några ord om mediaurvalsprinciper, inköpskällor och bokmöten. Eftersom jag låter de intervjuade barnbibliotekarierna vara konfidentiella till både namn och arbetsort har jag i denna uppsats valt att ge dem fiktiva förnamn. Läsaren får möta Anna, Bella, Cissi, Ditte, Elin och Frida som alla är barnbibliotekarier i små eller medelstora kommuner. De är i olika åldrar och har olika lång erfarenhet som barnbibliotekarier. Denna skillnad i erfarenhet vägs inte in i analysen eftersom mitt krav på respondenterna i det hänseendet endast var att de skulle ha åtminstone ett par års erfarenhet som barnbibliotekarie. I uppsatsen finns ingen ansats att jämföra och tolka svaren utifrån hur många år respondenterna har arbetat.

Alla biblioteken köper in barn- och ungdomsböcker via BTJ. Fem av dem handlar också från bokhandeln i olika hög utsträckning. Två handlar från internetbokhandel och ytterligare två gör det någon enstaka gång. Tre av biblioteken har bokmöten, ett för varje BTJ-häfte. Av de tre som inte har bokmöten anger en att tiden inte räcker till för detta. Fem av bibliotekarierna säger att deras bibliotek inte har mediaurvalsprinciper eller förvärvsplan. En av dessa påtalar dock att man har en nedskrivna policy. Den sjätte bibliotekarien anger att de har mediaurvalsprinciper vad avser kvalitetsaspekten.

4.1 Det traditionalistiska perspektivet

Jag börjar med det traditionalistiska perspektivet där jag först redovisar vad respondenterna har svarat på frågan om hur de ser på inköp av klassiker och att föra vidare den klassiska litteraturen och kulturarvet och sedan gör jag en analys av svaren.

Bella försöker ersätta klassiker som gallras: ”Det måste finnas på biblioteket det tycker jag, man måste ha klassikerna. Och någonting som har gått väldigt bra det är dom här klassikerna i Maj Bylocks tappning som är lite mer lättlästa, det kan vara bra att dom finns för det kan ju vara en öppning in till vidare läsning.” Bellas kommentar angående att föra vidare kulturarvet: ”Jag tycker ju att alla barn åtminstone ska ha fått chansen till att veta i alla fall vad man pratar om när man pratar om dom här böckerna eller dom här personerna, som till exempel Farbror Blå. Klassiker förändras ju över tid och det

kommer nya klassiker och ibland vet man ju inte om det kommer att bli en klassiker heller.”

Ditte säger så här om inköp av klassiker: ”Jo det köper vi, vi försöker hålla den [klassikerhyllan] fräsch också, vi är inte så där ambitiösa så att vi håller reda på alla översättningar, att vi ska vara kompletta, utan hellre att dom ser lockande ut, att dom är fräscha och fina och vi har faktiskt en klassikerhylla där vi har våra böcker.” På biblioteksvisningar för skolklasser pratar Ditte om vad en klassiker är. Hon tycker att det är väldigt viktigt att föra vidare den klassiska litteraturen och kulturarvet och tar upp detta själv innan jag frågar om det. Ditte menar att mycket i vår begreppsvärld har ett ursprung i klassikerna och tar som exempel upp Robinson, som de flesta barn och ungdomar känner till från TV men som inte alla vet vem den litterära gestalten är. Hon försöker alltid att ersätta gallrade exemplar och ser efter hur bibliotekets exemplar ser ut när det erbjuds nytt i sambindningen för att kunna erbjuda fräscha klassiker.

Elin köper in klassiker och ersätter gallrade böcker om de går att få tag på. Hon har funderat på att ha en klassikerhylla och tycker så här om att föra vidare kulturarvet: ”Det är viktigt att ha dem och det är viktigt att föra vidare, jätteviktigt. Ännu viktigare på vuxensidan.”

Cissi anser att klassikerna ska finnas på biblioteket. Om en klassiker gallras försöker hon köpa en ny: ”Och kommer det nya upplagor så brukar jag titta på hur dom gamla ser ut. Är dom riktigt gamla och står nere i källaren då kan det vara värt att köpa in en ny, så att det finns uppe på hyllan.” En del klassiker finns bara i magasinet. Cissi om kulturarvet: ”Jag tycker att dom ska ju finnas kvar och dom ska ju gärna läsas, det hänger ju lite ihop med att jag vill ha fräscha exemplar av dom också så att man kan, ja, föra vidare då. Men däremot inte tvinga på dom, det ska ju vara av fri vilja dom vill läsa dom.” Cissi skyltar med klassiker då och då och skickar med någon klassiker i en boklåda ibland.

Anna tycker att biblioteket ska ha klassikerna och ersätter gallrade exemplar: ”Sen är det ju faktiskt så att mycket av det står i mag, men jag tycker ändå att dom ska finnas. Vi hade klassiker här inne på ung ett tag men det var platsbrist, sen hade det med utlånen att göra, att det inte rörde på sig så mycket, så att nu står dom i mag. Men det kan finnas ute på öppen hylla också. Så behöver man inte ha en massa olika upplagor kanske av varje titel, det räcker att det finns en egentligen.” Anna tycker att det är viktigt att föra vidare den klassiska litteraturen och kulturarvet men säger: ”Fast jag vet inte om vi har tagit på oss det uppdraget riktigt. Vi ser till att det finns. Sen är det ju andra vuxna omkring barnen och eleverna också som måste liksom dra fram det på nåt sätt. För det kommer så mycket nytt också som man vill att dom ska upptäcka. Fick jag nå mer och fundera på.”

Frida ser det inte heller riktigt som sin uppgift att föra vidare kulturarvet: ”Man måste ha dom, och om man måste föra vidare det är jag inte så säker på. Den klassiska litteraturen har väl varit viktig för nånting, mycket av det som är klassiker har ju varit viktigt, det är ju inte nödvändigt att dom är bättre än det som finns, som inte är klassiker, som har kommit senare. Och jag tycker inte alls att man behöver övertala nån att läsa. Men jag tycker den ska finnas tillgänglig, för det finns alltid dom som vill läsa

klassikerna också.” Frida ersätter gallrade exemplar: ”Jag upplever det inte som jätteviktigt att föra ut klassikerna just jättemycket. Jag tycker det finns andra böcker som kanske har ett större värde innehållsmässigt, som jag tycker är viktigare att föra ut. För just det här med den kulturella allmänbildningen den får dom väl en del från skolan och det är ju då dom kommer och lånar klassikerna. Det känner inte jag att jag måste jobba på att föra ut.”

4.1.1 Sammanfattning

Alla respondenter är överens om att de försöker ersätta gallrade klassiker och om betydelsen av att klassikerna ska finnas på biblioteket. Däremot har de lite olika uppfattning om hur mycket energi biblioteket ska lägga ned på dessa böcker. Bella, Ditte och Elin ger uttryck för att det är viktigt eller väldigt viktigt att föra vidare kulturarvet. Bella nämner just betydelsen av att ha kännedom om klassikerna och de litterära gestalter som finns i dem. Ditte är inne på samma linje när hon exemplifierar med Robinson som man bör känna till inte bara från TV utan även från Defoes bok om Robinson Crusoe.

Cissi ser också positivt på att föra vidare kulturarvet men uttrycker sig något försiktigare när hon säger att klassikerna inte ska tvingas på barn och ungdomar utan att böckerna ska läsas av fri vilja. Även Anna säger att det är viktigt att föra vidare kulturarvet men betonar att det inte är bibliotekets uppdrag att aktivt delta i detta. Biblioteket ser enbart till att tillhandahålla klassikerna, varav många står i magasinet. Frida ser, liksom Anna, det inte heller som sin uppgift att aktivt föra vidare kulturarvet, det är skolans sak. Det finns annan litteratur som är viktigare att förmedla. Och hon delar Cissis åsikt att man inte ska övertala någon att läsa klassikerna.

4.1.2 Analys och diskussion

Vad beträffar själva inköpen av barnboksklassiker är alla respondenter eniga om att böckerna ska finnas på biblioteket och de ersätter förkomna exemplar om det är möjligt. Däremot kan det, som i Annas fall, vara så att en liten efterfrågan på klassiker och få utlån gör att man nöjer sig med att köpa in ett exemplar av varje bok. Man kan i Bellas svar eventuellt skönja en tendens till att vilka klassiker som köps in kan förändras i framtiden beroende på att en del klassiker försvinner, ingen läser dem längre, och nya klassiker tillkommer.

Rent inköpsmässigt kan man dock säga att det traditionalistiska perspektivet försvarar sin plats hos de intervjuade barnbibliotekarierna. Däremot finns, som nämnts ovan, skilda åsikter om hur mycket tid och energi man vill lägga ned på barnboksklassikerna. Thorson påpekar att det viktigaste i detta perspektiv är bildningsfunktionen, att individen ska skolas in i traditionen.¹⁶² Ditte och Bella är de som tydligast representerar åsikten att kulturarvet är viktigt och att de vill hjälpa till att förmedla detta medan Frida och Anna å sin sida nöjer sig med att tillhandahålla böckerna och pekar på skolan som förmedlare av kulturarvet. Frida är den som framför mest tveksamhet inför att föra vidare kulturarvet.

¹⁶² Thorson 1988, s. 127.

4.2 Det pragmatiska perspektivet

I det pragmatiska perspektivet är det väsentliga att barn och ungdomar läser och att de övar läsförmågan. Lästräningen är själva målet. Detta hindrar naturligtvis inte att texterna har litterär kvalitet men ur läsfärdighetssynpunkt går det lika bra med massmarknadsböcker så länge språket håller en god nivå. Därför har jag valt att fråga respondenterna om inköp av massmarknadslitteratur för att utröna i vilken utsträckning inköpen kan hänföras till det pragmatiska perspektivet. Jag är fullt medveten om att en respondent som är negativt inställd till inköp av massmarknadslitteratur troligtvis är lika mån om barns lästräning som en respondent som köper in denna litteratur. Men att den negativt inställda kanske menar att lästräningen likaväl kan ske via kvalitetslitteraturen. Jag har ändå i denna uppsats valt att låta det pragmatiska perspektivet representeras av hur välvilligt inställda respondenterna är till inköp av massmarknadslitteratur. Att inte i första hand se till litterär kvalitet får i detta sammanhang vara ett sätt att betona läs- och språkträning.

Nedan redogörs för hur respondenterna har svarat på frågan om vad de tycker om massmarknadsböcker, där jag i intervjun exemplifierade med Kitty, Tvillingarna, Sabrina tonårshäxan och Femböckerna och om de köps in och vad de har för uppfattning om dem som läs- och språkträning. Därefter följer ytterligare redogörelser för vad respondenterna har svarat på frågor om vad de anser om inköp av massmarknadslitteratur kontra kvalitetslitteratur, vad de svarar barn och ungdomar när dessa frågar efter böcker som inte köps in, om någon låntagare har lyckats få respondenterna att ändra uppfattning och om vilken makt låntagarna har.

Cissi svarar så här på frågan: ”Jag tycker dom är ganska oförargliga, dom är ju lättlästa och lockar till läsning.” Biblioteket har Kitty, Tvillingarna, Sabrina tonårshäxan, Femböckerna med flera massmarknadsböcker: ”Det är ju såna böcker som kan komma som inköpsförslag också och då ska vi köpa in dom, den policyn har biblioteket.” På frågan varför dessa böcker köps in säger Cissi: ”Jag tror att det lockar barn till att läsa, och det är det de frågar efter till stor del.” Cissi tycker att massmarknadslitteratur blir som en slags lästräning: ”Läser man Fem-böcker så vet man vilka dom är och vilka som är släkt med varandra, det är bara att gå in i äventyret på en gång, och det gör dom ju också lättlästa på nåt sätt.”

Anna har några Kitty och några Fem-böcker på biblioteket, fast inte så många. Sabrina tonårshäxan finns inte. De förstnämnda köps in därför att: ”Jag vill möta upp det dom frågar efter, annars ska vi ju ha väldigt klart för oss vad vi ska erbjuda istället.” Anna menar att massmarknadsböckerna kan fungera som lästräning i bokslukaråldern, det är mängden som gör det.

Elin är något mera restriktiv till massmarknadslitteratur men har en del: ”Vi har gamla Fem-böcker och Kitty, Kitty finns i magasinet och Fem-böckerna står framme. Jag köper inte in dom, men har inte gallrat dom vi har. Kitty och Fem-böckerna kan vara en inkörsport till läsning och bättre litteratur, det ger viss lästräning.” Elin köpte tidigare in böcker i serien Tvillingarna på efterfrågan. Men hon tyckte inte att de var så bra och tog bort dem efter ett tag. När böckerna fanns på biblioteket lånades de mycket av flickor men dessa flickor gick sedan över till annan litteratur. Elin köper inte in

massmarknadslitteratur eftersom det finns så enormt mycket annan bra litteratur att tillgå men hon kan dock tänka sig att köpa in en Fem-bok som får en hyfsad recension.

Bella har inte massmarknadslitteratur av typen Kitty, Fem-böckerna och Disney-böcker: ”Jag känner att dom kan man gärna hoppa över. Men jag tycker samtidigt att man får passa sig för att förbjuda böcker på bibliotek. Jag känner att jag är lite försiktig innan jag går och säger att en bok är dålig.” Bella har ibland köpt in böcker med tanke på att det kan vara en början till att komma igång med läsning, även om det inte har varit Kitty och Fem-böckerna, ibland med tanke på att många killar kommer att läsa den inköpta boken.

Frida köper inte in massmarknadslitteratur eftersom det finns ett kvalitetskrav från politiskt håll att rätta sig efter. Hon berättar vidare: ”Och samtidigt så tycker jag ju att läsglädjen är väldigt viktig och jag vet inte vad man ger riktigt för budskap till dom som aldrig har sina böcker på biblioteket. Jag tycker att det är lite dålig service och samtidigt så vill jag kanske inte alltid ha det som räknas som massmarknadslitteratur riktigt själv.” Frida tror att massmarknadslitteraturen har stor funktion som läs- och språkträning: ”Jag tror egentligen att det är ett bra sätt just för att öva upp läsandet och inte alls dumt att börja med, tror jag.”

Ditte köper inte heller in massmarknadslitteraturen. Hon tycker inte att det är bibliotekets ansvar: ”Då skulle man känna av dom ekonomiska begränsningarna. För jag tror ju att barn faktiskt läser bra böcker om dom får tillgång till bra böcker, så dum är jag.” Ditte menar att barn köper massmarknadslitteraturen själva eller får böckerna i present och biblioteket köper istället in den lite dyrare litteraturen. Hon köper inte in massmarknadslitteratur på grund av kvalitén och säger att det är sällan som barn frågar efter dessa böcker. Hon tycker att om massmarknadslitteraturen ska fylla en funktion som läs- och språkträning så är det mera skolans ansvar. Ditte tillägger att med bilderböcker är det inget problem för det finns så oerhört mycket bra bilderböcker att de små barnen alltid hittar någonting annat.

Respondenternas funderingar kring hur barn och ungdomar som frågar efter massmarknadslitteratur uppfattar biblioteket framkommer i intervjufråga 5 ”Vad anser du om inköp av massmarknadslitteratur kontra kvalitetslitteratur?”. Cissi som köper in massmarknadslitteratur säger: ”Man avskräcker dom [barnen] om man slänger ut alla Fem-böcker och Kitty-böcker och dom här.” Anna har en mindre mängd massmarknadslitteratur och menar: ”Det är lite klivet tycker jag för att samtidigt som jag naturligtvis vill att vi ska ha kvalitetslitteratur så vill jag inte stänga dörren helt för den här populärlitteraturen heller för att dom frågar efter det och vi vill ju att barn och ungdomar ska komma hit. Man vill inte sätta upp en hand, för om dom kommer hit och frågar efter en eller två böcker och vi säger ’nej den har vi absolut inte’, vad gör det med deras fortsatta kontakt med bibliotek och läsning.” Frida som inte har massmarknadslitteratur men eventuellt skulle kunna tänka sig det säger: ”Det är ju jättesvårt, nu blev det ju en väldigt stor fråga. Jag tycker att det känns förmätet egentligen när barn kommer och vill ha en Fem-bok och säga att det har vi inte för det är så dåligt. Man säger ju aldrig så till barnen heller utan man skyller ju på nåt annat. Jag är inte säker på att dom alltid är så mycket sämre än den övriga litteraturen faktiskt. Jag tycker också att det är hemskt viktigt att barnen överhuvudtaget kommer igång med

att läsa. Och att det kanske kan va värt och ha nånting som inte anses vara lika bra kvalité för att dom överhuvudtaget ska få läslust. Samtidigt så vill jag inte riktigt att man köper in... jag känner mig kluven för många av massmarknadsböckerna tycker jag själv inte är speciellt bra.”

Frida nämner att man inte säger till barnen att man inte har boken för att den är så dålig utan skyller på något annat. I frågan om vad man svarar barn och ungdomar när de frågar efter den typ av böcker som inte köps in framkommer olika förslag på vad man brukar säga i den situationen. Vanliga svar är att en massmarknadsboksserie består av så många böcker och man har inte råd att köpa in alla, att boken har fått dåliga recensioner eller att den inte är med i BTJ-häftet. En av respondenterna brukar hantera situationen så här: ”Ja, man försöker ju att slingra sig, det är ju så. Men jag menar man ljuger ju inte heller för jag säger det att dom erbjuds inte i våra listor, dom blir inte recenserade som andra böcker. Och då förklarar jag hur vi gör när vi köper böcker, och det är dom väl inte så intresserade av egentligen, och så säger jag att då får vi köpa dom i bokhandeln och då håller dom inte. Dom går bara sönder, säger jag, det är inte gjort för biblioteksbruk. Och sen är det ju det här att köper vi in en måste vi köpa alla och då kan vi inte hålla reda på alla dom, det går liksom inte och så pratar vi om andra böcker som vi har köpt in, och lockar med, det går ju 99 gånger av 100 men nån gång så är det ju ett misslyckande.” Wåhlin och Asplund Carlsson bekräftar respondenternas utsagor om vad man brukar svara i denna situation. Ekonomin är ett vanligt argument, att man säger att massmarknadsböckerna är enkla och billiga att få tag på för låntagarna och att man vill använda det begränsade bokanslaget till mer svårtillgängliga böcker.¹⁶³

I samma intervjufråga tillfrågades respondenterna om någon låntagare lyckats få dem att ändra uppfattning, alltså ändra ett beslut om att inte köpa in en bok till att köpa in den, och om vilken makt låntagaren har. Två av respondenterna säger att de inte har varit med om att någon låntagare har fått dem att ändra uppfattning, en vet inte och de övriga tre menar att de har ändrat sig vid något tillfälle även om det för vissa inte rörde sig om massmarknadsböcker. De flesta respondenter anser att låntagarna har en viss makt eftersom de kan komma med önskemål som man, allt efter förmåga, försöker beakta. En av respondenterna säger först att barnen inte har någon makt men säger sedan att om det är många som kommer så det blir en stark efterfrågan kan låntagarna ha en viss makt och exemplifierar med Sune och Bert-böckerna. En annan respondent svarar så här: ”Om jag skulle få in en förfrågan från väldigt många på en bok som jag är tveksam till, då kanske jag är påverkbar. Samtidigt måste man ha det ansvaret då med kvalitetsaspekten så det är en balansgång. Usch vilka svåra frågor, får jag mycket att fundera på.”

4.2.1 Sammanfattning

Respondenterna har olika åsikter om massmarknadsböcker och huruvida de ska finnas på biblioteket. Cissi är den som är mest positivt inställd till massmarknadslitteraturen och också den av respondenterna som köper in flest sådana böcker och hon ser böckerna som en sorts lästräning. Anna har några av massmarknadsböckerna, ställer sig ganska positiv till dem och tycker att de kan fungera som lästräning. Elin är mera kritiskt inställd till massmarknadslitteraturen. Hon har några gamla exemplar av långserieböcker

¹⁶³ Wåhlin & Asplund Carlsson 1994, s. 162.

men köper inte in några nya. Hon är dock något ambivalent eftersom hon kan tänka sig att köpa in en Fem-bok om den får en hyfsad recension. Hon tycker även att populärlitteraturen kan ge en viss lästräning. Bella har inte massmarknadslitteratur på biblioteket och undviker att köpa in den. Hon kommenterar inte populärlitteraturens betydelse för läs- och språkträning men nämner att hon har ibland köpt in någon bok speciellt med pojkars lästräning i åtanke. Frida har inte heller massmarknadslitteratur på biblioteket. Detta är inte hennes eget beslut utan ett kvalitetskrav från politiskt håll. Hon känner sig kluven i frågan och vill både kunna erbjuda det som efterfrågas samtidigt som hon inte riktigt vill ha denna litteratur heller. Men hon ser mycket positivt på populärlitteraturens funktion som läs- och språkträning. Ditte köper av kvalitets skäl inte in massmarknadslitteratur och ser inte det som bibliotekets uppgift. Massmarknadslitteraturens eventuella funktion som läs- och språkträning är i så fall skolans ansvar.

4.2.2 Analys och diskussion

Respondenterna har en varierande inställning till inköp av litteratur utifrån det pragmatiska perspektivet, där jag i denna studie låter det pragmatiska perspektivet representeras av massmarknadslitteratur med ett språk som håller en god nivå.

Cissi och Anna är mest välvilligt inställda till inköp av massmarknadslitteratur. Anna dock med viss tvekan. Några argument för inköp är att massmarknadslitteratur är oförarglig och lockar till läsning och att man vill möta upp efterfrågan. Bella och Ditte köper inte in denna litteratur. Argument för att inte köpa in är att massmarknadslitteraturen inte är bibliotekets ansvar, att denna litteratur inte klarar kvalitetskraven och att det skulle bli ekonomiskt kännbart. Elin intar en mellanposition i och med det att hon normalt inte köper in massmarknadslitteratur men hon har gjort det vid ett tidigare tillfälle och kan eventuellt tänka sig att göra det, till exempel om en Fem-bok får en hyfsad recension. Frida är kluven i frågan, hon både vill köpa in för att tillmötesgå önskemålen och är samtidigt inte helt säker på att hon vill ha massmarknadsböckerna på biblioteket. Hon behöver dock inte ta ställning eftersom biblioteket har ett kvalitetskrav att följa.

Inköp utifrån det pragmatiska perspektivet är den typ av inköp som är minst betydelsefullt av de fyra litteraturpedagogiska perspektiven i just den här gruppen av barnbibliotekarier och det är dessa inköp som respondenterna har mest delade åsikter om. De flesta tycker att massmarknadslitteraturen kan ha en funktion som läs- och språkträning men det innebär inte automatiskt att den köps in. För en del väger kvalitetsaspekten tyngre. Argumentet att massmarknadsböckerna ger lästräning och att det är bättre att barn läser dessa böcker än att de inte läser alls framförs även i debatten om massmarknadslitteraturen.¹⁶⁴ Däremot menar Smidt i sin undersökning att om biblioteket till allt för stor del består av populärlitteratur och bestsellers minskas intresset för biblioteket som litteraturförmedlande instans.¹⁶⁵ I *Passa upp, passa, passa vidare* som skrevs 1982 verkar man ta för givet att bibliotek inte ska ha Blyton och Wahlströms-böcker och man menar att det är bibliotekariernas uppgift att få barnen att inse att de blir lurade av massmarknadslitteraturen.¹⁶⁶ Detta torde peka på att en viss

¹⁶⁴ Kåreland 2001, s. 140, Bergman 1998, s. 4f och Smidt 2002, s. 187.

¹⁶⁵ Smidt 2002, s. 318.

¹⁶⁶ *Passa upp, passa, passa vidare* 1982, s. 56.

attityd förändring skett på dessa 22 år eftersom det hos en del av respondenterna i denna studie, och då är underlaget så litet som sex personer, förekommer att man har massmarknadslitteratur på biblioteken.

4.3 Det emancipatoriska perspektivet

Det emancipatoriska perspektivet betonar den kritiska verksamheten och att man sätter in litteraturen i sitt politiska och sociala sammanhang. För att kunna härleda inköpen till detta perspektiv har jag valt att fråga respondenterna hur de ser på inköp av barn- och ungdomslitteratur som bidrar till debatt om människa och samhälle, hur viktigt det är att köpa in denna litteratur. Jag har i intervjun även exemplifierat med de författare som jag nämner i teoriavsnittet: Mats Wahl, Peter Pohl och Christina Wahldén. Jag är medveten om att det kan finnas författare som skriver debattböcker för barn och ungdom som är mindre populära hos de intervjuade barnbibliotekarierna och att intervjusvaren kunde ha blivit annorlunda ifall jag exemplifierat med dessa, men jag nämnde helt enkelt tre av mina egna favoritförfattare på området, som jag är inläst på och på det klara med vad de skriver om. Först kommer en redogörelse för respondenternas svar på frågan.

Anna tycker att det är viktigt med böcker som skapar debatt och köper gärna in dessa: ”Ja dom köper jag ju, det tänker jag att det har ett värde. Man önskar ju att fler vuxna läste. Det där måste jag fundera på nu, om jag ska göra nån liten utställning så vuxna ser också. Det finns ju mycket bra ungdomsböcker som tar upp en mängd av dom här problemen.”

Bella är positiv till att köpa in böcker som bidrar till debatt om människa och samhälle: ”Det tycker jag är viktigt och det har jag en känsla av att det efterfrågas också mycket just från skolmiljöhall, dom vill gärna ha böcker som eleverna ska läsa och sen föra en diskussion om det.”

Cissi svarar så här på frågan: ”Ja det tycker jag är viktigt att köpa in, dom [böckerna] får ju ungdomarna att tänka själva och det är ju bara bra, om dom håller med böckerna eller inte det är ju en annan sak. Men böcker som man får tänka till lite av det är bara bra, framförallt när man är i tonåren.”

Dittes kommentar till frågan är: ”Ja det löser sig själv för dom böckerna är ofta väldigt efterfrågade och då ser vi till att dom [låntagarna] har tillgång till dom, det är såna böcker som vi har kompletterat, ofta köpt mer av, som Christina Wahldén till exempel har ju lockat många flickor på högstadiet.” Ditte anser att det är viktigt att köpa in dessa böcker: ”Jag tycker att man ska kunna hänga med om man vill.”

Elin säger kort och gott: ”Det köper jag alltid, jag brukar köpa flera ex och värnar om det. Wahldén lånas jättemycket.”

Frida framhåller också betydelsen av denna typ av litteratur men har även en kommentar om att det ska bli läst: ”Egentligen tycker jag att det är jätteviktigt. För egentligen tror jag att som bibliotekarie har jag nån sån där världsförbättraridé kanske litegrann. Men samtidigt måste man ju tänka om det är sånt som man själv ens skulle orka läsa. Om ingen orkar läsa den då är det ju inte bra. Men dom här, Wahldén och Mats Wahl, dom blir ju faktiskt mycket lästa och är sånt som engagerar ungdomar och

då tycker jag att det är jättebra och då tycker jag att det är jätteviktigt att det finns sånt som dom faktiskt kan engagera sig i. Det är klart vi ska ha det och sen tycker jag att vi ska ha ren nöjesläsning också för att man orkar ju inte alltid läsa sånt där.”

4.3.1 Sammanfattning

Ingen av respondenterna ställer sig negativ till att köpa in denna typ av litteratur, utan tvärtom, alla anser att det är betydelsefullt. Respondenterna har lite olika kommentarer till inköp av böckerna. Cissi pekar på det positiva i att dessa böcker får ungdomar att tänka själva. Både Bella och Ditte menar att böckerna efterfrågas. Bella ser en efterfrågan speciellt från skolans sida som önskar böcker som eleverna kan diskutera och Ditte menar att böckerna är väldigt efterfrågade och exemplifierar med att Wahldéns böcker har lockat många högstadies flickor. Elin värnar om dessa inköp och nämner också att Wahldén utlånas mycket. Anna önskar att hon kunde få fler vuxna att upptäcka och läsa bra ungdomsböcker som skapar debatt. Frida framhåller att denna typ av litteratur är jätteviktig och menar att det kan hänga samman med att hon som bibliotekarie till viss del har en världsförbättrarisidé. Hon tycker att de författare som nämns vid intervjun engagerar ungdomar, vilket är bra, men att biblioteket också måste tillhandahålla ren nöjesläsning också för att lätta upp i den något tyngre litteraturen.

4.3.2 Analys och diskussion

Inköp utifrån det emancipatoriska perspektivet ligger alla respondenter varmt om hjärtat. Ingen är negativ eller tveksam till inköpen utifrån ekonomi, utlåning, kvalitet, svårighet att få tag på böckerna eller andra orsaker. Det finns tvärtom flera argument för att köpa in denna typ av böcker, till exempel att de efterfrågas av låntagarna och av skolan, de är viktiga, de får ungdomarna att tänka själva, det är sådant som engagerar ungdomar och att det vore önskvärt att fler vuxna läste dem. Ett par respondenter nämner också att de brukar köpa flera exemplar eller komplettera på grund av efterfrågan. Blanshard påpekar att man mycket väl kan köpa in böcker som är socialt, politiskt eller etiskt känsliga. Huvudsaken är att det är välskrivet material som bidrar till debatten.¹⁶⁷

4.4 Det utvecklingspsykologiska perspektivet

Slutligen det utvecklingspsykologiska perspektivet där jag i likhet med de övriga perspektiven börjar med att redovisa respondenternas svar, i detta fall på frågan hur de resonerar vid inköp av sagor.

Anna har mycket av folksagorna redan och det lånas tyvärr lite, sagosamlingar lånas väldigt lite. Detta gäller även sagor i bilderboksform. Anna önskar att det lånades mer: ”När det gäller inköpen på sagosamlingar med folksagor i då ligger jag lågt för att jag vet att vi har dom redan och det lånas inte så mycket.” Hon försöker ersätta utslitna och gallrade sagoböcker och tycker att det ska finnas tillgängligt. Biblioteket har särskilda avdelningar bland bilderböckerna med sagoklassiker av HC Andersen, Elsa Beskow, Bröderna Grimm med flera så att det är lätt att hitta dem.

¹⁶⁷ Blanshard 1998, s. 166.

Bella ersätter utslitna och gallrade sagoböcker: ”Det är ju viktigt att det finns och mycket av dom här folksagorna ges ju ut i bilderboksform och att dom lånas då när det bara är en saga. Däremot dom här sagosamlingarna kan det ju vara värre med. Det är inte samma efterfrågan.” Hon tycker att det är bra att sagorna finns i bilderboksform: ”Det är bättre att dom får sagan den vägen då om dom inte läses i sagosamlingarna som alla föräldrar inte gör, så tycker jag att då ska dom få det bilderboksvägen så att dom åtminstone vet vem *Prinsessan på ärten* är eller *Hans och Greta*. Det var en lärare som berättade för mig att hon hade en femteklass och när hon hade frågat dom ’Vet ni vad en saga är?’ så visste dom inte det. Och dom kunde inte ge exempel på någon saga, och när hon frågade om dom hade nåt exempel då sa dom Mors lilla Olle och Bä Bä vita lamm, så dom visste faktiskt inte vad en saga var.”

Ditte köper in nya sagor när de är utslitna eller gallrade, om det finns tillgängligt. Hon påpekar att det är dåligt med utlån på sagorna: ”Jag har sett att det rör sig oerhört lite. En period så var det mycket att man läste sagor från andra kulturer och det intresset är borta känns det som. Dom klassiska sagorna har vi ju, vi har en särskild hylla med dom klassiska sagorna i bilderboksversionen och det ser vi till att alltid ha fräscha.” Ditte har temalådor med sagor för skola och förskola. Utifrån litteraturen i temalådorna kan vuxna ta upp och prata med barn om vad en saga är, vad en fabel är, hur man skriver en saga, hur dom ser ut, hur dom är uppbyggda, var dom kommer ifrån och varför dom finns.

Frida tycker att sagorna ska finnas och köper in nytt vid gallring: ”Sen gör dom ju ofta om dom [sagorna]. Och då tycker jag att det är viktigt att det finns liksom sån här sagostämning kvar och magi för ibland gör dom om dom så man bara får själva berättelsen och så blir det som vilken brukslitteratur som helst, att det inte blir något speciellt magiskt och då har man egentligen förstört den och samtidigt köper vi en del sånt också för det brukar ofta vara lättläst. Men det kanske är fel att göra så. Men det ska finnas i alla fall. Det känns ganska självklart att klassiker och sagor är bibliotekets uppgift att ha. Annars tycker jag man är lite dåligt bibliotek i alla fall, även fast det inte är det som efterfrågas mest. Det är ju vissa som efterfrågas mer, exempelvis såna där prinsessböcker, då har vi ju nästan ingenting och det som kommer nytt det är ju inte såna, det är ju mera moderna prinsessor.”

Elin säger så här om inköp av sagor: ”Vi har en sagohylla och jag köper in allt som får bra recensioner. Jag försöker ersätta om det går, ibland är det svårt att få tag på. Jag är förtjust i sagor och köper 2-3 ex om den fått bra recensioner.”

Cissi ser också positivt på sagor: ”Det känns ju också lite som kulturarv eller vad jag ska säga så det försöker jag ju köpa in. Det är också sånt som frågas efter, lärarna frågar efter det emellanåt, sagor och folksagor.” Hon tycker att det går bra med utlånen och att sagorna ska finnas på biblioteket och hon försöker ersätta gallrade sagoböcker. Cissi anser att när sagor kommer i nya bearbetningar är lektörsomdömet om boken viktigt för om den ska köpas in.

4.4.1 Sammanfattning

I likhet med inköp av klassiker är alla respondenterna eniga om att de försöker ersätta gallrade sagor om det går och alla tycker att det ska finnas tillgängligt. Flera

respondenter har dock den erfarenheten att sagor, och framförallt sagosamlingar, inte lånas ut i någon större omfattning. Av den orsaken är till exempel Anna försiktig med sina inköp av sagor. Cissi är den enda som uttryckligen säger att det går bra med utlånen och att sagorna efterfrågas emellanåt. Hon nämner också lektörsomdömet betydelse för inköpen när sagor kommer i nya bearbetningar. Även Elin påpekar att hon köper in allt som får bra recensioner. Frida tycker att det är viktigt att bearbetade sagor har kvar sagostämning och magi och funderar över om det är fel att köpa in bearbetningar som saknar detta. Bella påtalar fördelen med att barnen möter sagorna i bilderboksform om de aldrig får höra sagorna lästa ur sagosamlingar. Att de på detta sätt åtminstone kommer i kontakt med sagorna. Flera av respondenterna påpekar att de har särskilda sagohyllor och Ditte har dessutom temalådor med sagor för förskola och skola vilket bör underlätta barns kontakt med sagor.

4.4.2 Analys och diskussion

Bibliotekariernas utsagor om hur de ser på inköp av sagor visar att de tycker att det är viktigt att tillhandahålla sagor och man kan säga att även det utvecklingspsykologiska perspektivet är betydelsefullt för dessa barnbibliotekarier. Inköpen minskas dock för några av dem på grund av att sagor, och framförallt sagosamlingar, inte lånas ut så mycket. Sagor i bilderboksform går bättre. Några av dem betonar också betydelsen av lektörernas omdömen för inköpen, allrahelst för nya bearbetningar. Att köpa in en saga som i bearbetningen förlorat sin magi och sagostämning kan ifrågasättas enligt en av bibliotekarierna. Även Blanshard påpekar vikten av att använda samma urvalskriterier när man ersätter försvunnet och utslitet material som man har vid inköp av nyutkomna böcker.¹⁶⁸

En annan viktig aspekt för inköpen av sagor är tillgängligheten. Det är inte alltid som man kan köpa in en ny sagobok när det gamla exemplaret gallras. Man kanske får vänta tills den ges ut igen i någon form. Argument för att köpa in sagor är att de, i likhet med klassikerna, ska finnas på ett bibliotek, de är något av ett kulturarv och någon anser också att de efterfrågas. Eftersom sagor på flera sätt är positiva för barns utveckling¹⁶⁹ är det förståeligt att barnbibliotekarierna gärna köper in dem och att de önskar att de lånades mer.

¹⁶⁸ Blanshard 1998, s. 166.

¹⁶⁹ Kåreland 2001, s. 65f, Bettelheim 1979, s. 12.

5 Övrig resultatredovisning

I detta kapitel redovisas resultaten på de övriga intervjufrågorna som tar upp BTJ-häftet och lektörsomdömena, övrig barnbokskritik och hur barnbibliotekarierna resonerar när de väljer ut vad som ska köpas in. Frågan om hur barnbibliotekarier ser på BTJ-häftet, lektörsomdömena och övrig barnbokskritik har även behandlats i Nilsson & Synnermarks uppsats från 1997¹⁷⁰ och därför gör jag inte fullt så utförliga resultatredovisningar som i det föregående kapitlet. Ämnesområdena BTJ med dess lektörsområden och övrig barnbokskritik är dock så pass viktiga i en barnbibliotekaries arbete med urval och inköp att jag inte ville förbigå dessa företeelser helt i undersökningen utan visa på vad just dessa respondenter har för åsikt i frågorna.

5.1 Bibliotekstjänst

Frågan om vad respondenterna har för uppfattning om BTJ-häftet och dess lektörsomdömen är nära sammankopplad med frågan om hur BTJ-recensionerna påverkar valet av vilken barn- och ungdomslitteratur som ska köpas in till biblioteket. Därför redovisas dessa två intervjufrågor tillsammans. Sedan kommer en redogörelse för vad respondenterna tycker om värdet av lektörernas omdömen och därefter följer barnbibliotekariernas redogörelse för om BTJ och dess service behöver förändras eller förbättras och om tiden räcker till för att läsa BTJ-häftet. För att inte göra detta avsnitt allt för långt väver jag ihop resultatredovisning, analys och diskussion under varje delrubrik.

5.1.1 BTJ-häftet

Flera respondenter påtalar att det är bra att böckerna presenteras med bild på bokens framsida i BTJ-häftet. Detta för att bibliotekarierna vet hur stor betydelse bokens framsida har för att locka läsare. Det framkommer vid flera tillfällen under intervjuerna. En konsekvens av detta skulle kunna vara att bildens påverkan på inköpsbeslutet förstärks. Att en bok med hyfsad recension men med en mycket tråkig framsida väljs bort i större utsträckning än vad den skulle ha gjorts om den presenterats utan bild. En respondent tycker att omdömena stämmer ganska bra med de egna bedömningarna av en bok och tillägger att hon får förlita sig på sambindningslistan eftersom hon oftast inte hinner läsa om böckerna någon annanstans. Även Borén påpekade att BTJ-häftet trots allt räcker som ensam källa vid urvalsarbetet eftersom det mesta av den litteratur som är intressant för biblioteken att köpa in är med där.¹⁷¹ Några respondenter tar upp betydelsen av att det är två eller tre lektörer som recenserar varje bok. Det är något som är viktigt, som är A och O och som ger trygghet. En konsekvens av att detta tycks vara viktigt för barnbibliotekarierna skulle kunna vara att det torde vara svårt för BTJ att dra in på antalet recensioner per barnbok utan att stöta sig med köparna.

Att BTJ-häftet och lektörsomdömena styr inköpen mycket eller ganska mycket framkommer tydligt i respondenternas svar. Ordet tyvärr återkommer ett par gånger. Elin säger att hon förstår att det inte är så lyckat att BTJ-recensionerna styr helt och hållet. Detta tyder på att man beklagar att BTJ-häftet styr inköpen i den utsträckning

¹⁷⁰ Nilsson & Synnermark 1997.

¹⁷¹ Borén 1995, s. 374.

som det gör. Hjörland påpekar att materialvalet är viktigt, att det är själva livsnerven i biblioteket.¹⁷² Utifrån det kan jag förstå om en del respondenter tycker att det är synd att ett så viktigt val oftast styrs av en källa, BTJ-häftet. Frida och Ditte påtalar BTJ-häftets påverkan när böcker får negativa recensioner. Att man oftast avstår från att köpa in en bok som får två dåliga recensioner. Ditte ser det som en sorts kvalitetsbedömning vilket kan tolkas som något ganska positivt medan Frida påpekar att recensenterna ibland anmärker på konstiga saker, vilket torde innebära att två negativa recensioner inte alltid är att lita på. Cissi ser inte BTJ-recensionerna som fullt så styrande som vad de övriga respondenterna gör eftersom hon köper in vissa massmarknadsserier oavsett lektörsomdömet.

5.1.2 Värdet av lektörernas omdömen

Vad avser värdet av lektörernas omdömen är några respondenter ganska positiva till lektörsomdömena medan andra är mer kritiska. Bland de positiva uttalandena framkommer åsikter som att det är värdefullt att omdömena finns, att lektörerna gör en stor del av jobbet, att man annars skulle bli beroende av tidningsrecensioner som inte är lika heltäckande, att recensionerna oftast stämmer med egna åsikter om böckerna och en respondent säger sig i stort sett vara nöjd med lektörsomdömena.

Två av respondenterna tycker att lektörerna skulle kunna vara mer kritiska. Den negativa kritiken framförs för snällt, fint och försiktigt. Bella säger att hon får läsa mellan raderna och Ditte känner att hon genomsådar vissa uttryck. Detta framkom även i Nilsson och Synnermarks uppsats där intervjuade bibliotekarier säger sig läsa mellan raderna och att somliga lektörer skriver alltför positivt.¹⁷³ Cissi tycker inte om när omdömet innehåller för mycket åsikter om boken. Det är viktigt att handlingen beskrivs ordentligt. Ytterligare kritik från andra respondenter är att en del omdömen säger absolut ingenting. Frida tycker att det är mycket personligt tyckande i lektörsomdömena och att lektörerna kan tycka lite hur som helst. Hon ger som exempel när en lektör skriver att det är en fantastiskt bra bok och den är bra översatt och en annan lektör skriver att samma bok är usel och att översättningen är dålig. Hon försöker titta på vilka argument det finns för bra och dålig och menar att när det blir tre recensioner känns det som att det blir någon sorts omröstning. Frida tycker att en del saker i ett omdöme är irrelevanta, till exempel att lektören tycker att boken är tråkig. Någon annan kan ju lika gärna tycka att den är rolig.

5.1.3 Förändra eller förbättra BTJ

Respondenterna framför olika åsikter beträffande hur man skulle kunna förändra eller förbättra BTJ och dess service. Vad som är mest påfallande är uttalandena om BTJs långsamma leveranstid. Detta har kritiserats under lång tid¹⁷⁴ och förhållandet kvarstår fortfarande enligt respondenterna, trots förhandserbjudanden och BTJ express. En del respondenter vänder sig till bokhandeln och internetbokhandel med en del av sina inköp framförallt av de böcker där man inte tycker sig behöva biblioteksband. Förhandserbjudna böcker går att få snabbare men en respondent påpekar att orecenserade förhandserbjudanden inte är attraktivt för den som vill basera sina inköp på recensioner.

¹⁷² Hjörland 1997, s. 11.

¹⁷³ Nilsson & Synnermark 1997, s. 47.

¹⁷⁴ Sundin 1996, s. 21f.

Frida, som vill se en förändring i lektörsomdömet, kritiserar att det ibland bara står vad boken handlar om och tycker att lektörerna behöver skärpa till sig. Detta kan jämföras med Cissi som kritiserar omdömen med för mycket åsikter och för lite återgivande av handling. Även Elin nämner att det vore bra med mera resumé i omdömet. På denna punkt upplevs tydligen BTJ-häftets recensioner väldigt olika. Elin tar upp att hon gärna skulle vilja ha BTJ-häftet i färg, det torde framförallt gälla bilden av bokens framsida. Hon säger sig vara ganska nöjd med bibliotekstjänst och att hon definitivt är för sambindningslistor.

De flesta respondenter är nöjda med att BTJ-häftet kommer var 14 dag. I boken *Passa upp, passa, passa vidare* från 1982 anser man att barnbibliotekarier borde ha en överblick över det årliga utbudet och göra större beställningar några gånger per år istället för var 14 dag. Sambindningsläsandet ger en fragmentiserad bild av svensk barnboksutgivning, menar man, och det ger inte en genomtänkt och planerad inköspolitik.¹⁷⁵ Respondenterna tycks inte ha anammat den idén. De verkar föredra systemet med ett färre antal böcker att ta ställning till var 14 dag. Det är möjligen Anna, som har svårt att hinna läsa BTJ-häftet och som sparar ihop och läser flera listor på en gång, som kanske skulle kunna vara intresserad av det arbetssätt som förordas i den ovan nämnda boken.

Det kan dock vara svårt att få arbetstiden att räcka till. Även respondenter som tycker att det är bra att BTJ-häftet kommer var 14 dag har emellanåt svårt att hinna med att läsa listan och tar hem den och ägnar sin fritid åt den.

5.2 Övrig barnbokskritik

Recensenterna har svarat på frågan om vilken betydelse övrig barnbokskritik har för inköpen och vad de tycker om kritiken. Även i detta avsnitt väver jag ihop resultatredovisning, analys och diskussion under varje delrubrik. De dagstidningar och tidskrifter som respondenterna nämnde att de läser eller har läst barnbokskritik i är: *Opsis Kalopsis* (alla), *Barn & Kultur* (4 st), *Dagens Nyheter* (5 st, varav 2 anger att de läste denna tidning tidigare, ej nu), *Svenska Dagbladet* (3 st, varav 1 tidigare), *Barnposten/Läseposten* (1 st) och *Förskolan* (1 st). En av respondenterna nämnde också en hemsida på Internet, Barnens bibliotek.

5.2.1 Barnbokskritikens betydelse för inköpen

Flera respondenter påpekar att det är få barn- och ungdomsböcker som recenserar i pressen. Detta konstaterade även Gunilla Borén i sin undersökning av åren 1977 och 1987.¹⁷⁶ Ett faktum som alltså tycks kvarstå genom åren. Två av respondenterna tar upp problemet med att barnboksrecensionerna kommer sent i pressen. Detsamma framkom i Boréns undersökning och även Mats Lundman konstaterade detta i sin artikel från 2002.¹⁷⁷ För få och för sena recensioner av barn- och ungdomslitteratur i dagspress och tidskrifter är ett problem som gör dessa recensioner mindre intressanta i urvalsarbetet. En konsekvens av detta faktum kan vara att man inte bryr sig om att ta del av barnboksrecensionerna i någon större omfattning. I all denna kritik av för få och för

¹⁷⁵ *Passa upp, passa, passa vidare* 1982, s. 32.

¹⁷⁶ Borén 1995, s. 375f.

¹⁷⁷ Lundman 2002, s. 4.

sena recensioner är det intressant att notera att en respondent inte alls tycker att kritiken är sen i pressen. Ditte tycker att hon väntar på att böckerna ska komma till biblioteket efter det att hon har läst recensionerna i *Dagens Nyheter*. Detta kan jämföras med Elins uttalande att hon redan har köpt böckerna när recensionerna dyker upp. Ditte nämner också TV när jag frågar om övrig barnbokskritik, att sådant som det pratas om på TV blir efterfrågat. Även Höglund & Klingberg påpekar att efterfrågan ökar på litteratur som tas upp i något TV-program.¹⁷⁸

Alla respondenterna tyckte, som tidigare nämnts, att den övriga barnbokskritiken har liten eller mycket liten betydelse för inköpen. Kommentarer från respondenterna om detta är: "BTJ-häftet är min främsta källa.", "Det är mest BTJ.", "BTJ-häftet väger nog tyngst ändå.", "Till 99% är det BTJ-häftet som gäller." och "BTJ-häftet är min bibel." Det är tydligt att det är BTJ-häftet och dess lektörsomdömen som är dessa barnbibliotekariers främsta hjälpmedel vid urvalet. Några respondenter påpekar att läsningen av barnbokskritiken möjligen kan leda till kompletteringsköp.

5.2.2 Åsikter om barnbokskritiken

Åsikterna om barnbokskritiken är varierande. Flera respondenter tar upp att BTJs lektörsomdömen är korta och att en recension i pressen oftast får mer utrymme, vilket är särskilt värdefullt för ungdomsromaner menar en av barnbibliotekarierna. Andra påpekanden är att pressens barnbokskritik är friare än BTJs recensioner, den kan vara ambitiös, mer djupgående, skrivas med mer konstnärliga ambitioner och inspirera mer än BTJs omdömen. En av respondenterna vill gärna att barnbokskritiken har ett jämförande perspektiv, något som också tas upp av de intervjuade barnbibliotekarierna i Nilsson och Synnermarks uppsats där man vill att boken placeras in i ett sammanhang.¹⁷⁹ En något mer kritiserande åsikt är att pressens barnbokskritiker emellanåt verkar mindre insatta i ämnet än BTJs lektörer. Men överlag ger respondenternas uttalanden intryck av att de har ganska positiva åsikter om pressens barnbokskritik.

5.3 Hur man resonerar vid inköp

Respondenterna svarade först på frågan hur de resonerar när de väljer ut vad som ska köpas in. Jag har valt att redovisa svaren på denna fråga lite mer utförligt eftersom det är en mer allmänt ställd fråga där respondenterna tar upp det som de tänker på i första hand och som därmed kanske är extra viktigt för dem. Därefter redovisas barnbibliotekariernas svar på ytterligare frågor som tar upp specifika områden inom urvalet. Dessa frågor är mer detaljerade och styrande till sin natur och därför har jag gjort lite mer kortfattade sammandrag av innehållet i svaren. Jag avslutar med analys och diskussion av hur man resonerar vid inköp och det är i detta avsnitt som litteraturhänvisningar återfinns.

5.3.1 Hur respondenterna resonerar vid urvalet

Hos de sex respondenterna finns både sådant som förenar och skiljer dem åt i deras funderingar kring urval och inköp. Anna tänker ganska mycket på de yngre barnen och satsar mycket på bilderböcker. Huvudbiblioteket där hon arbetar har inget egentligt skolbiblioteksansvar. På frågan om hur hon resonerar svarar hon: "Jag tänker att jag vill

¹⁷⁸ Höglund & Klingberg 2001, s. 40.

¹⁷⁹ Nilsson & Synnermark 1997, s. 50.

nog köpa in det som är riktigt bra.” Anna köper in böcker både till bibliotekets barnavdelning och till ett pågående barnboksprojekt och har båda i åtanke vid urvalet. I fråga om kapitelböcker har hon märkt att barnen vill ha spännande böcker och hon handlar ofta två exemplar av sådana böcker som hon tror ska bli populära. Hon brukar även kompletteringsköpa böcker som visar sig efterfrågade. Anna tycker att de har många bra ungdomsböcker på biblioteket men att det går trögt med utlånen så hon kommer att ligga lågt med inköpen av dessa böcker ett tag. Biblioteket får även en hel del böcker från Kulturrådet.

Bella resonerar som så att hon vill ha ett brett utbud på skönlitteraturen för barn och ungdom. Hon kommer att satsa mycket på lättlästa böcker för alla åldrar eftersom det är en stor efterfrågan på dessa. Biblioteket har även fått kulturrådsbidrag för inköp av lättläst på både svenska och engelska. Bella tycker sig inte tillhöra ”den här hårda skolan” med att det måste vara ”bra” litteratur utan känner att alla ska kunna hitta någonting på biblioteket. Hon har dock beslutat att inte köpa in de återutgivna Fem-böckerna som recenserades i BTJ-häfte 17 och 18 2004. Biblioteket har inte haft dessa böcker tidigare och Bella menar att det finns ganska mycket annat som säkert är bättre i den genren.

Cissi funderar vid urvalet på vad hon tror kommer att lånas ut, både på vad barnen tycker om själva och även vad lärare brukar fråga efter. Hon påpekar att hon går mest efter vad barn, lärare eller föräldrar efterfrågar vid inköpanDET men säger även: ”Om en bok är riktigt rasistisk eller kvinnofientlig eller nåt sånt då skulle jag ju aldrig köpa in den.” Fem-böckerna och en del andra massmarknadsböcker köps in och Cissi anser att: ”Så länge det inte är skadligt för barnen är det inga problem.”

Ditte tänker vid inköpen på att böckerna ska gå att låna ut, de ska vara attraktiva, hon vill ha en bredd och att även smal litteratur ska finnas tillgänglig. Hon säger att hon: ”försöker hålla en litterär nivå även om den är lite flytande”. Om barn och ungdomar frågar efter vissa böcker brukar Ditte försöka tillmötesgå önskemålen, men att de har vissa gränser på biblioteket. Hon tycker att det på biblioteket ska finnas härliga, bra böcker att låna direkt. Hon försöker se i biblioteket vad som rör sig, vad som står stilla och vad som behöver kompletteringsköpas.

Elin brukar köpa flera exemplar av lättlästa böcker och börja-läsa-böcker eftersom det är efterfrågan på dessa böcker. Hon köper mycket av den sortens böcker och även ABC-böcker. Hon köper svenska debutanter med bra recensioner och skönlitteratur i olika genrer som hon vet att barn och ungdomar tycker om, till exempel fantasy. Elin nämner att: ”Kända författare som jag vet är bra och som har fått bra recensioner köper jag flera exemplar av.” Hon har på sistone börjat köpa in lite skönlitteratur för vuxna, det vill säga Hc/Hce, till ungdomshyllan.

Frida funderar vid urvalet på om det är en bra eller dålig recension i BTJ-häftet och sätter små plus och minus i kanten. Hon har även ett, från politikerhåll beslutat, kvalitetskrav att ta hänsyn till vid inköpen och säger: ”Får en bok bara dåliga recensioner då är det ju ytterst tveksamt om vi köper in, oftast gör vi väl inte det.” Frida tycker att ibland är kritiken irrelevant och om hon vet att boken kommer att bli efterfrågad försöker hon kanske att köpa in den, om det blir godkänt på bokmötet.

5.3.2 Böcker som får medioker eller dålig kritik

Alla respondenterna säger att det händer att de köper in böcker som får medioker kritik och några menar att inköp av böcker som får dålig kritik även förekommer. En respondent påpekar att det är vuxna som recenserar och att det inte är säkert att barnen som ska läsa böckerna tycker som vuxna. Hon kan ibland köpa in en bok som inte har fått bra recensioner för att hon är nyfiken själv och vill se vad det är och bilda sig en egen uppfattning. Flera av respondenterna menar att det beror på vad det är för typ av bok och vad den dåliga kritiken består av. Någon anser att en bok i en smal genre där man inte har så mycket kan köpas in. En annan respondent köper in boken om hon känner till författaren eller serien även om kritiken är medioker eller dålig. Detsamma gäller böcker om tacksamma ämnen som bilar eller djur.

En tredje säger att hon ibland kan köpa in en bok som fått en halvdålig recension om hon tror att den kan locka högstadi pojkar till läsning, att man har ett behov att fylla. Det är dock viktigt att det är en riktig historia och på ett vordat sätt. Men hon köper absolut inte en bok som har fått dålig kritik på både innehåll, språk och kvalitet och därtill har ett tråkigt omslag. Ekonomin är ytterligare en orsak till att hålla sig avvaktande till böcker som får mindre bra kritik. En av barnbibliotekarierna säger att hon kan köpa in andra delen i en fortsättningsserie om boken får medioker kritik men inte om den får dålig kritik. En annan respondent kan köpa in en bok med medioker kritik om hon tror att den blir lånad och efterfrågad. En smal bok som får halvbra kritik köper hon in endast på efterfrågan.

5.3.3 Efterfrågan kontra lektörens omdöme

Två av respondenterna anser att efterfrågan får styra inköpen i ganska stor utsträckning, om än inte helt och hållet. En av dem säger: "Är det något barn eller en ungdom som vill att jag beställer en bok då ska det mycket till innan jag inte beställer den, då ska det vara riktigt uselt." En tredje respondent går ännu mer på efterfrågan och tycker att det viktigaste är vad barnen frågar efter: "Står det mot varandra då är det ju det som jag vet går bra som gäller, oavsett vad lektören säger." Övriga tre respondenter tycker att det är en kombination av efterfrågan och lektörens omdöme. En av dem säger att hon tycker sig köpa utifrån en förväntad efterfrågan, den typ av böcker som hon vet blir efterfrågade. En annan menar att lektörens omdöme styr till största delen men att hon också försöker köpa in det som barn och ungdomar önskar, såvda böckerna inte fått väldigt dåliga recensioner. Den tredje av dessa barnbibliotekarier vill möta den efterfrågan som finns men måste också ta hänsyn till kvalitetskraven: "Recensionerna betyder ganska mycket för att man ska kunna försvara att man köper in en bok."

5.3.4 Utlåningsstatistikens betydelse

Fem av respondenterna anser att de inte alls tänker på utlåningsstatistiken vid inköpen medan en av dem tycker att den förväntade statistiken har ganska stor betydelse vid urvalet. Men hon påpekar också att en bok som får fina recensioner och köps in i många exemplar kanske sedan inte blir populär och genererar få utlån och då har man lurats lite av recensionen. Andra kommentarer till denna intervjufråga är: "Nää, tänk att det gör jag inte. Det var en intressant fråga." och "Det borde jag kanske göra." (det vill säga tänka på statistiken). Några respondenter menar att de snarare tänker på att barn och ungdomar ska hitta någonting de vill läsa och att böckerna ska fungera i skolan. En av dessa respondenter påpekar dock att det ändå hänger ihop på något sätt för om man

köper in det som man tror att barnen tycker om då lånar de ju mer. En av bibliotekarierna har den erfarenheten att när hon tidigare arbetade på en filial tänkte hon betydligt mer på utlåningsstatistiken vid inköpen än vad hon gör på huvudbiblioteket.

5.3.5 Prioritering av åldersgrupp vid inköpen

Det är vanligt förekommande hos respondenterna att man köper mer av bilderböcker, medveten prioritering eller ej. En av respondenterna säger att hon prioriterar förskolebarnen, det vill säga Hcf bilderböcker och kapitelböcker, eftersom hon tycker att det är viktigt att förskolebarnens läsning kommer igång och att börja underifrån. Ett par respondenter prioriterar inte medvetet utan säger att det är utgivningen som styr, vilket innebär att de har mer av bilderböcker. Ytterligare en respondent har inte heller någon medveten prioritering men hon har köpt mycket bilderböcker eftersom ingen annan har det ansvaret. Skolorna köper en del kapitelböcker till sina skolbibliotek men det är bara kommunbiblioteket som köper in bilderböcker. En annan respondent köper medvetet mycket av Hcf och Hcg men mindre av ungdomsböckerna, uHc/uHce, eftersom högstadie- och gymnasieungdomarna lånar mycket på gymnasieskolans bibliotek. Den sista respondenten köper mer av bilderböcker och pekböcker eftersom de lånas och slits väldigt mycket och hon köper oftast fler exemplar av Hcg och Hcf kapitelböcker än av uHc/uHce. Hon funderar även om man inte borde tänka mer på efterfrågan på ungdomsböckerna och köpa fler exemplar av dom som lånas mycket. För finns det inte tillräckligt med exemplar av de efterfrågade böckerna hjälper man ju till att hålla nere utlånen på uHc.

5.3.6 Bredden på barnboksbeståndet

Barnbibliotekarierna fick frågan om hur de ser på att köpa många exemplar av ett fåtal bra titlar och i gengäld ha en mindre bredd. Ingen av respondenterna är beredd att helt ge upp bredden även om man har lite olika åsikter i frågan. Tre av respondenterna kan absolut inte tänka sig att minska på bredden och några kommentarer till varför de inte vill det är att annars blir det väldigt viktigt vilka titlar man köper in, bredden ger en större chans för alla att hitta något intressant och om böckerna inte finns någon annanstans ska de i alla fall finnas på biblioteket eftersom de försvinner i bokhandeln på några år. Två av barnbibliotekarierna nämner att storläsarna skulle få svårt att hitta någonting nytt och tröttna om man minskar på bredden. De säger att de föredrar färre exemplar av fler titlar istället för att minska på bredden. En annan av respondenterna vill ha både många exemplar av bra titlar och ha bredden kvar. Hon kan tänka sig att offra bredden litegrann, men inte för mycket. En tredje respondent säger att hon tidigare har funderat på att köpa in ett flertal exemplar av ett fåtal efterfrågade titlar men hon kom fram till att en bredd är att föredra. Men bredden ska ändå innebära bra litteratur. Ytterligare en respondent kom efter lite funderande fram och tillbaka fram till att hon föredrog att ha ett brett utbud men att man ändå ska vara försiktig med att köpa in sådant som inte blir läst.

5.3.7 Inköp av tjocka och komplicerade böcker

Alla respondenter ställer sig i olika hög grad positiva till att köpa in böcker som enligt recensionen verkar tjocka och komplicerade. Kommentarer från barnbibliotekarierna i denna fråga är att man kan ändra på en boks signum om man tycker att den är alltför tjock och komplicerad för den tilltänkta åldersgruppen, att det finns barn som slukar sådana böcker också och att böckerna kan användas vid högläsning. Flera respondenter nämner att man kanske inte köper så många exemplar av en sådan bok. Det viktigaste är

att det är en bra bok vare sig den är tjock och komplicerad eller inte. De nämner också Harry Potter som ett exempel på en tjock bok som lånas och läses i hög utsträckning. En av respondenterna ställer sig ibland tveksam till att köpa in en Hcf-bok som verkar tjock och komplicerad. Hon menar att ett barn i 6-9 årsåldern inte orkar läsa boken själv utan att det krävs en förälder som läser högt. Ungdomsböcker är det dock inga problem med.

5.3.8 Litteraturstödjande inköp

Tre av respondenterna säger att det händer att de gör litteraturstödjande inköp. En av dem resonerar på detta vis om att vara litteraturstödjande: ”Jag kan tänka så när det gäller debutanter ibland, faktiskt, och då kanske nästan mest på bilderbokssidan, att det är vissa som borde få en chans eller att man blir nyfiken och vill se hur pass bra den är. Och kanske likadant på ungdomsbokssidan också, att det kan finnas intressanta nya författare där också som behöver komma in. Man är kanske mer tillåtande för att det är en debutant, och man vet att den här boken är inte fulländad alltså, men det är ju ändå en debutant så då har den sin plats i alla fall.” En annan respondent kan göra litteraturstödjande inköp på bilderbokssidan. Hon köper hellre svenska bilderböcker och är lite snällare mot debutanter. Hon vill stödja den svenska utgivningen: ”En svensk bok har en annan kvalitet, den är lättare att ta till sig, att man känner igen.” Den tredje av de positivt inställda respondenterna säger om litteraturstödjande inköp: ”Ja, när det gäller nya författare med bra eller hyfsade recensioner. I så fall kommer svenska författare en aning före utländska. I fråga om amerikanska författare kan miljön vara så amerikaniserad. Bra om ungdomar får läsa om sin egen verklighet och vardag. Och översättningar kan aldrig bli så bra som på originalspråk. Jag tänker inte medvetet det här med svenska författare men det är en tendens.” De tre övriga respondenterna tänker inte att deras inköp ska vara litteraturstödjande och ett par kommentarer kring detta är: ”Nej så snäll är inte jag.” och ”På barn försöker man nog köpa in det som man tror att barnen kommer att vilja läsa. Man köper inte in riktigt smala saker och ställer på barnavdelningen för att stödja så, för att då verkar det nästan avskräckande på barn tror jag.”

5.3.9 Ekonomins betydelse

Respondenterna har lite olika ekonomiska förutsättningar detta år. Biblioteken där Anna och Elin arbetar har en något mera ansträngd ekonomi än de övriga. Anna menar att det är klart att ekonomin styr. Hon kan just nu inte köpa det som behövs men det beror på att hon har lagt pengar på olika projekt, till exempel böcker till en föräldrahylla. Årets anslag är nästan slut i september men biblioteket har fått kulturrådsbidrag till ett av projekten vilket stärker kassan något. Man har på Annas bibliotek också flyttat en del av bokanslaget till filialerna. Hon säger: ”Jag har inte kunnat anpassa mig till min minskade andel om man säger så.” Hon handlar från internetbokhandlare förutom från BTJ och tycker att det är svårare att hålla koll på budgeten i och med inköpen via internetbokhandeln. Elin tycker att ekonomin sätter en gräns och hade gärna köpt fler exemplar av olika böcker. Biblioteket får bidrag från Kulturrådet som man är beroende av för att verksamheten ska fungera. Elin säger dock att: ”Men jag kan köpa in ett exemplar av allt jag vill köpa in.” Hon påpekar att: ”Det är noga med att man inte överskrider budgeten. Det är problem att ligga på plus minus noll vid årsskiftet.”

Bella upplever inte ekonomin som något problem och kan köpa det som hon vill ha ur BTJ-häftet. Ibland får hon kanske dra ned på antalet exemplar. Cissi tycker att hon har

ganska bra anslag men att det ändå finns en gräns. Hon köper oftast ett exemplar av kapitelböcker och två exemplar av bilderböcker men extra kända eller populära böcker köps in i fler exemplar. Cissi behöver inte avstå från bra böcker utan kan köpa in det hon vill ha.

Dittes bibliotek har för närvarande en god ekonomi: ”Det är hemskt att säga men vi har haft det så fruktansvärt bra.” Vid ett tidigare år fick biblioteket spara på inköpen vilket märktes i missade titlar. De har även fått bidrag från Kulturrådet till olika projekt. Frida säger att hon behöver inte tänka att hon inte har råd men att det är olika från år till år: ”Just i år är vi inte tvungna att tänka så mycket på ekonomin.” Frida tycker att även om man har pengar så ska man prioritera rätt: ”Och inte köpa in sånt som man tror blir stående och inte är till någon nytta, utan då kan man ju verkligen passa på och köpa in sånt som man behöver mycket av.”

5.3.10 Analys och diskussion

Som synes av intervjuvärdens är respondenterna inte någon helt homogen grupp utan de har lite olika åsikter och tankar när de ska välja ut vad som ska köpas in. Några idéer återkommer dock vid flera tillfällen.

Ett par respondenter nämner att de tänker på att skaffa lättlästa böcker på grund av efterfrågan på dessa böcker. I boken *Passa upp, passa, passa vidare* från 1982 framfördes kritik mot att alltför lättvindigt köpa in lättlästa böcker till icke handikappade barn.¹⁸⁰ Respondenternas svar visar dock att inköp av lättlästa barnböcker är viktigt på dagens bibliotek. Begreppet bra böcker, att man vill köpa in böcker som är bra, återkommer hos flera respondenter. Det finns en vilja och strävan efter att tillhandahålla det som barnbibliotekarierna själva, och förmodligen även låntagarna, upplever som bra och attraktivt. Ett par av barnbibliotekarierna säger att de vill ha ett brett utbud. Det gör att även smala titlar återfinns på biblioteket. Annat som omnämns är att man tittar efter bra recensioner, att man vill hålla en litterär nivå, att man måste ta hänsyn till kvalitetskrav, att man handlar mer av det som man tror blir populärt och en respondent anger att hon tänker ligga lågt med inköpen av ungdomsböcker ett tag eftersom det går trögt med utlånen. Cissi, som är den som tydligast köper in böcker på efterfrågan, ger uttryck för att det ändå finns gränser för vad som köps in. Sammantaget visar dessa uttalanden på att respondenterna till största delen talar i positiva ordalag om hur de resonerar vid inköpen.

Det är uppenbart från respondenternas utsagor att medioker kritik inte avskräcker från inköp och att en del till och med kan tänka sig att köpa in böcker som fått dålig kritik, till exempel om man känner till författaren eller serien, om man har ont om böcker i en speciell genre, om man har ett särskilt behov att fylla eller om man av nyfikenhet vill bilda sig en egen uppfattning. En av barnbibliotekarierna tog upp att det inte är säkert att barnen som ska läsa böckerna tycker som de vuxna recensenterna. Anna Birgitta Eriksson var 1994 inne på samma linje då hon i *Barnspåret* påpekade att det finns en risk att man köper in böcker som inte intresserar barnen om vuxenestetiska krav får ha allt för stort inflytande och att barn och vuxna kan ha olika smak, till exempel i fråga om humor.¹⁸¹ Det tycks som att dessa tankegångar kvarstår under den tid som gått sedan

¹⁸⁰ *Passa upp, passa, passa vidare* 1982, s. 36.

¹⁸¹ Eriksson 1994, s. 48f.

Barnspåret skrevs. I det danska projektet *Børn køber bøger* framkom också att när eleverna själva valde vad som skulle köpas in till biblioteket blev urvalet annorlunda än när de vuxna bestämde.¹⁸²

Ingen av respondenterna menar att inköpen styrs helt av lektörens omdöme. Men i vilken utsträckning barnbibliotekarierna köper in på efterfrågan varierar från att gå nästan helt på efterfrågan, till att tycka att lektörens omdöme styr till största delen även om hänsyn tas till önskemålen och till att ha kvalitetskrav att ta hänsyn till och därmed vara beroende av omdömena för att försvara inköpen. Hjørland påpekar att allt fler bibliotek blir mer efterfrågestyrda än tidigare.¹⁸³ Detsamma framkom i Smidts undersökning.¹⁸⁴ Respondenterna tycks förfara på det sätt som Forsén beskriver i sin artikel, att många bibliotek köper in en del av skönlitteraturen på efterfrågan men även tillhandahåller den smala litteraturen.¹⁸⁵ I *Barnspåret* debatterar Anna Birgitta Eriksson att det är viktigt att barnen får vara med och tycka till om vilka böcker barnbiblioteket ska köpa in. Det är inte säkert att vuxna alltid förstår sig på vad barn vill läsa, eller har behov av, och de vuxna kan råka välja bort böcker som intresserar barnen.¹⁸⁶ Erikssons uttalande tyder på att det är viktigt att ta hänsyn till efterfrågan och det tycker respondenterna också, även om de gör det på lite olika sätt. En respondent i Nilsson och Synnermarks undersökning vittnar också om att man ibland köper många exemplar av en bok som efterfrågas mycket även om man själv inte tycker att den är så bra. Dock köper man inte in allt, det finns en gräns.¹⁸⁷ Även detta är ett exempel på att försöka tillmötesgå efterfrågan. Texterna från 1994 (Eriksson) och 1997 (Nilsson och Synnermarks uppsats) och respondenternas svar i denna uppsats tyder på att man både tidigare har framhållit och även nu framhåller betydelsen av att ta hänsyn till efterfrågan vid inköpen.

En majoritet av respondenterna säger sig inte tänka på utlåningsstatistiken vid inköpen. Detta låter positivt med tanke på den stressfaktor som betydelsen av goda statistiksiffror kan utgöra. En konsekvens av att uttala sig på detta sätt om statistiken skulle kunna vara att respondenterna kan välja ut böcker utan att känna pressen att böckerna ovillkorligen ska generera ett visst antal statistikpinnar. Wåhlin och Asplund Carlsson tar upp att konsekvenserna av att utlåningsstatistiken får styra verksamheten alltför mycket kan bli att ett bibliotek som köper kvalitetslitteratur och kanske får sämre statistik får stänga medan ett efterfrågestyrt bibliotek med högre utlåningssiffror blir kvar.¹⁸⁸ Om man i sin iver att visa upp goda utlåningssiffror köper mer av det som efterfrågas riskerar man, som Marianne Steinsaphir påpekar, att i framtiden ha luckor i beståndet och i stället ha litteratur som åldras snabbt och blir ointressant.¹⁸⁹ Dock ligger det något i att det hänger ihop, som en respondent uttryckte det, att om man strävar efter att köpa det som man tror att barnen tycker om och vill läsa och böcker som ska fungera i skolan så lånas böckerna ut i större utsträckning. Att statistiksiffrorna inte är helt oviktiga vittnar den bibliotekarie om, som tycker att utlåningsstatistiken har ganska stor betydelse vid

¹⁸² *Børn køber bøger* 1991, s. 30.

¹⁸³ Hjørland 1997, s. 16.

¹⁸⁴ Smidt 2002, s. 264.

¹⁸⁵ Forsén 2000, s. 31.

¹⁸⁶ Eriksson 1994, s. 50.

¹⁸⁷ Nilsson & Synnermark 1997, s. 45.

¹⁸⁸ Wåhlin & Asplund Carlsson 1994, s. 166

¹⁸⁹ Steinsaphir 1996, s. 54.

urvalet. Likaså att betydelsen av utlåningssiffrorna kan variera beroende på om man arbetar på ett huvudbibliotek eller en filial.

Tre av respondenterna säger sig inte medvetet prioritera någon åldersgrupp. Men flera respondenter påpekar att de köper mer av bilderböcker. För någon är det en medveten prioritering medan andra tror att det beror på att bilderböcker dominerar barnboksmarknaden, på att ingen annan har bilderboksansvar och på slitage. Böcker på signum Hcf, det vill säga bilderböcker och kapitelböcker för 6-9 år, är även den typ av barnböcker som vanligtvis lånas ut mest.¹⁹⁰ Intressant i sammanhanget är kommentaren om att man kanske hjälper till att hålla nere utlånen på uHc/uHce om man har för få exemplar av de efterfrågade böckerna.

Det är uppenbart att respondenterna föredrar att behålla bredden på barnboksutbudet på biblioteket än att köpa många exemplar av ett fåtal bra titlar. Endast en av barnbibliotekarierna kunde tänka sig att offra bredden litegrann, dock inte för mycket. I boken *Passa upp, passa, passa vidare* berättas att det finns bibliotek som köper ett stort antal exemplar av ett fåtal bra titlar varje år. Detta kritiseras dock i boken där man menar att om man bara köper godbitarna försvårar man utgivningen av osäkra kort. En författare som debuterar med en halvbra bok kan utvecklas och skriva bättre sedan.¹⁹¹ Respondenterna i denna studie är dock inte beredda att göra som de bibliotek som omtalas i boken. Istället satsar de flesta på bredden.

Inköp av böcker som enligt recensionen verkar tjocka och komplicerade är inte något som bekymrar respondenterna. De menar att det finns alltid barn och ungdomar som vill läsa dessa böcker, en del är väldigt populära och en del kan fungera som högläsning. En av respondenterna kan dock tveka inför en tjock och komplicerad Hcf-bok som vänder sig till en åldersgrupp där barnen inte har hunnit utveckla sin läsförmåga så mycket. I *Passa upp*-boken uppmuntrar man till att biblioteken ska köpa in böcker som beskrivs som tjocka, komplicerade, originella och mångfasetterade. Barn behöver sådana böcker.¹⁹² Den inställningen tycks inte ha ändrat sig nämnvärt på 22 år vad avser de respondenter som intervjuats. I boken nämner man att biblioteket gärna kan köpa in dessa böcker i många exemplar medan flera respondenter påpekar att de inte köper särskilt många exemplar av böckerna. Respondenterna har tydligen den erfarenheten att en tjock och komplicerad bok blir måttligt efterfrågad, om det inte är en populär bok som Harry Potter vill säga.

Hälften av respondenterna gör litteraturstödande inköp, hälften gör det inte. De som gör litteraturstödande inköp nämner alla att de vill gynna debutanter och två av dem tar också upp att de prioriterar svenska författare. Här kan åter igen anknytas till boken *Passa upp, passa, passa vidare* där man påpekar att en debutant kan utvecklas i sitt skrivande och så småningom åstadkomma bättre böcker.¹⁹³ Det är tydligt att barnbibliotekarier även idag tänker på att ge debutanterna ett eget utrymme, att de behöver komma fram.

¹⁹⁰ Enligt utlåningsstatistiken för år 2003, Borlänge bibliotek.

¹⁹¹ *Passa upp, passa, passa vidare* 1982, s. 38.

¹⁹² *Passa upp, passa, passa vidare* 1982, s. 36.

¹⁹³ *Passa upp, passa, passa vidare* 1982, s. 38.

Två av barnbiblioteken har just i år en ansträngd ekonomi medan respondenterna vid de övriga fyra tycker att ekonomin är förhållandevis god. För de som har sämre anslag sätter naturligtvis ekonomin en gräns för inköpen, att man inte kan köpa det som behövs eller inte kan köpa så många exemplar man vill ha. Steinsaphir påpekar också att biblioteken håller samma bredd som tidigare men köper in färre exemplar när bokanslagen minskar.¹⁹⁴ Flera respondenter nämner kulturrådsbidraget och att detta anslag har betydelse för verksamheten. Barnbibliotekarierna vid de fyra barnbibliotek som har en lite bättre ekonomi talar om sin ekonomi i försiktigt positiva ordalag. Dittes uttalande att ”Det är hemskt att säga men vi har haft det så fruktansvärt bra.” antyder att ekonomin inte förväntas vara bra. När den är det, är det ”hemskt att säga”. Och Frida, vars barnbibliotek har en god ekonomi, påpekar att man ändå ska se till att prioritera rätt vid inköpen. Men båda har erfarenhet av mindre goda år vilket kanske gör det naturligt för dem att uttrycka sig lite försiktigt.

¹⁹⁴ Steinsaphir 1996, s. 54.

6 Slutsatser

I denna studie har jag tagit reda på hur de intervjuade barnbibliotekarierna motiverar sitt urval och sina inköp av skönlitteratur för barn och ungdom. Jag ville ta reda på vad de har för åsikter om inköp av sagor, klassiker, massmarknadslitteratur, kvalitetslitteratur och litteratur som bidrar till debatt om människa och samhälle. Vidare åsikter om BTJ-häftets lektörsomdömen, övrig barnbokskritik, inköp av böcker med medioker eller dålig kritik, inköp på låntagarnas efterfrågan, utlåningsstatistikens betydelse vid urvalet, om man prioriterar någon åldersgrupp vid inköpen, litteraturbeståndets bredd, inköp av tjocka och komplicerade böcker, litteraturstödjande inköp och ekonomi. Med hjälp av respondenternas utsagor ville jag försöka utröna vad som upplevs som problematiskt och vad som upplevs fungera bra vid urvalet.

Jag börjar med de åsikter som respondenterna hade om inköp av böcker som kan härledas till teorin om litteraturpedagogiska perspektiv. Vad avser det traditionella perspektivet (klassiker), utvecklingspsykologiska perspektivet (sagor) och det emancipatoriska perspektivet (böcker som bidrar till debatt om människa och samhälle) är alla respondenterna positivt inställda till att köpa in dessa böcker och gör det också. För klassiker och sagor minskas inköpen något av att det på sina håll är dåligt med utlån. Argument för att köpa in och tillhandahålla sagor och klassiker är att det ska finnas på bibliotek och att det är ett kulturarv. Någon respondent nämner också efterfrågan på sagor. I fråga om klassiker framkommer olika åsikter om hur mycket tid och energi man vill lägga ned på förmedling av kulturarvet. Några barnbibliotekarier vill gärna bidra med detta medan andra tycker att det är mer skolans ansvar och nöjer sig med att tillhandahålla klassikerna. Vad avser sagor framförs åsikten att lektörernas omdömen är viktiga vid inköpet, särskilt för bearbetningar. Tillgängligheten har också betydelse, sagorna finns inte alltid att få tag på utan man får vänta tills de ges ut på nytt.

Alla respondenter var positiva eller mycket positiva till att köpa in böcker som bidrar till debatt om människa och samhälle. I fråga om dessa böcker uttalades inga problem med ekonomi, låga utlåningssiffror, kvalitet eller svårighet att få tag på böckerna. Argument för att köpa in denna typ av litteratur är att de är viktiga, de efterfrågas, de får ungdomar att tänka själva, de engagerar ungdomar och man vill även få vuxna att läsa böckerna. Några respondenter köper flera exemplar eller kompletterar vid stor efterfrågan.

Det pragmatiska perspektivet, slutligen, är det perspektivet som hos respondenterna väger lättast vid inköp av böcker till barnbiblioteket. Som tidigare nämnts har jag i denna studie låtit det pragmatiska perspektivet representeras av massmarknadslitteratur. Några respondenter köper in massmarknadslitteratur i mer eller mindre utsträckning, några köper inte alls in den och någon känner sig kluven i frågan. Argument för inköp är att denna litteratur är oförarglig, den lockar till läsning och man vill möta upp efterfrågan. Argument mot inköp är att det inte är bibliotekets ansvar, den motsvarar inte kvalitetskraven och det skulle bli ekonomiskt kännbart att köpa in den. De flesta respondenter tycker att den kan fungera som läs- och språkträning men det betyder inte att den automatiskt köps in, kvalitetsaspekten väger tyngre för en del.

Så som intervjufrågor och förutsättningar har formulerats i denna studie kan jag konstatera att inköp av barnböcker utifrån det emancipatoriska perspektivet väger tyngst av de fyra perspektiven. Dessa inköp verkar fungera bra för alla respondenter. Inköp utifrån de traditionalistiska och utvecklingspsykologiska perspektiven väger dock nästan lika tungt. Barnbibliotekarierna tycker att de är viktiga men att inköpen minskas något av att efterfrågan inte är särskilt stor. Här är det alltså efterfrågan och i viss mån tillgängligheten, det vill säga att böckerna går att få tag på, som har betydelse för hur pass bra inköpen fungerar. Slutligen konstaterar jag att inköp utifrån det pragmatiska perspektivet är det som väger lättast vid inköpen av barnlitteratur bland dessa barnbibliotekarier. Detta beror på att respondenterna har olika åsikter om huruvida massmarknadslitteraturen ska få finnas på biblioteket eller inte. Inköp utifrån det pragmatiska perspektivet kan dock sägas fungera bra både för de respondenter som tagit ställning för att köpa in massmarknadslitteratur som för de som inte vill köpa den. De är på det klara med hur de förhåller sig i frågan. Lite problematiskt kan det däremot vara för dem som är lite osäkra och inte riktigt har bestämt sig för om de vill köpa in massmarknadslitteratur, vilken typ av populärlitteratur som de kan tänka sig och hur många böcker eller bestämma om de ska behålla den gamla massmarknadslitteraturen som redan finns på biblioteket.

Respondenterna har både positiva och negativa åsikter om BTJ-häftet och lektörsomdömena. Positiva kommentarer är att det är värdefullt att lektörsomdömena finns, att lektörerna gör jobbet, att annars skulle man bli beroende av tidningsrecensioner, att omdömena ofta stämmer med den egna åsikten om boken, att det är bra att böckerna presenteras med bild på bokens framsida, att det är två och ibland tre lektörer som recenserar och en respondent säger sig vara i stort sett nöjd med BTJ-häftet och omdömena. Dessa positiva kommentarer visar på sådant som bidrar till att det ändå fungerar ganska bra att använda sig av BTJ-häftet och lektörsomdömena vid urvalet. Kritiska kommentarer är att BTJ-häftet styr inköpen mycket eller ganska mycket och man beklagar detta faktum, att lektörerna framför negativ kritik för snällt vilket gör att man får läsa mellan raderna, att det är lång leveranstid, att en del omdömen inte säger någonting, att lektörerna tycker hur som helst, att det förekommer irrelevanta uttalanden i omdömena och en del respondenter vill ha mer om bokens handling i omdömet medan någon annan respondent vill ha mer omdöme om boken och anser att det bara står vad boken handlar om. De kritiska kommentarerna är minst lika många, om inte fler, och omfattande som de positiva och pekar på de problem som användandet av BTJ-häftet och lektörsomdömena innebär för dessa barnbibliotekarier. De största problemen torde vara den långa leveranstiden och att man tycker att BTJ-häftet styr inköpen.

Majoriteten av de positiva och negativa kommentarerna om BTJ-häftet och lektörsomdömena har framkommit vid tidigare undersökningar och är egentligen ingenting nytt. Men BTJ-häftet är ett så pass viktigt verktyg vid urval och inköp att jag inte ville förbigå det varken vid intervjuerna eller i uppsatsen. Jag ville se vad just dessa sex barnbibliotekarier hade för åsikter i frågan. Eftersom BTJ har gjort en del förändringar vad avser leveranstid, möjlighet att få barnböcker outrustade eller plastade med mera efter det att denna undersökning genomfördes, skulle en liknande studie i framtiden kanske ge andra svar.

Övrig barnbokskritik har liten eller mycket liten betydelse för respondenternas inköp. Barnbibliotekarierna gav uttryck för den sedvanliga kritiken gentemot barnboksrecensioner i pressen: att det är för få böcker som recenserar och att recensionerna kommer sent. Problemet med för få och för sena recensioner i pressen innebär, som framkommit i tidigare forskning, att dessa recensioner inte fungerar som en hjälp vid urvalet. De kan möjligen vara ett komplement när man vid ett senare tillfälle vill komplettera i bokbeståndet.

Respondenterna har följande kommentarer till hur de resonerar när de väljer ut vad som ska köpas in: man vill skaffa lättlästa böcker på grund av efterfrågan, vill köpa in bra böcker, vill ha ett brett utbud, tittar efter bra recensioner, vill hålla en litterär nivå, tar hänsyn till kvalitetskrav, handlar mer av förväntat populära böcker och en respondent säger sig ha minskat på inköp av ungdomsböcker eftersom det är dåligt med utlån. Jag kan konstatera att dessa mestadels positiva uttalanden tyder på att barnbibliotekarierna har goda intentioner med sina inköp.

Att en barnbok får medioker kritik avskräcker inte från inköp och några av barnbibliotekarierna kan även köpa böcker med dålig kritik. En kommentar som framförs kring detta är att barnen kanske inte tycker som de vuxna recensenterna. Det här tycks inte vara något problem för respondenterna. Var och en verkar ha klart för sig om de vill köpa in böcker med medioker eller dålig kritik och under vilka förutsättningar. Respondenterna köper in en del böcker på efterfrågan och tycker att det är viktigt att ta hänsyn till efterfrågan även om de gör det på lite olika sätt. De flesta verkar nöjda med den nivå de har på inköp på efterfrågan. Det är möjligen en av respondenterna som säger sig vilja möta den efterfrågan som finns men som samtidigt ska ta hänsyn till kvalitetskrav som kan få problem med att köpa in på efterfrågan i den utsträckning hon själv önskar.

Alla respondenter utom en har inte utlåningsstatistiken i åtanke vid inköpen. Det låter positivt eftersom jag antar att de då kan känna en mindre press vid urvalet. Den respondent som tycker att statistiken har ganska stor betydelse kan i sämsta fall uppleva det som ett stressmoment vid inköpen. Hälften av respondenterna prioriterar inte medvetet någon åldersgrupp vid inköpen men de flesta köper in mer av bilderböcker. Någon prioriterar bilderböcker medvetet. Andra kommentarer till varför man köper mest bilderböcker är att bilderböcker dominerar barnboksmarknaden, ingen annan har bilderboksansvar och att de slits så snabbt. Respondenterna ger inte uttryck för att de tycker att det är något problem att de köper mest bilderböcker.

Barnbibliotekarierna föredrar att behålla bredden på bibliotekets barnboksutbud. Att köpa många exemplar av ett fåtal bra titlar lockar inte. De köper också gärna in böcker som beskrivs som tjocka och komplicerade. Böckerna finner sina läsare. Men man köper vanligtvis inte många exemplar, de blir måttligt efterfrågade. Respondenterna ser positivt på att både ha en bredd på bibliotekets barnboksutbud och på att köpa in tjocka och komplicerade böcker. En av respondenterna kan dock se en tjock och komplicerad Hcf-bok som problematisk eftersom den vänder sig till barn med mindre utvecklad läsförmåga.

Hälften av respondenterna gör litteraturstödjande inköp, hälften gör det inte. De som gör det vill gynna debutanter och några prioriterar svenska författare. Dessa uttalanden visar att man tänker på att debutanterna behöver komma fram. Att göra litteraturstödjande inköp skulle möjligen vara problematiskt för den respondent som inte gör det och som menar att om man köper in alltför smal litteratur i stödande syfte kan det avskräcka barn från att låna. Två av barnbiblioteken har ansträngd ekonomi, de övriga fyra har en god eller ganska god ekonomi. För de som har sämre ekonomi är det problematiskt eftersom barnbibliotekarierna där inte kan köpa de böcker som behövs eller så många exemplar de vill ha. Kulturrådsbidraget är ett ekonomiskt tillskott som har betydelse. Respondenter vid barnbibliotek med god ekonomi uttalar sig i försiktiga ordalag vilket jag tolkar som att eftersom de vet att ekonomin ett annat år kan vara usel är det bäst att inte framhäva sin goda ekonomi allt för mycket.

Med denna uppsats har jag haft för avsikt att tillföra vetenskapen aktuell forskning om hur barnbibliotekarier kan motivera sina urval och inköp av barn- och ungdomslitteratur. Synen på inköpen utifrån de litteraturpedagogiska perspektiven är ett ämnesområde som inte tidigare undersökts och som därmed kan betraktas som ny forskning. Synen på inköp utifrån de övriga intervjufrågorna har delvis presenterats i äldre magisteruppsatser. Detta gäller främst frågorna om Bibliotekstjänst och om övrig barnbokskritik. Vad jag bidrar med i denna uppsats är aktuella åsikter om dessa frågeställningar. Som tidigare nämnts måste resultaten i denna undersökning endast ses som exempel på hur barnbibliotekarier motiverar sina inköp av barn- och ungdomslitteratur eftersom intervjuunderlaget är så litet som sex personer.

I fortsatta studier inom detta ämnesområde skulle det vara intressant att jämföra resultaten från denna undersökning med resultat man får vid intervjuer på bibliotek i storstäder och i andra geografiska områden. Det skulle även vara intressant att se vad skolbibliotekarier har för syn på bokinköpen utifrån de litteraturpedagogiska perspektiven. Om man kan skönja någon skillnad mellan skolbibliotekarier och barnbibliotekarier på folkbibliotek.

7 Sammanfattning

I denna uppsats har jag undersökt hur barnbibliotekarier ser på urval och inköp av skönlitteratur för barn och ungdomar. Syftet med uppsatsen var att studera några inköpsansvariga barnbibliotekariers synpunkter och erfarenheter vad gäller urvalet av skönlitteratur till barnbiblioteken och vilket underlag de har för sina inköp. Med hjälp av studien har jag försökt ta reda på vad som upplevs som problematiskt i urvalet och vad som upplevs fungera bra.

Min frågeställning i anslutning till detta var: "Hur motiverar barnbibliotekarier sitt urval och sina inköp?" Jag har intervjuat sex barnbibliotekarier och frågat dem om vad de har för åsikter om inköp av sagor, klassiker, massmarknadslitteratur, kvalitetslitteratur och litteratur som bidrar till debatt om människa och samhälle, vidare om BTJ-häftets lektörsomdömen, övrig barnbokskritik, inköp av böcker med medioker eller dålig kritik, inköp på efterfrågan, förväntad utlåningsstatistik, om man prioriterar någon åldersgrupp vid inköpen, litteraturbeståndets bredd, inköp av tjocka och komplicerade böcker, litteraturstödjande inköp och om ekonomi.

Som teoretisk ram har jag använt mig dels av tidigare forskning inom ämnesområdet och dels av en teori om litteraturpedagogiska perspektiv där i denna uppsats det traditionalistiska perspektivet fokuserar på inköp av klassiker, det pragmatiska perspektivet på inköp av massmarknadslitteratur, det emancipatoriska perspektivet på inköp av litteratur som bidrar till debatt om människa och samhälle och det utvecklingspsykologiska perspektivet på inköp av sagor.

Min metod var att göra kvalitativa intervjuer med sex barnbibliotekarier för att samla in det empiriska materialet. För att få en bakgrund till intervjuerna har jag använt mig av litteraturstudier.

Resultatredovisningen av intervjuerna med analys och diskussion är uppdelad i två kapitel. I ett kapitel tar jag upp respondenternas resonemang kring de frågor som berör de litteraturpedagogiska perspektiven och i ett annat kapitel de resultat som berör frågeställningar kring BTJ, barnbokskritik och hur man resonerar vid inköp.

I fråga om de litteraturpedagogiska perspektiven tycktes inköp utifrån det emancipatoriska perspektivet, böcker som bidrar till debatt om människa och samhälle, möta minst problem hos de intervjuade barnbibliotekarierna. I stort sett inga argument mot dessa inköp uttalades. Respondenterna är även positivt inställda till att köpa in litteratur utifrån det traditionalistiska perspektivet, klassiker, och det utvecklingspsykologiska perspektivet, sagor, men inköpen minskas av att det är dåligt med utlån på dessa böcker. Men man tycker att klassiker och sagor ska finnas på biblioteket och att det är ett kulturarv. Inköp utifrån det pragmatiska perspektivet, massmarknadslitteratur, är det minst betydelsefulla hos respondenterna. Några har massmarknadslitteratur på biblioteket och några har det inte. Man framför argument både för och emot att köpa in denna litteratur. Dessa inköp tycks vara mest problematiska för de som inte riktigt vet om de vill ha massmarknadslitteratur på biblioteket eller inte. För de respondenter som tydligt tagit ställning för eller emot dessa inköp är det inget större problem.

Barnbibliotekarierna har både positiva och negativa kommentarer om BTJ och dess lektörsomdömen. De största problemen med BTJ synes vara den långa leveranstiden och att man tycker att BTJ-häftet styr inköpen för mycket. Övrig barnbokskritik har liten eller mycket liten betydelse för inköpen. Det är för få barn- och ungdomsböcker som recenseras och recensionerna kommer för sent.

Vad avser de övriga frågorna som berör hur respondenterna resonerar när de ska köpa in barn- och ungdomslitteratur kan sägas följande: Att en bok får medioker kritik utgör inget problem och några respondenter kan även köpa böcker som får dålig kritik. De flesta är även nöjda med den nivå de har på inköp på efterfrågan. De menar att det är viktigt att ta hänsyn till efterfrågan även om de gör det på lite olika sätt.

Det förekommer att man har utlåningsstatistiken i åtanke vid inköpen men de flesta respondenter reflekterar inte över den. En av respondenterna tycker att utlåningsstatistiken har ganska stor betydelse vilket i sämsta fall kan vara ett stressmoment vid inköpen. Några av barnbibliotekarierna prioriterar inte medvetet någon åldersgrupp vid inköpen och några gör det. De flesta köper in mer av bilderböcker men detta tycker man inte utgör något problem.

Respondenterna väljer att behålla bredden på bibliotekets barnboksutbud framför att köpa många exemplar av ett fåtal bra titlar och de köper gärna in böcker som beskrivs som tjocka och komplicerade, dock inte i så många exemplar. Detta möter inga särskilda svårigheter. En del gör litteraturstödande inköp för att gynna debutanter och en del gör det inte. För de barnbibliotek som har sämre ekonomi detta undersökningsår är det ett problem för respondenterna att få anslaget att räcka till det de vill köpa in. Respondenter vid barnbibliotek med god ekonomi uttalar sig i försiktiga ordalag.

Med tanke på att bara sex respondenter har intervjuats kan undersökningens resultat endast ses som exempel på hur barnbibliotekarier motiverar sitt urval och sina inköp av skönlitteratur för barn och ungdomar.

8 Källförteckning

8.1 Otryckta källor

Intervjuer med 6 barnbibliotekarier utförda under perioden 2004-08-30 – 2004-09-10. Ljudupptagningarna finns i uppsatsförfattarens ägo.

8.2 Tryckta källor

Allard, Birgitta, Rudqvist, Margret & Sundblad, Bo (2001). *Nya lusboken: En bok om läsutveckling*. Stockholm: Bonnier.

Almerud, Peter (2002). Vem tar ansvar för den nationella bibliotekspolitiken?: Många kockar – och en enda soppa! *Kultur & Politik*, nr 7/8, s. 6-9.

Amborn, Helen & Hansson, Jan (1998). *Läsglädje i skolan: En bok om litteraturundervisning tillsammans med slukarålderns barn*. Stockholm: En bok för alla.

Barnbokens ställning – inom biblioteksväsendet och inom barnomsorgen (1996). Rapport från Statens kulturråd 1996:1. Stockholm: Statens kulturråd.

Barnbokens väg: Om barnlitteraturens villkor och funktion i dagens Sverige: Ett material sammanställt av Svenska barnboksinstitutet och Statens kulturråd (1987). Stockholm: Opal.

Berge-Kleber, Olof & Hermansson, Emma (2001). "Man silar mygg och sväljer kameler ibland": *Urval och beståndsarbete på några svenska barn- och skolbibliotek*. Borås: Magisteruppsats vid Högskolan i Borås vid Bibliotekshögskolan/Biblioteks- och informationsvetenskap. 2001:3.

Bergman, Fredrik (1998). Recensenterna och den otäcka Kitty. *Ciceron*, nr 5-6, s. 4-5.

Bettelheim, Bruno (1979). *Sagens förtrollade värld: Folksagornas innebörd och betydelse*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.

Bibliotekstjänst (2004). Inköpsinformation. Abonnemang. Bibliotekens Bokklubb. *Bibliotekstjänst*. http://www.btj.se/inkopsinfo/abonnemang/bibl_bokklubb/index.html [läst 2004-12-17].

Bibliotekstjänst (2004). Inköpsinformation. Handla elektroniskt. BTJ Express. *Bibliotekstjänst*. http://www.btj.se/inkopsinfo/handla_elektroniskt/btj_express/index.html [läst 2004-12-17].

Bibliotekstjänst (2004). Om oss. Helhetslösningar. *Bibliotekstjänst*. http://www.btj.se/om_oss/helhet/index.html [läst 2004-12-17].

- Bibliotekstjänst (2004). Produktguide. Böcker & AV-medier. BTJ-häftet. *Bibliotekstjänst*. http://www.btj.se/prodguide/bocker_avmedier/btj_haftet/index.html [läst 2004-12-17].
- Bibliotekstjänst (2004). Produktguide. Böcker & AV-medier. Böcker. Biblioteksbandet. *Bibliotekstjänst*. http://www.btj.se/prodguide/bocker_avmedier/bocker/biblioteksbandet.html [läst 2004-12-17].
- Bibliotekstjänst (2004). Produktguide. Böcker & AV-medier. Lektorer. *Bibliotekstjänst*. http://www.btj.se/prodguide/bocker_avmedier/lektor/index.html [läst 2004-12-17].
- Bibliotekstjänst (2004). Produktguide. Databaser. *Bibliotekstjänst*. <http://www.btj.se/prodguide/databaser/index.html> [läst 2004-12-17].
- Bibliotekstjänst (2004). Träffpunkter. Barn & ungdomsböcker. *Bibliotekstjänst*. http://www.btj.se/traffpunkter/barn_ungdom/index.html [läst 2004-12-17].
- Blanshard, Catherine (1998). *Managing library services for children and young people: a practical handbook*. London: Library Association Publishing.
- Borén, Gunilla (1995). Barnboksutgivning och barnbokskritik – vad har bibliotekarier för hjälpmedel? I Höglund, Lars, red. *Biblioteken, kulturen och den sociala intelligensen: Aktuell forskning inom biblioteks- och informationsvetenskap*. Borås: Valfrid.
- BTJ (2004). Varumärken. Bibliotekstjänst. *BTJ*. <http://www.btj.com/varumarken/bibliotekstjanst.html> [läst 2004-12-17].
- BTJ (2004). Om BTJ. Historia. *BTJ*. <http://www.btj.com/om/historia.html> [läst 2004-12-17].
- BTJ Förlag (2004). *Bibliotekstjänst*. <http://www.btj.se/forlag/index.html> [läst 2004-12-17].
- Børn køber bøger: en forsøgsrapport* (1991). Højby Biblioteksbutik.
- Chambers & Stoll (1996). *Book selection in public libraries*. Wetherby: British Library Research and Development Department. (British National Bibliography Research Fund Report; 80).
- Crona, Börje (2002). Kritikern som bockar för de starka. *Författaren*, nr 5, s. 18-19.
- Ekelöf, Eva (1998). Älskade av barnen – men inte av bibliotekarierna. *Abrakadabra*, nr 4-5, s. 25-27.
- Ekström, Susanna & Isaksson, Britt (1997). *Bildglädje och Läslust*. Stockholm: En bok för alla.

Eriksson, Anna Birgitta (1994). Barnbibliotekens medier. Ingår i *Barnspåret: Idébok för bibliotek*. Lund: Bibliotekstjänst. S. 47-57.

Evans, G. Edward (1987). *Developing Library and Information Center Collections*. 2. ed. Littleton, Colorado: Libraries Unlimited.

Forsén, Ulla (2000). Att bygga broar – skönlitteraturen och bibliotekets roll. I *Den sköna litteraturen – i och utanför biblioteket*. Lund: Bibliotekstjänst.

Furuland, Lars & Ørvig, Mary (1990). *Ord och bilder för barn och ungdom I: Barnlitteraturen*. 4. uppl. Stockholm: Rabén & Sjögren.

Furuland, Lars, Ørvig, Mary & Svensson, Sonja (1994) *Ord och bilder för barn och ungdom III: Ungdomslitteraturen*. Stockholm: Rabén & Sjögren.

Haking, Sylvia Brauns (2002). Vem behöver egentligen Bibliotekstjänst? *Författaren*, nr 5, s. 23.

Hallberg, Kristin (1993). *Litteraturläsning: Barnboken i undervisningen*. Solna: Ekelunds.

Hammenskog, Jörgen (2002). Crona borde ha överklagat från början. *Författaren*, nr 5, s. 23.

Helsing, Lennart (1999). *Tankar om barnlitteraturen*. Stockholm: Rabén & Sjögren.

Hjørland, Birger (1997). Introduktion. I *Faglitteratur Kvalitet, vurdering og selektion: Grundbog i materialvalg: Bind I: Materialvalgets almene teori, metoder og forudsætninger*. 2. rev. uppl. Borås: Valfrid.

Höglund, Anna-Lena & Klingberg, Christer (2001). *Strategisk medieplanering för folkbibliotek*. Örebro: Janus.

Kjersén Edman, Lena (2002). *Barn- och ungdomsböcker genom tiderna*. Stockholm: Natur och Kultur.

Klassiker (1978). Ingår i *Bra böckers lexikon*. Bd 13. Höganäs: Bra böcker. S. 152.

Kvale, Steinar (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Kåreland, Lena (2001). *Möte med barnboken: Linjer och utveckling i svensk barn- och ungdomslitteratur*. 2. uppl. Stockholm: Natur och Kultur. (Skrifter utgivna av Svenska barnboksinstitutet, nr 50).

Lektor (2003). Lund: Bibliotekstjänst.

- Lundman, Mats (2002). Vinter i barnboksvärlden. *Författaren*, nr 3, s. 4-7.
- Lundqvist, Ulla (1995). *Läsa Tolka Förstå: Litteraturpedagogiska modeller*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Läslust och lättläst: Att förebygga och reparera lässvårigheter och bevara läslusten* (2003). Red. Inger Norberg. Skrifter utgivna av Svenska barnboksinstitutet nr 79. Lund: Bibliotekstjänst.
- Läsning pågår ... om förhållningssätt till skönlitteratur* (1991). Red. Staffan Thorson. Svenskläraryrkeförbundet årskrift 1991. Svenskläraryrkesserien nr 209. Stockholm: Svenskläraryrkeförbundet.
- Malmgren, Lars-Göran & Nilsson, Jan (1993). *Litteraturläsning som lek och allvar: Om tematisk litteraturundervisning på mellanstadiet*. Lund: Studentlitteratur.
- Modigh, Birgitta (2000). Statligt stödda böcker söker läsare. I *Den sköna litteraturen – i och utanför biblioteket*. Lund: Bibliotekstjänst.
- Molloy, Gunilla (2003). *Att läsa skönlitteratur med tonåringar*. Lund: Studentlitteratur.
- Murphy, Jendy (2001). Talkin' the Night Away: A book group for librarians offers cheese, crackers, and nourishment for the soul. *School Library Journal*, June, s. 39.
- Nettervik, Ingrid (2002). *I barnbokens värld*. 2. uppl. Malmö: Gleerups.
- Nilsson, Anna & Synnermark, Katarina (1997). *Urvalsunderlag och debatt i samband med inköp av barnlitteratur: Intervjuer med barnbibliotekarier*. Borås: Magisteruppsats vid Högskolan i Borås vid institutionen Bibliotekshögskolan. 1997:63.
- Nilsson, Ulf (1984). Barn far illa av skräplitteratur! Ingår i *Skräplitteratur för barn och tonåringar?: Spridning-påverkan-alternativ*. 3 uppl. Lund: Bibliotekstjänst.
- Norberg, Inger (2001). *Möte med ungdomsboken 10-12 år: Utvecklande läsarbete kring tio ungdomsromaner*. Stockholm: Liber.
- Norberg, Inger (2001). *Möte med ungdomsboken 13-16 år: Utvecklande läsarbete kring åtta ungdomsromaner*. Stockholm: Liber.
- Passa upp, passa, passa vidare...?: Handbok för barnbibliotek* (1982). Lena Skoglund, red. Stockholm: Statens kulturråd. (Barnkultur i praktiken).
- Smidt, Jofrid Karner (2002). *Mellom elite og publikum: Litterär smak og litteraturformidling blant bibliotekarere i norske folkebibliotek*. Oslo: Unipub forlag.
- Spiller, David (2000). *Providing materials for library users*. London: Association Publishing.

Steinsaphir, Marianne (1996). Bibliotekens framtid: Färre bokköp och ökad satsning på säkra kort. *Svensk Bokhandel*, nr 3, s. 54-56.

Sundin, Tommy (1996). Sambindningen – död eller levande? *Biblioteksbladet*, nr 1, s. 21-22.

Sörensen, Linda & Zawila, Magdalena (1997). *Barnbibliotekariers urvalsarbete: Praktiska rutiner och hjälpmedel från 1940-talet till idag*. Borås: Magisteruppsats vid Högskolan i Borås vid institutionen Bibliotekshögskolan. 1997:76.

Thorson, Staffan (1988). Tendenser i efterkrigstidens läroböcker i svenska. *Skolböcker 3: Den (o)möjliga läroboken: Rapport från Läromedelsöversynen*. Stockholm: Utbildningsdepartementet. (Ds 1988:24).

Tusentipset: Barn- och ungdomsböcker i genrer från A till Ö (2003). Del 1. A-K. 5. uppl. Lund: Bibliotekstjänst.

Törnqvist, Lena (1996). Utvärdera sambindningen! *Biblioteksbladet*, nr 5, s. 153.

Wahlström, Eva (1998). Kitty kan inte särbehandlas. *Ciceron*, nr 5-6, s. 7.

Widerberg, Karin (2002). *Kvalitativ forskning i praktiken*. Lund: Studentlitteratur.

Wilhelmi, Juan (1999). *Smak eller värde*. Nora: Nya Doxa.

Wåhlin, Kristian (1993). Litteraturredaktik. Ingår i *Nationalencyklopedin*. Bd 12. Höganäs: Bra böcker. S. 364.

Wåhlin, Kristian & Asplund Carlsson, Maj (1994). *Barnens tre bibliotek: Läsning av fiktionsböcker i slukaråldern*. Stockholm: Symposium.

Yrlid, Rolf (1994). *Litteraturens villkor*. 3. uppl. Lund: Studentlitteratur.

Bilaga 1

Barn- och ungdomslitteratur

F = Punkt som bör beaktas av folkbibliotekslektör

S = Punkt som bör beaktas av skollektör

Avsikten med denna uppdelning är att de två recensionerna tillsammans ska ge en fyllig information om boken. I de fall folk- och skollektören har olika omdömen om en bok recenseras den av ytterligare en lektör. Trots det begränsade utrymmet kan fler aspekter på boken beaktas om upprepningar undviks. Därför bör i möjligaste mån bokens handling enbart behandlas av folkbibliotekslektören.

- F 1. Presentera kort författaren/illustratören.
- F(S) 2. Ange bokens motiv (typsituation, t.ex. syskonkärlek) och antyd kortfattat bokens handling (max 20-30 ord). Det är en fördel om ett ev. referat integreras med analysen/tolkningen och värderingen av boken.
- F S 3. Karaktärisera och bedöm/ta ställning till bokens person-, tids- och miljöskildring.
- F S 4. Karaktärisera och bedöm boken språk och stil. Bedöm den svenska språkdräkten i översatt litteratur.
- F S 5. Bedöm illustrationernas karaktär och stil, deras konstnärliga värde och relation till texten. Kommentera färgbehandling (ev. svart-vitt), layout (bildtyper och bildstorlekar, textplacering i eller utanför bilden) och om möjligt teknik.
- F S 6. Kommentera bokens tendens, d. v. s. Dess ställningstagande i och behandling av politiska, sociala, etiska, religiösa eller liknande frågor. Observera att åsikterna ska redovisas men inte recenseras.
- F S 7. Diskutera bokens värde och gör ev. jämförelse med andra böcker i författarens produktion eller i samma genre. Karaktärisera boken i relation till dess funktion som skönlitteratur, pedagogisk litteratur (brukslitteratur, faktalitteratur) eller didaktisk litteratur (läromedel).
- F S 8. Beträffande faktaböcker, bedöm fackmässig tillförlitlighet och ev. kartor, register, och litteraturförteckningar.
- F S 9. Ange från vilken ålder och för vilken målgrupp (barn och/eller vuxna) boken kan anses lämplig.
- S 10. Om boken fått en positiv värdering: Passar den att användas vid behandling av Något speciellt tema eller intresseområde i grundskolan eller förskolan? (Ange ämne, intresseområde e. dyl.) Om boken fått en negativ recension ska denna punkt förbigås.
- F S 11. Gör den typografiska utformningen boken lätt- eller svårtillgänglig för den eller de åldersgrupper den vänder sig till?
- F 12. Beträffande nya omarbetade upplagor, ange vari omarbetningen består. Bör närmast föreående upplaga bytas ut? (Gäller faktaböcker.) Motivera i så fall detta.
- F S 13. Recensionerna ska omfatta 120-150 ord.

Bilaga 2

Intervjuguide

1. Hur går inköpen till, rent praktiskt?

- Vilka inköpsrutiner har ni, t ex bokmöten, diskussioner?
- Vilka inköpskällor?
- Finns förvärvsplan/måldokument/mediaurvalsprinciper?

2. Vad är din uppfattning om BTJ-häftet/sambindningslistan och dess lektörsomdömen?

- Hur påverkar BTJ-häftets recensioner ditt val av vilken barn- och ungdomslitteratur som ska köpas in till biblioteket?
- Vad anser du om värdet av lektörernas omdömen?
- Behöver BTJ och dess service vad gäller barn- och ungdomslitteratur förändras/förbättras? Hur då i så fall? Hur fungerar det med en lista ca var 14 dag?
- Hinner du med att läsa listan?

3. Vilken betydelse har övrig barnbokskritik för inköpen?

- Vilken barnbokskritik tar du del av förutom BTJ-häftet? Vad tycker du om den?

4. Hur resonerar du när du väljer ut vad som ska köpas in?

- Hur ser du på böcker som får medioker eller dålig kritik? Köper du några sådana?
- Hur mycket styr efterfrågan inköpen? Hur mycket styr lektörens/recensentens omdöme?
- Vilken betydelse har framtida förväntad statistik?
- Prioriteras någon särskild åldersgrupp vid inköpen? På vilka kriterier i så fall?
- Hur ser du på att köpa många exemplar av ett fåtal bra titlar, och i gengäld ha en mindre bredd?
- Hur ställer du dig till att köpa in böcker som verkar tjocka och komplicerade?
- Förekommer litteraturstödjande inköp?
- I vilken mån är det ekonomin som sätter en gräns för vad som köps in?

5. Vad anser du om inköp av massmarknadslitteratur kontra kvalitetslitteratur?

- Vad anser du om massmarknadsböcker av typen Kitty, Tvillingarna, Sabrina tonårshäxan, Fem-böckerna, etc? Köper du in dem? Varför? Varför inte? Hur ser du på dessa böcker som lästräning/språkräning?
- Vad svarar du barn/ungdomar när de frågar efter den typ av böcker som inte köps in? Har någon låntagare lyckats få dig att ändra uppfattning? Vilken makt har låntagaren?
- Hur viktigt är det att köpa in litteratur som bidrar till debatt om människa och samhälle? T ex författare som Mats Wahl, Christina Wahldén och Peter Pohl?

6. Hur ser du på inköp av klassiker? (dvs barn- och ungdomsboksklassiker)

- Hur viktigt är det att ha dem och att föra vidare den klassiska litteraturen och kulturarvet?
- Hur viktigt är det att ersätta utslitna/förkomna exemplar?

7. Hur resonerar du vid inköp av sagor? (folksagor, konstsagor)

- Hur viktigt är det att ersätta utslitna/förkomna sagor?